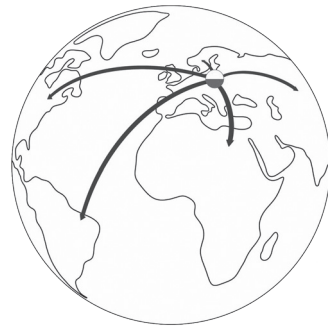

**EKONOMICZNE I SPOŁECZNE
UWARUNKOWANIA
MIGRACJI ZAGRANICZNYCH
POLAKÓW**

**Małgorzata Kołodziejczak
Anna Grygorcewicz**

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA MIGRACJI ZAGRANICZNYCH POLAKÓW

**Wydawnictwo
Uniwersytetu Przyrodniczego
w Poznaniu**

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA MIGRACJI ZAGRANICZNYCH POLAKÓW

ABSTRAKT

Migracja to proces nierozzerwalnie związany z historią ludzkości od samych jej początków. To zjawisko jest niełatwe do wyjaśnienia ze względu na jego wieloaspektowość i zróżnicowane formy. Jednym z rodzajów migracji są migracje zagraniczne, nieodłącznie związane z rozwojem cywilizacji. Stanowią one podstawę zmian społecznych, ekonomicznych i politycznych. Równocześnie zmiany te kształtują rozmiary i strukturę migracji. Przede wszystkim jednak migracje są ważnym wydarzeniem w życiu samych migrantów. Celem badania było poznanie ekonomicznych i społecznych przyczyn oraz skutków migracji zagranicznych Polaków. Aby zrealizować tak postawiony cel, najpierw przedstawiono teoretyczne tło zjawiska migracji, a następnie zbadano ich wymiar empiryczny. W oparciu o dane pochodzące ze statystyki publicznej przeanalizowano najważniejsze przyczyny i zmiany wielkości migracji zagranicznych Polaków do wybranych państw wysoko rozwiniętych. Następnie przeanalizowano sytuację zawodową i społeczną emigrantów oraz przyczyny i skutki emigracji z Polski. Ocenie poddano także czynniki skłaniające migrantów do wyjazdu z Polski oraz do ewentualnego powrotu. Wykorzystano w tym celu dane pierwotne pochodzące z badania ankietowego przeprowadzonego w okresie od lipca do sierpnia 2023 roku wśród Polonii, na próbie liczącej 128 osób, przez pracowników placówek duszpasterskich Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej, znajdujących się w Australii, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Niemczech, Belgii, Wielkiej Brytanii oraz we Włoszech. Na końcu książki zamieszczono podsumowanie, w którym w sposób syntetyczny przedstawiono najważniejsze spostrzeżenia i wnioski.

Słowa kluczowe: migracje międzynarodowe, emigracja z Polski, przyczyny migracji, skutki migracji, teorie migracji

ECONOMIC AND SOCIAL FACTORS OF INTERNATIONAL MIGRATION OF POLES

ABSTRACT

Migration is a process that has accompanied humanity since the beginning of its history. Due to its multifaceted nature and diverse forms, this phenomenon is not easy to explain. One type of migration is foreign migration, which is inherent in the development of civilization. This form the basis of social, economic and political changes. On the other hand, these changes shape the size and structure of migration. Above all, migration is an important event in the lives of the migrants themselves. The aim of the study was to investigate the economic and social causes and consequences of Poles migrating abroad. In order to achieve such a goal, the theoretical background of the migration phenomenon is first presented and then its empirical dimension examined. Based on data from public statistics, the most important causes and changes in the volume of Poles' international migration to selected highly developed countries is analyzed. Then the professional and social situation of emigrants is analyzed, as well as the causes and consequences of emigration from Poland. Factors that induce migrants to leave Poland and possibly return are also evaluated. The primary data used for this purpose came from a survey among the Polish community, with a sample of 128 people, conducted from July to August 2023 by employees of the pastoral institutions of the Congregation of the Missionary Sisters of Christ the King for Foreign Polonia, located in Australia, the United States, Canada, Germany, Belgium, the United Kingdom and Italy. At the end of the book there is a summary, which brings together the most important insights and conclusions.

Keywords: international migration, emigration from Poland, causes of migration, effects of migration, migration theories

Przewodniczący Komitetu Redakcyjnego
prof. dr hab. Jacek Wójtowski

Redaktor Wydziału Ekonomicznego
prof. dr hab. Ewa Kiryluk-Dryjska

Recenzent
prof. IERiGŻ-PIB dr hab. Iwona Szczepaniak
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy

Publikację (monografię) sfinansowano ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach Strategii Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu w latach 2024–2026 w zakresie doskonalenia badań naukowych i prac rozwojowych w priorytetowych obszarach badawczych.

Copyright© by Małgorzata Kołodziejczak , Anna Grygorcewicz
Copyright© by Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego
w Poznaniu, Poznań 2024

Opracowanie redakcyjne: Lucyna Borowczyk
Projekt, opracowanie graficzne i skład: Stanisław Tuchołka | panbook.pl
Projekt okładki: Jolanta Brodziak
Rysunek na okładce: Justyna Kołodziejczak

ISBN 978-83-68187-20-5 (książka drukowana)
e-ISBN 978-83-68187-21-2 (pdf online)
<https://doi.org/10.17306/978-83-68187-21-2>

Książka jest dostępna na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu
ul. Witosza 45, 61-693 Poznań, tel. 61 848 7808

Wydanie 1, ark. wyd. 8,0, ark. druk. 7,1.

Druk i oprawa
Zakład Graficzny Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu
ul. Wojska Polskiego 67, 60-625 Poznań

Wersja elektroniczna dostępna na stronie <https://wydawnictwo.up.poznan.pl/books.html?dostepnosc=open%20access> oraz w serwisie <https://www.ibuk.pl/>

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
1. POJĘCIE I NATURA MIGRACJI	12
1.1. Pojęcie i specyfika migracji	12
1.2. Formy migracji	14
1.3. Przyczyny migracji międzynarodowych	21
1.4. Ekonomiczne i społeczne skutki migracji	27
2. WYBRANE TEORIE MIGRACJI	31
2.1. Teorie ekonomiczne	31
2.2. Teorie socjologiczne	40
2.3. Teorie geograficzne	47
3. MIGRACJE ZAGRANICZNE NA ŚWIECIE W LATACH 2000–2020	51
3.1. Migracje zagraniczne do wybranych krajów wysoko rozwinętych	51
3.2. Migracje z Polski i do Polski	59
3.3. Najważniejsze czynniki kształtujące wielkość migracji	72
4. EKONOMICZNE I SPOŁECZNE PRZYCZYNY ORAZ SKUTKI MIGRACJI WEDŁUG RESPONDENTÓW BADANIA ANKIETOWEGO	75
4.1. Charakterystyka próby	75
4.2. Ekonomiczne przyczyny i skutki migracji	79

8 | Spis treści

4.2.1. Aktywność zawodowa	79
4.2.2. Dochody emigrantów i ich przeznaczenie	86
4.3. Społeczne skutki migracji	93
4.3.1. Rodzina i dzieci	93
4.3.2. Światopogląd i religia	97
4.3.3. Pozytywne i negatywne efekty emigracji oraz związane z nią trudności i wyzwania	99
PODSUMOWANIE	102
BIBLIOGRAFIA	106

WSTĘP

Migracja jest procesem nierozzerwalnie związanym z rozwojem ludzkości od początku jej historii. Źródłami migracji są proste potrzeby egzystencjalne, ograniczona dostępność zasobów, ale także ludzka ciekawość. Na przestrzeni dziejów migracje przybierały różne formy. Dla ludów wędrownych były sposobem zdobywania środków do życia i utrzymania więzi społecznych. Wynikały także z wojen, motywacji religijnych czy ekonomicznych lub jakichkolwiek innych zmuszających ludzi do opuszczenia własnych miejsc i poszukiwania lepszego jutra. Podobnie jak przodkowie w czasach przedhistorycznych i w ciągu wieków historii pisanej, ludzie przemieszczają się również współcześnie, szukając tego, czego nie znajdują w dotychczasowym miejscu przebywania (por. Markowski, red., 2008, s. 7). W początkowym okresie dziejów to przede wszystkim wyczerpujące się zasoby naturalne środowiska były powodem poszukiwania terenów bardziej żyznych, obfitszych w pożywienie i bardziej przyjaznych człowiekowi. W ten sposób coraz większe obszary zasiedlały zarówno pojedyncze jednostki, jak i całe plemiona. Stąd migracja jest czasem określana mianem wędrówki ludów, które przez stulecia poszukiwały lepszej przestrzeni do życia (Wallerstein, 2000, s. 54–55; Kubiak i Slany, 2002, s. 243–244; Lucassen i in., 2010, s. 29–35; Scheffer, 2011, s. 72–95; Manning, 2015, s. 277–282; Sitek, 2016, s. 458–460; Molinero Gerbeau, 2017, s. 2–5). Z czasem zmieniały się motywy, kierunki, skala i formy migracji. Odkrycia geograficzne, epidemie, kataklizmy naturalne, wojny, kryzysy ekonomiczne albo poszukiwanie lepszej przyszłości zmuszały lub nakłaniały ludzi do podejmowania ryzyka, porzucenia tego, co znane i poszukiwania lepszego miejsca do życia.

Zjawisko migracji ludności jest niełatwe do wyjaśnienia ze względu na wielowymiarowość, wieloaspektowość oraz ogólnoświatowy zasięg (Fiszer, 2021, s. 64). Skala i struktura migracji zależą od uwarunkowań ekonomicznych, psychologicznych, demograficznych, kulturowych oraz polityczno-prawnych (Klimek, 2015, s. 5), a także od procesów globalnych, które wpływają na przemieszczanie się ludności na stałe lub czasowo wewnątrz kraju bądź poza jego

granice. Gdy dochodzi do przekroczenia granic państwowych, pojawiają się migracje międzynarodowe, które najczęściej mają charakter legalny. Jednak wszelkie konflikty polityczne bądź zbrojne oraz nierówności w poziomie życia i rozwoju nasilają zjawisko migracji nielegalnej. Wymaga to zarządzania migracjami przez poszczególne państwa i współpracę w tej dziedzinie o zasięgu międzynarodowym, w ramach skoordynowanej polityki migracyjnej (por. Kacperska i in., 2019, s. 7). Ten problem będzie przybierał na sile ze względu na zróżnicowane tempo rozwoju gospodarczego poszczególnych państw i kontynentów oraz nierównomierne w skali globalnej tempo wzrostu demograficznego. Problemem do rozwiązania może być przede wszystkim alokacja szybko rosnącej populacji afrykańskiej, która w perspektywie kilkunastu lat przekroczy pojemność środowiska zapewniającą wystarczającą produkcję żywności. Zanim to nastąpi, zbyt wolne tempo rozwoju gospodarki może powodować ekonomiczną niedostępność żywności w wielu krajach Afryki, nawet jeżeli będzie zachowana jej fizyczna dostępność. Jeżeli część mieszkańców tego kontynentu nie znajdzie nowego miejsca do życia poza Afryką, nieuchronne staną się nowe konflikty zbrojne, głód i katastrofy umieralności. Migracje zatem są zagadnieniem ważnym, a zrozumienie ich istoty i przebiegu jest konieczne, także dla zrozumienia funkcjonowania współczesnej gospodarki, problemów rozwoju zrównoważonego i źródeł konfliktów politycznych.

Celem badania było poznanie ekonomicznych i społecznych przyczyn oraz skutków migracji zagranicznych Polaków. Aby zrealizować tak postawiony cel, najpierw przedstawiono teoretyczne tło zjawiska migracji, a następnie zbadano jej wymiar empiryczny. W części teoretycznej omówiono istotę i formy oraz specyfikę migracji jako zjawiska społeczno-ekonomicznego, z uwzględnieniem jej przyczyn i skutków, w świetle wybranych teorii ekonomicznych, społecznych i geograficznych. Część empiryczna dotyczyła migracji z Polski i do Polski. Najpierw na podstawie danych wtórnych przeanalizowano najważniejsze przyczyny i zmiany wielkości migracji zagranicznych Polaków do wybranych państw wysoko rozwiniętych. Dane wtórne pochodziły z zasobów Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) oraz z raportów organizacji międzynarodowej OECD (*Organization for Economic Cooperation and Development*). Kolejna część książki powstała w oparciu o dane pierwotne, pozyskane na podstawie wyników badania ankietowego przeprowadzonego, od lipca do sierpnia 2023 roku wśród Polonii, przez pracowników placówek duszpasterskich Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej, znajdujących się w Australii, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Niemczech, Belgii, Wielkiej Brytanii oraz we Włoszech.

Pozyskano łącznie 131 ankiet, z czego trzy ankiety zostały odrzucone ze względu na zadeklarowane miejsce urodzenia i zamieszkania respondentów poza terenem Polski przed emigracją do kraju docelowego. Ostatecznie poddano analizie 128 ankiet ($n = 128$). Pozyskanie danych w taki sposób skutkuje ograniczeniem reprezentatywności wyników badania (uwzględnia niewiele osób niewierzących), pomimo to dostarcza cennych informacji na temat sytuacji zawodowej i społecznej emigrantów oraz przyczyn i skutków emigracji z Polski.

Horyzont czasowy badania obejmuje zmiany w migracjach w latach 2000–2023. Aby jednak przedstawić złożoność zjawiska migracji Polaków, pokazano je w aspekcie szerszym, uwzględniającym także fale migracji pojawiające się na ziemiach Polski w XIX i XX wieku.

Książka składa się z czterech rozdziałów, z czego dwa dotyczą zagadnień teoretycznych związanych z migracją, a dwa kolejne zawierają wyniki badań empirycznych. W rozdziale trzecim omówiono przyczyny i zmiany wielkości migracji zagranicznych Polaków do wybranych państw wysoko rozwiniętych. Rozdział czwarty zawiera analizę wyników badania ankietowego. Na końcu zamieszczono podsumowanie, w którym w sposób syntetyczny przedstawiono najważniejsze spostrzeżenia i wnioski.

1. POJĘCIE I NATURA MIGRACJI

1.1. POJĘCIE I SPECYFIKA MIGRACJI

Słowo ‘migracja’ pochodzi od łacińskiego *migratio* i w Encyklopedii PWN jest tłumaczone jako ‘przesiedlenie’, ‘wędrówka’ czy ‘przemieszczanie się’ mieszkańców na czas względnie trwałe (Encyklopedia PWN, b.d.). W Słowniku języka polskiego PWN (b.d.) migracja jest ujmowana jako „masowe przemieszczanie się ludności, zwykle w poszukiwaniu lepszych warunków życia”. W Oxford English Dictionary zdefiniowano migrację jako „przemieszczanie się osoby lub osób z jednego kraju, miejscowości czy miejsca zamieszkania w celu osiedlenia się w innym” (Oxford..., b.d.).

Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (*International Organization for Migration* – IOM) definiuje migrację jako ruch osób w granicach danego kraju lub ruch osób z różnych powodów przekraczających granicę państwową tymczasowo bądź na okres stały. Termin obejmuje wiele zdefiniowanych kategorii osób prawnych: migrujących pracowników, osoby, których szczególne rodzaje ruchów są zdefiniowane prawnie, np. nielegalni migranci (*smuggled migrants*), osoby, których status lub sposób przemieszczania się nie jest określony zgodnie z prawem międzynarodowym, np. studenci zagraniczni (Glossary on migration, 2019, s. 114–115). Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji podkreśla, że na szczeblu międzynarodowym słowo ‘migrant’ rozumiane było jako obejmujące wszelkie przypadki, których wybór wyjazdu migracyjnego został podjęty dobrowolnie przez daną osobę, uwzględniając jej własne wygody, bez oddziaływań czynników zewnętrznych, stanowiących przymusowy charakter. W tak rozumianym pojęciu, osoby i członkowie przenoszących się rodzin do innego rejonu bądź kraju podejmują decyzję migracji, uwzględniając swoje warunki życia, i prawdopodobnie, zapewniając przez to lepsze perspektywy materialne lub socjalne dla siebie samych i swoich rodzin.

Organizacja Narodów Zjednoczonych jako migranta definiuje osobę przebywającą na obczyźnie ponad rok, bez względu na charakter podjętej decyzji (przymusowy czy dobrowolny) i niezależnie od tego, czy wyjazd był legalny (Glossary on migration, 2011, s. 61–62). Według Górnej i Kaczmarczyka (2003, s. 7) rok pobytu nie jest wystarczający, aby w większości państw otrzymać prawo stałego pobytu. Dlatego, jak podają Bilsborrow i Zlotnik (1995, s. 61–62), przybywającego migranta należałoby traktować jako osobę, która dysponuje jedynie prawem pobytu na tym terytorium.

Zjawisko migracji ludności jest wielowymiarowe, a jego natura i kształt ulegały przemianom w zależności od zmian środowiskowych, demograficznych, społecznych, ekonomicznych, politycznych i technologicznych. Współcześnie coraz silniej wiąże się migrację z procesami globalizacji i ze wzajemnym przenikaniem się sfery społecznej, gospodarczej i politycznej. Stąd też badania zjawiska migracji uwzględniają wszelkie związki psychologiczne, ekonomiczne, kulturowe, demograficzne, polityczne i prawne. Migracje zwykle rozumie się jako procesy dotyczące fizycznego przemieszczania się z jednego punktu geograficznego do drugiego, przekraczające granice narodowe (Agozino, 2000, za: Przytuła, 2017, s. 287). Określając migrację, nie można się jednak skupiać wyłącznie na jej charakterze przestrzennym (geograficznym). Migracja to nie tylko zmiana miejsca zamieszkania, ale i konieczność odnalezienia się w zupełnie odmiennym kręgu kulturowym, społecznym, religijnym i ekonomicznym (Eisenstadt, 1953, s. 167; Borrie, 1956, s. 20–23; Lewis, 1982, s. 7; Oltmer, 2020, s. 23). Eisenstadt (1953, s. 169) podkreśla konieczność porzucenia jednego kręgu społecznego na rzecz innego, często o zupełnie odmiennym charakterze i zwyczajach. Lewis (1982, s. 7–8) zauważa dwubiegunowość zjawiska migracji i dowodzi, że jest ona odpowiedzią na zmiany gospodarcze i społeczne, a także jest katalizatorem zmian dla tych obszarów, które zyskują i tracą migrantów. Z kolei Manning (2005, s. 10) zwraca uwagę na związek migracji z rozwojem społeczeństwa oraz wskazuje na ich znaczenie dla rozwoju ludzkiego doświadczenia.

Ruchy migracyjne, nieodłącznie związane z rozwojem cywilizacji, stanowią podstawę zmian społecznych, ponieważ wszelkie przemieszczanie się społeczeństwa generuje nowe impulsy dla nowego miejsca pobytu. Rozwój społeczeństw na poziomie lokalnym, krajowym i w skali globalnej można osiągnąć w dużym stopniu dzięki migracjom, które przeplatają się z wymianą handlową i kulturalną. Ruchy migracyjne ludności, które intensyfikują się coraz bardziej, w mniejszym lub większym stopniu oddziałują na rozwój cywilizacji globalnej oraz rozwój państw macierzystych. Ich obecny kształt jest związany z aktywnością działalności organizacji pozarządowych, transnarodowych ruchów społecznych czy diaspor emigracyjnych znajdujących się poza granicami kraju emigracji. Ponadto mobilność ludności zwiększa

się wraz z wyposażeniem w „nowe technologie, nieznanne wcześniej innowacyjne środki indywidualnej komunikacji społecznej, globalne media, niskie koszty transportu oraz usunięcie barier dla handlu i inwestycji” (Gieorgica, 2018, s. 16–17). Obecne migracje są określane mianem globalnych, co wynika z tego, że obejmują cały świat i praktycznie całą ludzkość. Przyjmuje się, że korzyści z tego tytułu są trójstronne, dotyczą państw emigracji i imigracji oraz samego migranta, stanowiąc proces pobudzający modernizację i rozwój społeczno-ekonomiczny (Lesińska, 2014, s. 360).

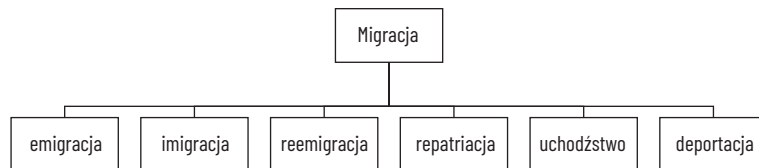
1.2. FORMY MIGRACJI

Przemieszczanie się ludności może dotyczyć mniejszych lub większych odległości i wiąże się lub nie z przekraczaniem granic państwowych. Stąd też można wyróżnić migracje wewnętrzne i zewnętrzne. Migracje wewnętrzne określają obszary administracyjne, które znajdują się w granicach tego samego państwa (np. dotyczą gmin, powiatów, województw), a przemieszczenia osób odbywają się tylko wewnątrz tego państwa. Najczęstszym kierunkiem migracji wewnętrznych, począwszy od rewolucji przemysłowej, są migracje ze wsi do miasta. Uwarunkowane jest to potencjałem gospodarczym, który zwykle zwiększa się wraz z wielkością miasta. Większe miasta dają większe możliwości, nie tylko w zakresie znalezienia pracy czy uzyskania wyższego wynagrodzenia, ale stwarzają także większe szanse na rozwój osobisty i awans społeczny. Coraz częściej odnotowuje się również kierunek przeciwny w ruchach migracyjnych, mianowicie z miast do wsi. Te migracje dotyczą w większości ludzi bogatych, którzy przeprowadzają się na wieś, by uciec od zgiełku wielkich miast (Kawczyńska-Butrym, 2009, s. 13; Cymanow, 2010b, s. 34) i wiążą się ze zjawiskiem suburbanizacji aglomeracji miejskich¹. Migracje zewnętrzne (zagraniczne) są związane z przekraczaniem granic terytorialnych ojczyzny czy kontynentu migranta (Cymanow, 2010b, s. 34; Gieorgica, 2018, s. 23; Paliś, 2018, s. 18). Jaźwińska i in. (1997, s. 7) definiują migracje zagraniczne jako „wyjazd za granicę w celach innych niż turystyczno-wypoczynkowy bez względu na długość pobytu poza granicami kraju”. Migracje zagraniczne mogą przybierać różne formy (rys. 1), a zalicza się do nich:

- emigracja (łac. *emigratio* – wyprowadzić się) oznaczająca opuszczenie dotychczasowego kraju zamieszkania i osiedlenie się na dłuższy pobyt lub na stałe w innym kraju

¹ Ze względu na przedmiot analizy, którym są migracje zagraniczne, nie podjęto dokładniejszego omówienia migracji wewnętrznych.

- imigracja (łac. *immigrare* – wprowadzić się) to napływ do danego kraju na dłuższy pobyt lub na stałe ludności zamieszkującej dotychczas w innych krajach
- reemigracja – powrót emigrantów do dawnego miejsca zamieszkania
- repatriacja (łac. *repatriatio* – wracanie do ojczyzny) jest to rodzaj reemigracji, dotyczy osób, które wskutek różnych okoliczności znalazły się poza granicami ojczyzny, nie zawsze ma charakter dobrowolny, najczęściej jest związana ze zmianą granic państwa lub zmianami politycznymi
- uchodźstwo – opuszczenie państwa swego obywatelstwa na skutek prześladowań, np. na tle religijnym, rasowym, narodowościowym, politycznym
- deportacja (*readmissja*; łac. *re – powtórnie, admissio* – przyjmowanie) – odsyłanie nielegalnych imigrantów do ich krajów lub, jeżeli są uchodźcami, do pierwszego bezpiecznego kraju, na którego terenie pozostawali po ucieczce z kraju rodzinnego.

Rys. 1. Formy migracji zagranicznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia (WE) nr 862/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej (art. 2, pkt 1a), Cymanowa (2010b, s. 34–35), Małachowskiego (2010, s. 24–25), Puchalskiej i Barwińskiej-Małajowicz (2010, s. 83), Kacperskiej (2016, s. 23), Paliś (2018, s. 18–19), Kacperskiej i in. (2019, s. 13).

Fig. 1. Forms of international migration

Source: own study based on Regulation (EC) No 862/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on Community statistics on migration and international protection (Article 2, point 1a), Cymanow (2010b, pp. 34–35), Małachowski (2010, pp. 24–25), Puchalska and Barwińska-Małajowicz (2010, p. 83), Kacperska (2016, p. 23), Paliś (2018, pp. 18–19), Kacperska et al. (2019, p. 13).

Próby uściślenia definicji migracji przez Standinga (1984, za: Górny i Kaczmarczyk, 2003, s. 5) doprowadziły do wyznaczenia kilku kryteriów, wobec których określana jest migracja. Chodzi o kryterium: przestrzenne, czasu, miejsca zamieszkania lub pobytu oraz aktywności. Kryterium przestrzenne jest związane z ruchem w przestrzeni fizycznej i oznacza przemieszczanie na daną odległość. Uwzględnia punkt wyjścia oraz punkt docelowy, a także pokonywany dystans. Oprócz wymiaru przestrzennego konieczne

jest uwzględnienie ujęcia ekonomicznego i społecznego. Pierwsze z nich dotyczy zmiany obszaru na różniący się pod względem charakterystyk ekonomicznych. Oznacza to, że rozpatrywana zmiana położenia jest dokonywana pomiędzy obszarami mniej i bardziej rozwiniętymi, tj. ze wsi do miasta, z kraju o gospodarce słabszej do kraju o gospodarce silniejszej, z peryferii do centrum. Ujęcie społeczne natomiast odnosi się do porzucenia otoczenia społecznego i konieczności wejścia w nowe, o innym charakterze. Ta mobilność wskazuje na rozdzielanie, np. rozstanie z członkami rodziny, osobami bliskimi, członkami danej grupy etnicznej czy kraju, co z kolei stanowi fundamentalną zmianę stosunków społecznych. Ekonomiczne i społeczne ujęcie migracji można analizować również według wzorców zachowań ruchowych. Są one podstawą klasyfikacji migracji według przemieszczających się osób, z uwzględnieniem ich statusu społecznego, wyboru punktu podróży i ich częstotliwości (tab. 1). Wyszczególnia się w nich migrację krokową, polegającą

Tabela 1. Rodzaje migracji według wzorców zachowań
Table 1. Types of migration by behavioral patterns

Rodzaj migracji	Definicja
Krokowa	Ruch z osady małej do większej.
Okrężna	Ruch między miejscem zamieszkania a miejscem docelowym co najmniej z jedną migracją i powrotem. Dzielenie czasu na wiele lokalizacji, a częstotliwość przemieszczania zależna od długości pobytu w miejscu docelowym.
Powrotna	Jednorazowa emigracja z dłuższym pobytem poza granicami państwa wraz z powrotem do kraju ojczystego.
Łańcuchowa	Decyzja migracji jednej jednostki skutkuje podjęciem decyzji migracji drugiej jednostki, np. proces łączenia rodzin na emigracji.
Stała	Decyzja wyjazdu jest niezmienna, stała, bez zamiaru powrotu w dającym się przewidzieć czasie.
Sezonowa	Forma migracji cyrkulacyjnej, charakteryzująca się sezonowymi wyjazdami, głównie w celach zarobkowych, ale i turystycznych.
Okresowa	Decyzja wyjazdu na czas dłuższy, do kilku lat, wraz z planowanym powrotem.
Wahadłowa	Ruch między miejscem zamieszkania a miejscem docelowym. W jej skład wchodzi migracja sezonowa oraz powrotna.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Balona i Desperaka (2003, s. 488), Georgicy (2018, s. 24), Kacperskiej i in. (2019, s. 13–14).

Source: own study based on Balon and Desperak (2003, p. 488), Georgica (2018, p. 24), Kacperska et al. (2019, pp. 13–14).

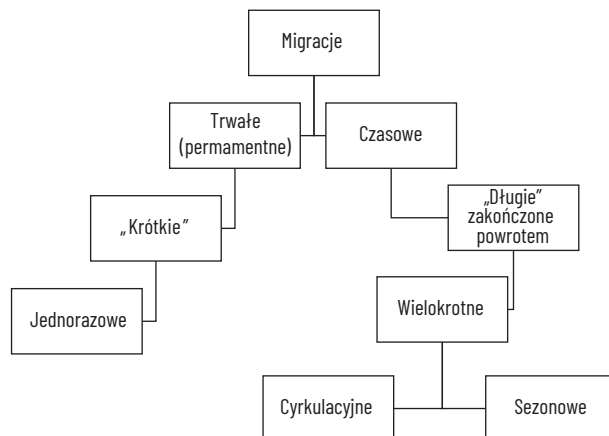
na przemieszczaniu się z terenu mniejszego na większy. Kolejna to migracja okrężna, określająca ruch między miejscem zamieszkania a miejscem docelowym, co najmniej z jedną migracją i powrotem, np. przy zatrudnieniu sezonowym. Istnieje jeszcze migracja powrotna, której celem jest kraj ojczysty. Z kolei migracja łańcuchowa dotyczy wyjazdów kolejnych osób wskutek wcześniejszego wyemigrowania osoby bliskiej. Ten rodzaj migracji jest związany np. z łączeniem rodzin za granicą (Georgica, 2018, s. 24; Kacperska i in., 2019, s. 13–14).

Niezbędne do identyfikacji migrantów jest kryterium czasu, które pozwala odróżnić turystów bądź pielgrzymów od przesiedleńców. W tym kryterium można wyodrębnić dwa rodzaje migracji, a mianowicie krótkookresową i długookresową. Europejska Sieć Migracyjna (*European Migration Network*; EMN, 2014, s. 266) podaje, że migracja krótkookresowa to: „[...] przemieszczanie się jednostek, które zmieniają państwo zwyczajowego pobytu na okres przynajmniej trzech miesięcy, ale na mniej niż jeden rok, z wyłączeniem przypadków, kiedy przemieszczenie do tego kraju ma na celu rekreację, urlop, odwiedziny przyjaciół lub krewnych, leczenie lub pielgrzymkę religijną”. Migrację długookresową definiuje się jako „przemieszczenie się jednostek, które zmieniają państwo zwyczajowego pobytu na okres przynajmniej jednego roku, tak że kraj docelowy efektywnie staje się ich nowym krajem zwyczajowego pobytu” (EMN, 2014, s. 181).

Migracja określa zmianę miejsca zamieszkania w formie trwałej lub półtrwałej, nie ogranicza jednak odległości ruchu, przymusowego albo dobrowolnego wyboru oraz wewnętrznego czy zewnętrznego charakteru. Istnieje różnica między mobilnością bez zmiany miejsca zamieszkania a migracją z trwałą bądź półtrwałą decyzją o jego zamianie. Krótkoterminowe wyjazdy mają często postać cyklicznych albo systematycznych, co jest określane jako cyrkulacja. Jest to proces, w którym ludzie okresowo opuszczają miejsca stałego zamieszkania w poszukiwaniu zatrudnienia w lokalizacjach zbyt odległych, by można do nich dojeżdżać codziennie. Te osoby pozostają w tych „centrach zatrudnienia” przez dłuższy okres, a potem powracają do domów (Kaczmarczyk, 2002a, s. 8). Jeśli czas wyjazdu nie zostanie określony, migrant przestanie nim być w chwili powrotu. Ze zmianą miejsca zamieszkania oraz miejsca wykonywania różnych czynności wiąże się kryterium aktywności. Może następować zmiana tylko jednego z miejsc, ale gdy następuje zmiana obydwu, wówczas występuje migracja tradycyjna. To kryterium jest zbliżone do podejścia ekonomicznego, a migracja jest postrzegana jako uwarunkowane przemieszczanie ludności (Górny i Kaczmarczyk, 2003, s. 6).

Kryterium czasu i miejsca zamieszkania jest dla Kępińskiej (2008, za: Klimek, 2015, s. 20–22) podstawą klasyfikacji migracji zarobkowych. Z jednej

strony ujmuje je ze względu na poziom wykształcenia migrujących, mianowicie jako migracje pracowników: wysoko wykwalifikowanych, ze średnim wykształceniem oraz bez wykształcenia bądź zawodu. Z drugiej strony rozpatruje je w kontekście trwania wyjazdu migranta. Stąd migracje dzieli na trwałe, czyli permanentne, oraz czasowe (rys. 2).

Rys. 2. Rodzaje migracji zagranicznych według trwania wyjazdu
 Źródło: Kępińska (2008, za: Klimek, 2015, s. 21).

Fig. 2. Types of international migration by duration of departure
 Source: Kępińska (2008, after: Klimek, 2015, p. 21).

Migracje trwałe charakteryzują się jednorazowością, czego efektem jest stały pobyt za granicą, ponieważ osoba wyjeżdża jednokrotnie, bez powrotu. Z kolei migracje czasowe, tzw. długie, kończą się powrotem do kraju macierzystego. Mogą być podejmowane wielokrotnie, sezonowo, co jest związane z sezonowością produkcji, np. w pracach w budownictwie, turystyce czy rolnictwie. Jeżeli wyjazdy nie są zależne od pracy sezonowej, określa się je mianem cyrkulacyjnych. Oprócz migracji ekonomicznych (zarobkowych) innymi przyczynami wyjazdu mogą być względy pozaekonomiczno-polityczne, mianowicie kwestie społeczne, zdrowotne, turystyczne, ekologiczne lub religijne. Migracje społeczne są związane np. z zawarciem związku małżeńskiego, który wywołuje konieczność zmiany miejsca zamieszkania przez jedną ze stron związku. Z kolei migracje zdrowotne są konieczne w celu poprawy stanu zdrowia, podejmowania leczenia bądź przeprowadzenia koniecznych zabiegów skutkujących poprawą stanu zdrowia. Migracje turystyczne są związane z wyjazdami urlopowymi, migracje z przyczyn

religijnych pozwalają na podróż do miejsc kultu religijnego, np. w celach pielgrzymkowych, a migracje ekologiczne wynikają ze zmiany środowiska przyrodniczego (por. Kacperska i in., 2019, s. 14–15; tab. 2).

Tabela 2. Rodzaje migracji według przyczyn

Table 2. Types of migration by reasons

Rodzaj migracji	Definicja
Zarobkowa	Ruch motywowany poszukiwaniem pracy lub zwiększeniem wynagrodzenia.
Spoleczna	Ruch powodowany motywacjami społecznymi, tj. zawarcie związku małżeńskiego.
Zdrowotna	Ruch wynikający z chęci poprawy stanu zdrowia.
Turystyczna	Ruch związany z wszelkimi wyjazdami w celach wypoczynkowych.
Religijna	Ruch związany z wszelkimi wyjazdami do miejsc kultu religijnego.
Ekologiczna	Ruch wynikający ze zmiany środowiska przyrodniczego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kacperskiej i in. (2019, s. 14–15).

Source: own study based on Kacperska et al. (2019, pp. 14–15).

Decyzja o migracji może być podjęta w różnych okolicznościach. Stąd też mogą być migracje spontaniczne lub planowane, jak również indywidualne lub zbiorowe (np. rodzinne). Wyróżnia się też migracje dobrowolne i przymusowe. Pierwsza z nich powstaje z wolnej woli migrującego, jest inicjatywą własną, opcją wybraną spośród różnych możliwości (Kłos, 2017, s. 132; Georgica, 2018, s. 25). Następuje więc bez przymusu zewnętrznego, a w rezultacie bez subiektywnego poczucia dyskomfortu. Może też być swego rodzaju ucieczką przed osobistymi zobowiązaniami czy trudnościami. Bywa, że jest wynikiem specyficznych nacisków ze strony dotychczasowego środowiska, może nie zawsze w pełni uświadamianych, a związanych z pewną presją otoczenia ukierunkowaną na szybsze odniesienie sukcesu zawodowego w wyniku podjęcia wyjazdu zagranicznego, czy występującą akurat modą na wyjazd do pracy za granicę (Kawczyńska-Butrym, 2009, s. 17). Migracja przymusowa natomiast oznacza zmianę miejsca dotychczasowego zamieszkania, czy to wewnątrz kraju, czy poza nim, wywołaną działaniami bądź naciskami o charakterze politycznym lub administracyjnym. W tym rodzaju migracji można wyszczególnić deportacje, przesiedlenia i zesłania (dotyczą całych grup społecznych, głównie etnicznych czy narodowych, a są efektem rozporządzeń wewnętrznych lub przyjętych przez kraje aktów

prawnych), ucieczki przed prześladowaniami na tle etnicznym, narodowym bądź religijnym, przed zagrożeniem utraty życia w państwie macierzystym (otrzymuje się tzw. paszport w jedną stronę). Zaliczyć tu można także handel ludźmi bądź przemieszczenia w wyniku nakazów administracyjnych, związanych z budową lub rozbudową obiektów przemysłowych lub komunikacyjnych (Kawczyńska-Butrym, 2009, s. 16–17). Georgica (2018, s. 25) uważa, że jeżeli podejmuje się decyzję o przemieszczeniu poza miejsce zamieszkania ze względu na niekorzystne wydarzenia środowiskowe lub polityczne, to mamy do czynienia z migracją mimowolną. Tutaj można wyszczególnić migrację niechętą (tj. narzuconą bądź spowodowaną jakimś zdarzeniem losowym, które skutkuje przeniesieniem lub przemieszczeniem w nowe miejsce zamieszkania) oraz migrację przymusową (gdy osoba migrująca, prawnie zakwalifikowana jako uchodźca, nie ma możliwości powrotu do domu, więc uzyskuje azyl lub zostaje przesiedlona w granicach własnego kraju z przyczyn konfliktowych lub rozwojowych).

Jako kolejne formy można wymienić migracje legalne i nielegalne. Odwołują się one do legalności pobytu na danym terytorium, co w tym ujęciu przede wszystkim jest związane z legalnością zatrudnienia podczas pobytu za granicą. Stąd też pojawia się pojęcie migracji kontraktowych legalnych bądź nielegalnych. Często reprezentantami migracji legalnych są wyjeżdżający na staże czy stypendia naukowe bądź pracownicy wykwalifikowani, specjaliści w konkretnych zawodach lub dyscyplinach naukowych, zatrudniani w koncernach międzynarodowych. Legalność nie dotyczy charakteru zajęcia albo długości pobytu poza granicami terytorialnymi państwa, ale wiąże się z sytuacją danej osoby będącej za granicą, zwłaszcza uregulowaniami prawnymi jej statusu (Jaźwińska, 2002, s. 75; Górny i Kaczmarczyk, 2003, s. 12), tj. z dokumentami upoważniającymi do przebywania osoby migrującej w obcym kraju. Z kolei migracje nielegalne dotyczą przebywania poza granicami kraju macierzystego osoby, która nie posiada dokumentów uprawniających do pobytu w danym państwie. Z przepisami prawnymi łączy się jeszcze jedna kategoria migracji – pobyt nieregulowany, istniejący, gdy wymagane dokumenty legalnego emigranta straciły datę ważności (Kacperska i in., 2019, s. 14).

Podsumowując, można stwierdzić, że migracja jest zjawiskiem różnorodnym i złożonym. Istnieje wiele powodów skłaniających do podejmowania decyzji migracyjnych, co sprawia, że ujęcie migracji w sztywnych ramach definiujących jest trudne lub niemożliwe (Klimek, 2015, s. 23–24). Dokonywane wybory są dyktowane różnymi motywacjami, powstającymi na styku niezaspokojonych potrzeb poszczególnych jednostek, ich motywacji oraz czynników zewnętrznych.

1.3. PRZYCZYNY MIGRACJI MIĘDZYNARODOWYCH

Międzynarodowa migracja przybiera wiele form, które zmieniają się w warunkach globalizacji i procesów integracyjnych, a także pod wpływem tendencji geopolitycznych i demograficznych. Najogólniej mówiąc, migracja jest motywowana przez uwarunkowania ekonomiczne bądź pozaekonomiczne (Kacperska i in., 2019, s. 16). Już w dziewiętnastym wieku zauważono szczególne znaczenie czynników ekonomicznych. Ravenstein (1889, s. 286) twierdził, że niedoskonałe prawo, nieatrakcyjny klimat, nieprzyjazne lub nieodpowiednie otoczenie społeczne, a nawet przymus nie wywołują migracji z taką siłą, jak czynniki ekonomiczne. Z perspektywy czasu można traktować ten pogląd z pewną ostrożnością, zwłaszcza w kontekście coraz lepiej zauważalnych powiązań między czynnikami ekonomicznymi a pozaekonomicznymi, szczególnie demograficznymi i klimatycznymi. Brak pracy, niedostatek żywności lub przeludnienie łączą w sobie związki przyczynowo-skutkowe na styku ekonomii, klimatu, polityki i różnic kulturowych.

Cele migracji są wpisane w jej główną przyczynę, czyli oczekiwane przez migrujących zyski oraz korzyści wynikające ze zmiany miejsca zamieszkania (Kawczyńska-Butrym, 2009, s. 50). Według Międzynarodowej Organizacji Pracy ONZ w 2019 roku osoby przemieszczające się w celu zatrudnienia stanowiły ponad dwie trzecie migrantów międzynarodowych (Przyczyny migracji..., 2020, s. 2), co jednoznacznie wskazuje, że głównym czynnikiem przesiedlania się jest aspekt ekonomiczny (Cymanow, 2010a, s. 105; Cymanow, 2010b, s. 35–36). Motywami ekonomicznymi są przede wszystkim związki z rynkiem pracy, stan zatrudnienia oraz gospodarki. Lepsze warunki ekonomiczne w nowym otoczeniu to perspektywa wyższego wynagrodzenia i pozapłacowych korzyści z pracy oraz szansa budowania lepszej przyszłości i życia na wyższym poziomie. Do zmian oraz decyzji o wyjeździe zachęcają rosnące różnice w rozwoju gospodarczym między poszczególnymi krajami, powstawanie nowych ośrodków gospodarczych i wynikające stąd różnice w dochodach w danych krajach, a także mający zasięg globalny stały rozwój handlu i usług (Klimek, 2015, s. 93–106). Migracje z przyczyn ekonomicznych są wyrazem przedsiębiorczości i zaradności (Romaniszyn, 1999, s. 92), lecz mogą też wskazywać na materialne ubóstwo i niedostatek podstawowych środków do życia, wynikający z braku stałej pracy (Borys, 2011, s. 19), a więc na swoisty przymus skłaniający do podjęcia decyzji dotyczącej wyjazdu. Migracje podejmowane w celu znalezienia pracy i uzyskania zarobków wyższych niż otrzymywane w kraju pochodzenia są określane jako

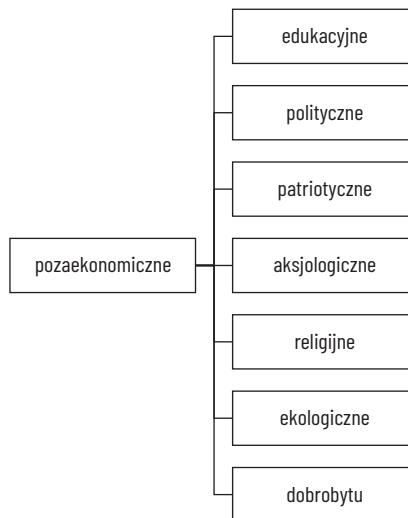
zarobkowe². Jak podaje Kawczyńska-Butrym (2008a, s. 28–29) obejmują one dwie grupy osób emigrujących. Pierwszą grupę stanowią „migranci przeżycia”, których charakteryzuje pragnienie zdobycia jakichkolwiek środków do życia i zaspokojenia podstawowych potrzeb. Decyzje o migracji są podejmowane pod presją trudnej sytuacji ekonomicznej. Drugą grupą są „migranci mobilni”, których decyzje są ukierunkowane na polepszenie jakości życia, zgromadzenie funduszy na inwestycje i inne cele podwyższające materialny standard życia.

Oprócz czynników ekonomicznych na migrację oddziałują również czynniki pozaekonomiczne. Do tej grupy należy motyw ucieczki. Rozumiany jest szeroko, od bezwzględnego przymusu oraz oddziaływania dominujących czynników wypychających do zwykłego pragnienia opuszczenia domu w celu realizowania prywatnych celów i marzeń. Wszelkie wyobrażenia możliwości spełnienia tych dążeń u osób decydujących się na migrację wiążą się z wabiącym i przyciągającym obrazem lepszego świata. Podstawą motywacji jest indywidualne podejście każdej osoby i jej stosunku do relacji rodzinnych bądź środowiska lub kraju w kontekście postrzegania alternatywy w postaci kraju docelowego (Waniek, 2015, s. 31–32). Do przyczyn pozaekonomicznych należy również zaliczyć uwarunkowania wynikające z prześladowań politycznych, religijnych, rasowych oraz spowodowane przeludnieniem, dużym odsetkiem bezrobocia w danym kraju bądź ubóstwem (Kacperska i in., 2019, s. 16).

Ważnymi pozaekonomicznymi uwarunkowaniami wpływającymi na decyzję o migracji są wszelkie zmiany szeroko rozumianej aksjologicznej i społecznej przestrzeni życia, które wpływają na wzrost kapitału społecznego, poczucie bezpieczeństwa oraz poprawę standardu życia. Wśród nich wyróżnia się (rys. 3) migracje edukacyjne, do których należy nauka języka, zdobycie kwalifikacji zawodowych oraz wszelkie zwiększanie kapitału ludzkiego, głównie kompetencji zawodowych oraz wiedzy. Kolejnymi są migracje polityczne, jako skutek działań wojennych, walk obozów politycznych (tzw. zimna wojna), przesiedleń i ucieczek wynikających ze zmian granic kraju, które zwykle mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego oraz zdrowia własnego i bliskich. Następnymi są migracje patriotyczne stanowiące powroty do rodzimego kraju przodków, wynikające z tęsknoty za krajem bądź z chęci poznania ojczyzny przodków (np. rodziców lub dziadków). Migracje aksjologiczne powstają jako sprzeciw wobec zagrożenia wartości tradycyjnych uznanych przez migranta. Stanowi to sygnał niezgody dla poprawności politycznej bądź zmian społecznych i kulturowych trudnych

² Ich podział według czasu trwania został opisany w rozdziale 1.2.

do zaakceptowania przez daną osobę. Kolejną grupą są migracje religijne, powstające w wyniku nakazów bądź potrzeby pielgrzymowania. Celem tych wyjazdów jest wypełnianie praktyk religijnych i dopełnianie praktyk wpisanych w nakazy wiary. Niekiedy mają charakter przymusowy, jak choćby w przypadku prześladowań religijnych. Wówczas ich celem nadrzędnym staje się bezpieczeństwo życia i jednocześnie dochowanie wierności w wyznawanej wierze. Migracje powstają również wskutek różnych klęsk żywiołowych bądź katastrof ekologicznych, m.in. trzęsienia ziemi, tsunami, powodzie (Kawczyńska-Butrym, 2008a, s. 28–29). Wówczas migranci przemieszczają się na stałe bądź tymczasowo do czasu rewaloryzacji zniszczonego terenu. Odmianą migracji, która poprawia standard życia jest tzw. migracja dobrobytu. Ta kategoria migracji często charakteryzuje osoby starsze, w wieku emerytalnym, które osiągnęły wcześniej wysoki status ekonomiczny i poszukują nowych warunków spełniających ich oczekiwania konsumpcyjne (Kawczyńska-Butrym, 2009, s. 20).

Rys. 3. Pozaekonomiczne rodzaje migracji

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kawczyńskiej-Butrym (2009, s. 19–21).

Fig. 3. Non-economic types of migration

Source: own study based on Kawczyńska-Butrym (2009, pp. 19–21).

Czynniki, które decydują o migracji, są zależne od miejsca pochodzenia i miejsca docelowego. Stąd też pojawia się podział (Georgica, 2018, s. 31; tab. 3) na czynniki przyciągające (*pull factors*) bądź wypychające (*push factors*).

Tabela 3. Motywy migracji według czynników przyciągających i czynników wypychających
Table 3. Motives for migration by *pull* and *push* factors

Motyw migracji	Czynniki wypychające	Czynniki przyciągające
Ekonomiczny i demograficzny	<ul style="list-style-type: none"> wysoki poziom bezrobocia niskie zarobki zła sytuacja na rynku pracy duża siła nabywcza walut obcych ubóstwo duży przyrost naturalny wysoki współczynnik dzietności nadwyżka młodych ludzi w wieku produkcyjnym brak podstawowej opieki zdrowotnej braki w systemie edukacji 	<ul style="list-style-type: none"> wysokie tempo wzrostu gospodarczego niska stopa bezrobocia niski lub ujemny przyrost naturalny niedostateczna podaż własnej siły roboczej zapotrzebowanie na cudzoziemską siłę roboczą perspektywa wyższych zarobków perspektywy poprawy standardu życia możliwość rozwoju zawodowego bądź osobistego
Polityczny	<ul style="list-style-type: none"> zbrojne konflikty społeczne niebezpieczeństwo autorytarnej dyktatury, zamachu stanu lub wojny domowej brak poczucia bezpieczeństwa przemoc korupcja łamanie praw człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> poczucie bezpieczeństwa ochrona prawna stabilność polityczna wolność polityczna
Społeczny i kulturowy	<ul style="list-style-type: none"> dyskryminacja ze względu na pochodzenie etniczne, płeć, religię itp. 	<ul style="list-style-type: none"> łączenie rodzin brak dyskryminacji zdolności absorpcyjne cudzych kultur migracja do ojczyzny etnicznej (migracja diaspory)
Historyczny i prawny	<ul style="list-style-type: none"> skupiska narodowościowe istniejące instytucje kulturalne, oświatowe i religijne danej grupy imigrantów liberalne regulacje paszportowe w kraju zamieszkania oraz przepisy dotyczące zakupu dewiz 	<ul style="list-style-type: none"> istnienie dawnych centrów uchodźstwa oraz powstawanie nowych ośrodków migracji brak wymagań wizowych liberalne przepisy dotyczące imigracji (uzyskanie azylu, pozwolenia na pracę, łączenie rodzin, uprawnienia socjalne)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rogowskiej-Mikiel (2004, s. 103), Mansoor i Quillina (2006, s. 78), Kawczyńskiej-Butrym (2009, s. 49–53), Klimka (2015, s. 27), Kacperskiej i in. (2019, s. 17).

Source: own study based on Rogowska-Mikiel (2004, p. 103), Mansoor and Quillin (2006, p. 78), Kawczyńska-Butrym (2009, pp. 49–53), Klimek (2015, p. 27), Kacperska et al. (2019, p. 17).

Czynniki przyciągające mają charakter motywujący, zauważalne jednak były również zjawiska hamujące te procesy, np. I i II wojna światowa, wielkie kryzysy czy restrykcyjna polityka imigracyjna (Klimek, 2015, s. 26–27). Doświadczenia emigrantów zarobkowych oraz wszelkie problemy współistniejące z migracją są wynikiem rachunku kosztów i strat związanych z wyborem migracyjnym, co wskazuje na złożoność decyzji konkretnych przemieszczających się osób. Kawczyńska-Butrym (2009, s. 51) dodatkowo uwzględnia przeszkody pośrednie oraz czynniki osobiste.

Do demograficznych czynników wypychających zalicza się nadmierny przyrost naturalny, powodujący przeludnienie danego terenu oraz wysoki odsetek ludzi w wieku produkcyjnym, co skutkuje dużą podażą siły roboczej. Do czynników przyciągających natomiast należy niski bądź ujemny przyrost naturalny, który ułatwia znalezienie pracy i zwiększa możliwości jej wyboru oraz może wpływać dodatnio na płace. To z kolei stanowi podstawę działania czynnika ekonomicznego, który w ujęciu wypychającym powstaje przez wysoki odsetek bezrobocia, którego konsekwencją jest niemożność znalezienia pracy w swoim zawodzie i niskie wynagrodzenia. Do ekonomicznych czynników wypychających zalicza się także złą sytuację mieszkaniową, braki w zaopatrzeniu i niedostępność dóbr konsumpcyjnych oraz wymieralność i dużą siłę nabywczą obcych walut. Przyciągającym czynnikiem ekonomicznym będzie za to kategoryzowanie obcego kraju jako państwa dobrobytu otwartego na migracyjną siłę roboczą, w którym występuje niska stopa bezrobocia i zapotrzebowanie na ludność w wieku produkcyjnym. W takim kraju stosunkowo łatwo można uzyskać zatrudnienie i zadowalające wynagrodzenie. Dodatkowo dobra koniunktura gospodarcza poprawia perspektywy i stwarza okazje do nowych inwestycji, tworzących nowe stanowiska pracy (por. Klimek, 2015, s. 93–117).

Do politycznych czynników wypychających zalicza się konflikty zbrojne, brak poczucia bezpieczeństwa, przemoc, niezachowanie praw człowieka, korupcję, rozczarowania oraz frustracje wynikające z niewłaściwego, zdaniem migranta, ustroju politycznego, jak również wszelkie dyktatury i wojny domowe. Czynniki przyciągające to z kolei przyjazny stosunek kraju docelowego do imigrantów, poczucie bezpieczeństwa i ochrona prawna, a także wolność słowa i wolność polityczna.

W grupie czynników społecznych i kulturowych czynnikami wypychającymi migracji są wszelkie dyskryminacje narodowych mniejszości ze względów czy to rasowych, etnicznych, religijnych, czy ze względu na płeć. Tym, co będzie przyciągać jest natomiast życzliwe nastawienie społeczeństwa do cudzoziemców czy zdolność adaptacji nowych kultur. Migrantów przyciąga także brak dyskryminacji, otwartość czy wizja powrotu do kraju przodków.

Czynniki wypychające i przyciągające są również wyszczególniane pod względem rodzaju historycznego i prawnego. W pierwszym ujęciu, historycznym, czynnikami wypychającymi są skupiska narodowościowe w danym państwie, a także istniejące instytucje kulturalne, oświatowe i religijne, jeżeli migranci nie identyfikują się z powszechnie przyjętymi zwyczajami lub systemem wartości. Do czynników przyciągających zalicza się istnienie dawnych centrów uchodźstwa oraz powstawanie kolejnych nowych ośrodków emigracji, które przyciągają imigrantów tych samych narodowości i ułatwiają ich asymilację w nowych środowiskach. Wśród wypychających czynników prawnych można wymienić regulacje paszportowe i regulacje dotyczące dostępu do dewiz. Liberalne regulacje paszportowe ułatwiają wyjazd z kraju i mogą do niego zachęcać, ponieważ trudność uzyskania prawa do legalnego wyjazdu z kraju będzie powodować u części jego mieszkańców, że uzyskane prawo do wyjazdu krótkoterminowego (np. turystycznego) będzie wykorzystane do pozostania w kraju docelowym na dłużej lub na stałe. Ograniczenia w dostępie do walut zagranicznych z jednej strony mogą utrudniać emigrację, ale z drugiej mogą zwiększać jej atrakcyjność. Obce waluty jako dobra trudno dostępne osiągają wtedy wysokie ceny w walucie krajowej. To z kolei pozwala na zasilanie budżetów pozostających w kraju członków rodzin emigrantów relatywnie znacznymi środkami finansowymi, nawet jeżeli emigrant wykonuje za granicą pracę niskopłatną. Podobnie emigrant może pracować i oszczędzać za granicą, aby osiągnąć cel po powrocie do kraju wyjściowego, np. zbudować dom lub rozpocząć działalność gospodarczą.

Przyciągającym czynnikiem prawnym jest brak wymagań wizowych oraz liberalne przepisy imigracyjne, dające wsparcie i możliwości łączenia rodzin. W tym ujęciu zawarte są wszelkie zapomogi i uprawnienia socjalne dla pracowników – imigrantów oraz uchodźców politycznych. Pod kątem prawnym mogą być rozpatrywane na przykład regulacje ułatwiające uzyskanie azylu, mieszkania lub zatrudnienia (por. Rogowska-Mikiel, 2004, s. 102–103; Kacperska i in., 2019, s. 7).

Jako jedną z przyczyn migracji wymienia się tzw. sieci migracyjne, czyli powiązania międzyludzkie, które ułatwiają przemieszczanie się poza granice ojczyzny (Okólski, 2001, s. 44; Lesińska, 2011, s. 9). Definiuje się je również jako „ustrukturyzowany zbiór powiązań społecznych pomiędzy jednostkami” (Gurak i Cases, 1992, za: Górny i Kaczmarczyk, 2003, s. 62). Gdy członkowie rodziny bądź znajomi migrowali wcześniej, wówczas poznane przez nich szlaki dają poczucie bezpieczeństwa i skłaniają do przesiedlenia się w tych samych kierunkach. Tym samym pozwalają zmniejszyć koszty migracji oraz eliminować skalę ryzyka (Kaczmarczyk i Tyrowicz, 2008, s. 10). Migrant przez sieci

powiązań otrzymuje automatycznie kapitał społeczny, czyli wszelkie kontakty i znajomości w miejscu docelowym oraz kapitał ekonomiczny rozumiany jako wymierny dochód przez zmianę warunków, gdzie odbywa się alokacja. Sieci te zwiększają prawdopodobieństwo decyzji o podjęciu migracji, gdyż zmniejszają ryzyko niepowodzeń oraz minimalizują koszty (Kaczmarczyk, 2002b, s. 103).

1.4. EKONOMICZNE I SPOŁECZNE SKUTKI MIGRACJI

Jeżeli podjęcie decyzji o migracji dotyczy zauważalnej w skali danego obszaru liczby osób, to wiąże się z wieloma skutkami pozytywnymi i negatywnymi dla migrującego oraz kraju, który osoba opuszcza oraz tego, do którego przybywa. Bez względu na przyczyny migracji, nowa perspektywa pozwala najczęściej z nadzieją spojrzeć w przyszłość, dostrzec nowe możliwości, nowe szanse i nowe życie. Jednocześnie nowa perspektywa oznacza nowe zagrożenia. Migracja więc może się stać początkiem wielu korzyści, lecz niesie również konsekwencje negatywne w wymiarze zarówno społecznym, jak i ekonomicznym. Stąd, rozważając efekty migracji, należy uwzględnić skutki pozytywne i negatywne, odnosząc je do migranta oraz kraju opuszczanego przez migranta i kraju przyjmującego imigranta.

Dla kraju, z którego migrant wyjeżdża skutkiem pozytywnym będzie zmniejszenie się podaży na lokalnym rynku pracy, a za tym zmniejszenie się stopy bezrobocia (Paliś, 2018, s. 28). Jeżeli wraz ze zmniejszeniem podaży siły roboczej zmniejszy się popyt na nią, to konsekwencją tego może być podwyższenie wynagrodzenia. Emigranci pracujący w lepszych warunkach ekonomicznych mają możliwość przekazywania części swoich dochodów rodzinie pozostającej w kraju ojczystym, co skutkuje podniesieniem standardu jej życia (Klimek, 2015, s. 96). Tego typu transfery finansowe, skierowane do rodziny pozostającej w kraju, w dużym stopniu zasilają jej budżet i zabezpieczają ją finansowo. Wszelkie zaoszczędzone za granicą środki pieniężne mogą być inwestowane w kraju jeszcze w czasie pobytu na emigracji. Zwiększają także wartość dodaną dla całej gospodarki narodowej po powrocie emigranta do kraju, kiedy zostaną wydane na zakupy lub zainwestowane np. w działalność gospodarczą podjętą przez powracającego emigranta. Przyczynia się to do tworzenia nowych miejsc pracy i powoduje efekty mnożnikowe. Reemigranci przywożą ze sobą nie tylko kapitał, ale często także innowacje, *know-how* czy dorobek kulturalny innych państw. Ponadto gdy reemigracja dotyczy osób młodych w mobilnym wieku produkcyjnym, następuje powiększenie potencjału demograficznego w kraju. Dodatkowo w skali makrospołecznej,

jak zauważa Kawczyńska-Butrym (2008b, s. 61), oprócz wzrostu kompetencji zawodowych, doświadczenia, znajomości języka obcego, innowacyjności i przedsiębiorczości, następuje zwiększenie handlu i produkcji dóbr, głównie podkreślających wyższy status społeczny, wzrasta również poziom ich życia i bezpieczeństwa socjalnego.

Jednocześnie emigracja z kraju wpływa negatywnie na działalność przedsiębiorstw, ponieważ podniesienie płac, spowodowane niedostatkami siły roboczej, zwiększa koszty ich funkcjonowania (Lesińska i Okólski, red., 2013, s. 9). Zmniejszenie zasobów siły roboczej obniża mobilność terytorialną i gotowość podjęcia pracy (Pujer, 2017, s. 15), w efekcie może powodować niestabilność w funkcjonowaniu konkretnych sektorów gospodarki, np. służby zdrowia (Puzio-Waławik, 2010, s. 181). Jest to odczuwalne także długookresowo w skali gospodarki, ponieważ zwykle emigrują pracownicy najlepiej wykwalifikowani i najbardziej produktywni. Z punktu widzenia demografii Kawczyńska-Butrym (2008b, s. 59) wyszczególnia osłabienie potencjału demograficznego w kraju (obliczanego jako relacja wartości wskaźnika migracji do wartości wskaźnika przyrostu naturalnego) oraz zniekształcenie struktury wieku, np. „przyspieszone” starzenie się społeczeństwa. Wyjazdy ludzi młodych czy to w poszukiwaniu atrakcyjnej pracy, czy to korzystających z nieodpłatnych świadczeń edukacyjnych skutkują niższym udziałem młodej siły roboczej i tym samym mogą hamować rozwój gospodarczy kraju oraz przyczyniać się do pogłębiania się procesu starzenia się społeczeństwa. Niekorzystnym zjawiskiem jest drenaż mózgow (brain drain), czyli odpływ netto wysoko wykwalifikowanych pracowników z kraju emigracji, którzy w miejscu docelowym są zatrudniani na stanowiskach zgodnych ze swoim wykształceniem (Wzrost odpływu..., 2005, s. 8; Kaczmarczyk i Tyrowicz, 2008, s. 8; Brzozowski, 2010a, s. 843; Brzozowski, 2010b, s. 75; Brzozowski i Kaczmarczyk, 2018, s. 77). Ponadto dochodzi do sytuacji, kiedy osoby z wysokimi kwalifikacjami podejmują pracę poniżej poziomu posiadanych umiejętności, czyli następuje deprecjacja kwalifikacji (deskilling) i dochodzi do tzw. marnotrawstwa mózgow (brain waste). W literaturze jest także opisywany korzystny dwukierunkowy przepływ wysoko wykwalifikowanej siły roboczej między krajem pochodzenia a docelowym, tzw. zysk mózgow (brain gain), który jest związany z pozyskiwaniem talentów (Segeš-Frelak, 2016, s. 3).

Kolejnym negatywnym skutkiem są gorsze warunki życia i pracy w kraju imigracji, np. mieszkanie w zbiorowych miejscach pracowniczych (Wzrost odpływu..., 2005, s. 8; Brzozowski, 2010a, s. 843–844; Zawajska, 2010, s. 1058; Kotarski, 2013, s. 117–118). Dodatkowo pojawiają się problemy z opieką nad osobami starszymi wśród członków rodzin i z opieką nad dziećmi. Pozostawianie dzieci przez migrujących rodziców czy niekompletność rodzicielska

są określane jako „eurosieroctwo”. Skutki braku wychowania i opieki rodzicielskiej są niemożliwe do określenia dla młodszych pokoleń, w skali zarówno społecznej, jak i indywidualnej (Kawczyńska-Butrym, 2009, s. 67; Kozielska, 2014, s. 61; Isański, 2015, s. 194–195; Stańczyk, 2015, s. 32–33; Doiczman-Łoboda, 2020, s. 222–223).

Z perspektywy kraju przyjmującego imigrantów skutkiem pozytywnym jest powiększenie potencjału siły roboczej, a tym samym potencjalnie większy poziom produkcji i konsumpcji, zwiększone wpływy do budżetu z tytułu podatków, przez co przyspiesza się wzrost gospodarczy (Klimek, 2015, s. 96) oraz pobudzenie procesu urbanizacji. Im więcej chętnych na dane stanowisko pracy, tym bardziej wzrasta dyscyplina pracy i maleje presja na wzrost wynagrodzeń. Kolejnym skutkiem dla kraju przyjmującego wykwalifikowanych imigrantów są zmniejszone koszty związane z edukacją osób, ponieważ zostały one pokryte w kraju macierzystym. Różnorodność przybyłych z różnych kierunków świata daje możliwość dostępu do unikatowych kwalifikacji. Pozytywnym aspektem jest także to, że imigranci często wykonują prace, których obywatele danego państwa wykonywać nie chcą. Dzięki impulsowi rozwojowemu w gospodarce może zmniejszyć się stopa bezrobocia, wzrosnąć kapitał konsumpcyjny, co skutkuje zwiększeniem się wolumenu produkcji i usług oraz kapitału inwestycyjnego (Kawczyńska-Butrym, 2008b, s. 56–57).

Skutkiem negatywnym dla kraju goszczącego imigrantów będzie zwiększona konkurencja na rynku pracy. W tym wymiarze ulegnie obniżeniu poziom wynagrodzeń, ponieważ jeżeli jednej osobie nie będzie odpowiadała stawka cen, na jej miejsce będą czekać kolejni kandydaci. Pracodawca, mając duży wybór chętnych do podjęcia pracy, będzie stawiał większe wymagania. Państwo przyjmujące zostaje obciążone kosztami, ponieważ imigranci nie zawsze mają odpowiednie wykształcenie oraz potrzebne kwalifikacje do podjęcia pracy. Często zdobywają je dopiero w kraju przyjmującym, w wymiarze zarówno społecznym, jak i ekonomicznym. Nieuniknione są również napięcia społeczne i konflikty, które wynikają z różnic kulturowych lub ksenofobii, co skutkuje aktami przemocy i przestępczości, jak również wiąże się z brakiem chęci ze strony imigrantów do przystosowania się do nowych warunków proponowanych przez państwo przyjmujące, a także z niechęcią do asymilacji kulturowej. Jednocześnie wzrastają koszty socjalne, m.in. spowodowane zasiłkami, zapomogami, wspieraniem żywnością bądź udostępnianiem mieszkania, oraz koszty wynikające z odpływu pieniądza powstałego przez transfer prywatny – wysyłaniem nagromadzonych oszczędności do rodziny pozostałej w kraju ojczystym (Wójcik-Żołądek, 2014, s. 15–17).

Analizując skutki przez pryzmat migranta, od strony pozytywnej będą to wyższe zarobki otrzymane w kraju obcym w porównaniu z krajem ojczystym

(Puzio-Wańców, 2010, s. 182). Może z tego wynikać wyższy standard życia całej rodziny oraz możliwości realizowania własnych celów i marzeń. Otwiera to również możliwości poszerzania własnych kwalifikacji poprzez udział w nowych kursach językowych, zawodowych lub innych formach podnoszenia kwalifikacji. Przebywanie w nowym otoczeniu zmienia światopogląd, uczy tolerancji dla innych wzorców kulturowych i społecznych oraz może skutkować zjawiskiem konwersji, czyli przyjmowania innych wzorców kulturowych bądź religijnych i dzielenia się własną kulturą z innymi (Romaniszyn, 1999, s. 106).

Wśród skutków negatywnych należy wymienić tęsknotę za rodziną i przyjaciółmi. Nowe kontakty w obcym otoczeniu mogą prowadzić do osłabienia relacji osób dotychczas bliskich bądź ich zerwania i rozpadu rodzin. Są to skutki psychologiczne, niezaspokojone potrzeby miłości, bezpieczeństwa, bliskości, przynależności, zaniżona samoocena oraz pedagogiczne – złe zachowanie i słabsza nauka. Ze względów ekonomicznych można wymienić dodatkowo wysokie koszty związane z transportem, wynajęciem mieszkania oraz przemieszczania się poza granicę (Kacperska i in., 2019, s. 30).

2. WYBRANE TEORIE MIGRACJI

2.1. TEORIE EKONOMICZNE

Wybory lokalizacji nowego miejsca zamieszkania i ewentualnego kierunku migracji, choć mają charakter mikroekonomiczny, stanowią podstawę zjawiska makroekonomicznego, ponieważ zachowania poszczególnych ludzi są do siebie podobne. Indywidualne decyzje o migracji są podejmowane w konkretnych gospodarstwach domowych, ale rozpatrywanie impulsów tych decyzji jest wynikiem makroekonomicznych procesów wzrostu i realizowanej polityki ekonomicznej (Kuciński, 2004, s. 9). Stąd też w teoriach ekonomicznych zmienne pozaekonomiczne są pomijane, a analizowane są zmienne o charakterze ekonomicznym, w których człowiek jest postrzegany jako *homo oeconomicus*, czyli zgodnie z założeniem, że zawsze kieruje się własnym interesem i przemieszcza się do miejsca docelowego, w którym jego potrzeby zostaną zaspokojone w sposób przez niego oczekiwany. Migracja jest więc wypadkową kalkulacji danej osoby potencjalnych ekonomicznych kosztów i zysków możliwego przemieszczenia (Woods, 1982, za: Janicki, 2007, s. 287).

W teoriach ekonomicznych wyszczególnia się (Janicki, 2007, s. 285–292; Ostafińska-Konik, 2009, s. 197; Brzozowski, 2011, s. 55–70; rys. 4): klasyczną makroekonomiczną teorię migracji (*classic theory of migration*), neoklasyczną teorię migracji (*neoclassic theory of migration*), nową ekonomiczną teorię migracji – NELM (*new economics of labour migration*), teorię dualnego rynku pracy (*dual labour market theory*), teorię systemu światowego (*world systems theory*)³.

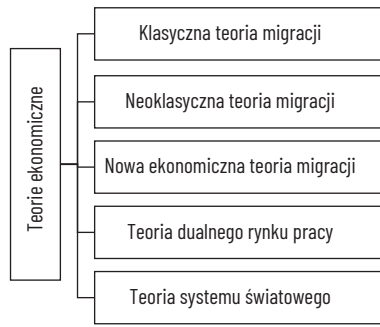
³ Zgodnie z powszechnie przyjętą klasyfikacją teoria systemu światowego została zaliczona do grupy teorii ekonomicznych. W niektórych źródłach literaturowych (np. Golinowska, 2001) jest ona zaliczana do teorii politologicznych.

William A. Lewis (1954, s. 140–176), przedstawiając model rozwoju dwusektorowego, wykazał, że kraje w pewnym etapie rozwoju mają dualną gospodarkę, która zawiera tradycyjne rolnictwo charakteryzujące się niskimi dochodami i słabą produktywnością oraz przemysł, który jest rozwinięty przez nowoczesne technologie dzięki inwestycjom. Różnice w rozwoju rolnictwa na terenach wiejskich oraz przemysłu na terenach miejskich skutkują możliwością gromadzenia oszczędności ludzi żyjących w miastach, które stanowiły podstawę finansową do inwestycji i rozwoju. Stąd nowocześniejszy sektor rozwijał się zdecydowanie szybciej, gdyż mieszkańcy wsi migrowali za pracę do uprzemysłowionych miejscowości, co przyczyniło się do utrzymania relatywnie niskich płac, choć mimo wszystko korzystnych dla migrantów (Klimek, 2015, s. 76–77). W teorii klasycznej rozpatruje się zatem migrację jako środek do osiągnięcia przestrzennego bilansu ekonomicznego, a migrant jest czynnikiem równoważącym rynek pracy. Podstawą tej teorii jest dążenie do maksymalizacji dochodów migranta przy założeniu, że ma on pełną wiedzę o możliwościach uzyskania jak największych korzyści, a jego kwalifikacje i potrzeby są jednakowe z innymi pracownikami oraz że nie ma barier dla migracji (Olsson, 1965, s. 7). Teorii klasycznej zarzucono, że Lewis nie uwzględnił postępu technologicznego, który może zmniejszać zapotrzebowanie na pracę. Dlatego oczekiwany wzrost popytu i oszczędności może się nie zrealizować, a migranci w początkowym czasie adaptacji będą przeznaczać swoje środki finansowe na konsumpcję, a nie na oszczędności (Klimek, 2015, s. 77).

Przez dopasowanie założeń teorii klasycznej do rzeczywistości powstała teoria neoklasyczna. Sama nazwa sugeruje, że teoria wywodzi się z ekonomii neoklasycznej. Wraz z nią dzieli terminologię, podstawowe założenia oraz mechanizmy opisu ekonomicznego, czyli racjonalność wyboru oraz maksymalizację użyteczności i oczekiwaną stopę zwrotu (Arango, 2000, s. 285). Wyjaśnia ona procesy migracyjne na dwóch płaszczyznach, w skali mikro i makro. W pierwszym podejściu, w skali mikro (Larry A. Sjaastad), obejmuje indywidualne decyzje bazujące na osobistych kalkulacjach zysków i kosztów podjęcia wyjazdu. Szacowanie to uwzględnia prawdopodobieństwo uzyskania pracy, warunki pracy i wysokość wynagrodzenia, jak również koszty podróży, koszty utrzymania do momentu znalezienia pracy, czynniki społeczne i psychiczne, tj. nieznaną języka obcego oraz ograniczenie bądź zerwanie dotychczasowych więzi ludzkich. Ponadto przy nielegalnych migracjach należy wziąć pod uwagę prawdopodobieństwo niemożliwości przekroczenia granicy lub późniejszej deportacji. Osiągany maksymalizm produktywności pracy jest celem migracji. Różnica produktywności pomiędzy poprzednim a nowym miejscem pobytu jest zyskiem (Sjaastad, 1962, s. 84–85; Massey i in., 1993, s. 434–436). Migracja zatem staje się formą inwestycji w kapitał ludzki.

Migranci szukają miejsca, które przyniesie jak największe korzyści z wykonywanej pracy i indywidualnych umiejętności (Brzozowski, 2011, s. 58–59). Neoklasyczny model mikroekonomiczny podkreśla także zmienną, którą jest wiek potencjalnego migranta. Z każdym kolejnym rokiem życia skłonność do decyzji o migracji obniża się około o 6%, co oznacza, że dla osoby czterdziestoletniej prawdopodobieństwo wyjazdu na migrację staje się o 70% mniejsze niż dla dwudziestoletniej (Kaczmarczyk, 2002b, s. 114). Świadczy to o dominacji ludzi młodych w zarobkowych migracjach zagranicznych.

Rys. 4. Ekonomiczne teorie migracji

Źródło: opracowanie własne na podstawie Massey i in. (1993, s. 433–448), Janickiego (2007, s. 3–7), Brzozowskiego (2011, s. 55–70).

Fig. 4. Economic theories of migration

Source: own study based on Massey et al. (1993, pp. 433–448), Janicki (2007, pp. 3–7), Brzozowski (2011, pp. 55–70).

Z kolei w skali makro w neoklasycznej teorii migracji (model Heckscher-Ohlin – Eli F. Heckschera i Bertila Ohlina, model Harris-Todaro – Johna R. Harrisa i Michaela P. Todara) rozpatruje przemieszczenia międzynarodowe pracowników w związku z różnicami w wynagrodzeniach w danych krajach, a zmniejszanie tych różnic skutkuje zanikiem ruchu migrantów (Klimek, 2015, s. 77–78). Brzozowski (2011, s. 60–61) dodaje, że to nierównomierne geograficzne rozmieszczenie czynników produkcji wpływa na międzynarodowe ruchy ludności, co w niektórych krajach skutkuje relatywną nadpodażą pracy i niedoborem kapitału bądź nadpodażą kapitału i niedoborem pracy. W pierwszym przypadku – nadmiar zasobu pracy – zwykle następuje obniżenie wysokości wynagrodzenia, natomiast przy nadmiarze kapitału poziom płac rośnie, lecz stopa zwrotu z kapitału może być relatywnie niska. Przepływ kapitału ludzkiego, by zminimalizować koszty pracy, ma kierunek przeciwny.

Osoby wykwalifikowane często powielają kierunek przepływu kapitału ludzkiego, ponieważ w kraju mniej rozwiniętym niedobór specjalistów mocniej oddziałuje na popyt, co stanowi wzrost płac w danym zawodzie (Massey i in., 1993, s. 435). Z mniej rozwiniętych terenów pracownicy migrują do miejsc bogatszych, bardziej wyposażonych w kapitał. Jednak kapitał napływa również do krajów emigracji, co jest związane z wyższymi wynagrodzeniami oferowanymi w odniesieniu do pracowników bardziej wykwalifikowanych. W końcowym efekcie sytuacja powinna się wyrównać, czyli przepływy pracy oraz kapitał powinny doprowadzić do bilansowania się lokalnych rynków oraz zrównania wysokości wynagrodzenia (Brzozowski, 2011, s. 60). Stąd w tym ujęciu wskazuje się na model Heckschera-Ohlina, w którym do wymiany handlowej dochodzi ze względu na różny stopień wyposażenia państw w czynniki produkcji, co oznacza, że nierówności ekonomiczne są niwelowane przez wymianę handlową i mobilność siły roboczej, a główną przyczyną mobilności jest zróżnicowanie płac (Ostafińska-Konik, 2009, s. 205–206).

Teoria neoklasyczna migracji łączy w sobie mikroperspektywę podejmowania decyzji i makroperspektywę uwarunkowań strukturalnych. Na poziomie makro jest teorią przestrzennej redystrybucji czynników produkcji reagującą na różne względne ceny, a migracje wynikają z nierównego geograficznego rozmieszczenia pracy i kapitału. Oznacza to, że migranci udadzą się tam, gdzie będą oczekiwane zarobki wyższe (Todaro, 1976, za: Arango, 2000, s. 285). Nowoczesne sektory gospodarki mogą się rozwijać szybko przez napływy taniej siły roboczej z biedniejszych terenów, które, nie mając nadwyżki siły roboczej, dostają bodziec do rozwoju i modernizacji. Teoria neoklasyczna jest również określana (Brzozowski, 2011, s. 59; Castles i Miller, 2011, s. 41; Klimek, 2015, s. 78) teorią czynników „wypychających” (np. nadmierny przyrost liczby ludności prowadzący do bezrobocia, brak rozwoju zawodowego, niski poziom płac, mało atrakcyjna praca, niski standard życia, a nawet represje polityczne) oraz czynników „przyciągających” (tj. popyt na pracę, perspektywę rozwoju, wyższy poziom płac, większe szanse na zatrudnienie, możliwości awansu i zawodowego rozwoju, wyższy standard życia, dostępność ziemi, a także swobody polityczne).

Teoria neoklasyczna została poddana krytyce, a sam proces migracyjny na poziomie mikro został uznany za zbyt naiwny i prosty, ponieważ ani nie wyjaśnia aktualnych, ani nie przewiduje przyszłych ruchów ludności. Jak podkreślają Castles i Miller (2011, s. 43), absurdalne jest postrzeganie „migrantów jak indywidualnych graczy rynkowych, którzy dysponują pełną wiedzą o dostępnych im możliwościach i swobodą dokonywania wyborów”. Ponadto wskazuje się, że na zachowanie migranta wpływa otoczenie oraz historyczne doświadczenie. Zebrane przez migrantów informacje odnośnie wyjazdu nie są pełne,

lecz wybiórcze, a nawet sprzeczne z rzeczywistością danego kraju docelowego pod względem możliwości wyjazdu oraz wszelkich ograniczeń instytucjonalnych i pracodawców. Dodatkowo decyzja o wyjeździe może być podejmowana z przyczyn nieuwzględnionych w tej teorii. Migranci poprzez sieci migracyjne mogą liczyć na pomoc bliskich oraz skorzystać z ich doświadczeń emigracyjnych. Niewłaściwe jest analizowanie decyzji migracyjnych w oderwaniu od otoczenia społecznego. Indywidualistyczne podejście nie sprawdza się tym bardziej w analizach społeczności tradycyjnych (Kaczmarczyk, 2002b, s. 103). Fischer i in. (1999, za: Górny i Kaczmarczyk, 2003, s. 25) poddali pod krytykę kilka kluczowych założeń teorii neoklasycznej. Po pierwsze, zauważyli że migracja nie odbywa się bez kosztów. Jednak dużej części tych kosztów nie można zmierzyć albo dokładnie, albo wcale, ponieważ jej charakter jest trudno mierzalny lub niemierzalny (por. Sjaastad, 1962, s. 83–84). Po drugie migracja wiąże się z ryzykiem niezalezienia pracy. Kolejnym nietrafnym założeniem teorii neoklasycznej jest doskonała informacja uzyskana przez potencjalnych migrantów bez żadnych kosztów. Możliwi migranci nie zawsze podejmują racjonalne decyzje, a ich zbiór informacji nie jest kompletny. W konsekwencji podjęte przez nich decyzje nie zawsze cechuje największy poziom użyteczności. Następnie, chociaż potencjalny emigrant jest jednostką autonomiczną, to decyzje o migracji nie zawsze są podejmowane indywidualnie. Krytyka założeń teorii neoklasycznej może tłumaczyć nieracjonalne zachowania emigracyjne. Jednak pomimo niedoskonałości, teoria neoklasyczna dość dobrze wyjaśnia migracje wewnętrzne, ponieważ nie są one ograniczone czynnikami politycznymi i kulturowymi, charakterystycznymi dla migracji międzynarodowych.

Kolejną w tej grupie jest nowa ekonomiczna teoria migracji (Oded Stark, David E. Bloom, John E. Taylor), która stanowi modyfikację teorii neoklasycznej na poziomie założeń mikroekonomicznych. Zakłada racjonalizm wyboru w podejmowanych decyzjach o migracji, lecz nie na poziomie indywidualnej jednostki, ale na poziomie gospodarstwa domowego bądź innej grupy ludzi (Cymanow, 2010a, s. 109). Stark i Taylor (1989, s. 2) rozpatrują migrację nie tylko w kontekście rodziny, lecz także dowolnej wspólnoty lokalnej oraz innych grup społecznych. Pracy nie można postrzegać jak każdego innego czynnika produkcji, ponieważ z pracą wiążą się konkretne osoby, które świadczą usługi pracy, a wraz z nimi wpisane są ich uczucia i niezależna wola, wpływające na zachowania. Decyzja nie ma charakteru jednostkowego, lecz zbiorowy i jest podejmowana razem z osobami bezpośrednio uczestniczącymi w danej mobilności, tj. rodziną czy osobami bliskimi. Stąd dodatkowo wynika, że wszelkie korzyści i straty są dzielone, a nie indywidualne (Górny i Kaczmarczyk, 2003, s. 53–54). Każda jednostka stara się zaspokoić własne potrzeby.

W procesie ich zaspokajania napotyka jednak na przeszkody, które uniemożliwiają ich pełną realizację (Hicks, 1939, s. 697–712). W przeciwieństwie do jednostek, gospodarstwa domowe są w stanie kontrolować ryzyko dotyczące swojego dobrobytu ekonomicznego poprzez dywersyfikację alokacji zasobów gospodarstwa domowego, takich jak praca poszczególnych członków rodziny. Niektórzy mogą pracować za granicą, gdzie płace i warunki zatrudnienia są lepsze, natomiast inni mogą podjąć pracę w kraju. Gdy pogorszą się lokalne warunki gospodarcze i działalność w tym miejscu nie przyniesie wystarczających dochodów, gospodarstwo domowe może liczyć na wsparcie z przekazów pieniężnych migrantów. Dodatkowo Janicki (2007, s. 56) zauważa, że celem nadrzędnym gospodarstwa domowego jest minimalizacja ryzyka, a nie maksymalizacja zysku, który osiąga się przez dywersyfikację dochodów całej rodziny. W przeciwieństwie do teorii neoklasycznej, w nowej ekonomicznej teorii migracji (NELM) akcentuje się nieidealność funkcjonowania zachowań rynkowych. W krajach rozwijających się szczególnie jest potrzebne rozpatrzenie niedoskonałości lokalnych rynków. Mają one bowiem główne znaczenie dla ruchów migracyjnych. Migracja pomaga w alokacji siły roboczej, gdyż umożliwia poszukiwanie za granicą zajęcia lepiej opłacanego pracownikom o kwalifikacjach niewystarczających do podjęcia dobrze płatnej pracy w kraju macierzystym, zwłaszcza tym, którym niełatwo podnieść kwalifikacje. Co prawda dywersyfikacja między branżami o płacach wysokich i niskich osłabia oczekiwany związek między średnimi poziomami zarobków a migracją netto, ale nadal jednak utrzymywane jest założenie, że średnie zarobki spowodują emigrację netto (Sjaastad, 1962, s. 82). Tymczasem nie można analizować wyłącznie rynku pracy, lecz także trzeba uwzględniać rynek kapitałowy, edukacyjny, ubezpieczeń społecznych oraz rolniczych itp. (Castles i Miller, 2003, za: Brzozowski, 2011, s. 63).

Migracja jest procesem, którego natura z upływem czasu zmienia charakter oraz nasilenie. Decydują o tym przede wszystkim interakcje między emigrantami bądź potencjalnymi emigrantami a osobami z ich otoczenia, które są postrzegane jako zjawiska związane z przystosowaniem się do nowych warunków oraz rozpowszechnianiem się różnych wzorców zachowań. W migracji międzynarodowej przekroczenie granicy ojczystej oraz wszelkie zmiany polityczne, ekonomiczne oraz kulturowe skutkują asymetrią informacji, co prowadzi w znaczącym stopniu do selektywności i kształtuje skalę migracji (Górny i Kaczmarczyk, 2003, s. 54). Najważniejszą determinantą w nowej ekonomicznej teorii migracji jest otoczenie, które stanowi punkt odniesienia dla analizowanego gospodarstwa domowego. Jeżeli jedno gospodarstwo domowe lepiej prezentuje się na tle drugiego, to będzie malała skłonność migracyjna jego członków. I odwrotnie, im większa jest różnica między nimi,

tym będzie większa skłonność do wyjazdu (Stark, 1991, s. 24; Arango, 2000, s. 288). Brzozowski (2011, s. 64) zaznacza, że emigracja jest efektem wspólnej decyzji danego gospodarstwa domowego i stąd nowa ekonomiczna teoria migracji uwzględnia również perspektywę chęci rozwoju potencjalnych migrantów i ich rodzin, czego nie uwzględniała teoria neoklasyczna. Migrują nie tylko osoby ze środowisk biedniejszych, lecz również poszukujący możliwości bezpieczniejszego i korzystniejszego lokowania kapitału oraz migranci dążący do maksymalizacji zysku, ale niekoniecznie z uwzględnieniem wartości bezwzględnych, ponieważ często jest to kalkulacja porównawcza względem innych sąsiednich gospodarstw domowych. Migracja może być też ujmowana jako działanie zmierzające do poprawy pozycji lub jako konsekwencja zazwyczaj długotrwałego braku satysfakcji z dotychczasowych działań i ich efektów na tle pewnej grupy (Górny i Kaczmarczyk, 2003, s. 54). Jest to strategia zmniejszająca poczucie dyskomfortu, która jest określana terminem relatywnej deprywacji, a wynika z analizy malejących dochodów własnego gospodarstwa domowego w porównaniu z innymi gospodarstwami sąsiednimi. Im bardziej dotkliwe jest poczucie relatywnej deprywacji w danym kraju, tym zwiększa się skłonność członków gospodarstwa domowego do wyjazdu migracyjnego (Brzozowski, 2011, s. 64). Cymanow (2010a, s. 109) podkreśla, że lepsza sytuacja w porównaniu z sąsiednimi gospodarstwami domowymi zmniejsza skłonność do migracji i na tej podstawie formułuje wniosek, że decydujące są przyczyny związane z miejscem pochodzenia migrantów. Zwraca również uwagę na ograniczenia takiego rozumowania, wynikające z pomijania cech miejsca przeznaczenia i związany z tym brak możliwości uzasadnienia wyboru kierunku migracji.

Kolejną teorią ekonomiczną jest teoria dualnego rynku pracy autorstwa Michaela J. Piore'a (1979, za: Jaskułowski i Pawlak, 2016, s. 133). Głównym jej elementem jest czynnik strukturalny, którym jest utrzymujący się popyt na pracę w krajach wysoko rozwiniętych, a migracje międzynarodowe są uwarunkowane w przeważającym stopniu przez czynniki przyciągające. Kraje wysoko rozwinięte stale wykazują zapotrzebowanie na nisko wyspecjalizowanych pracowników zatrudnianych w usługach lub produkcji, ponieważ obywatele danego kraju nie chcą podejmować pracy w tych sektorach z uwagi na niskie płace i niewielki prestiż. Poza czynnikiem strukturalnym Piore zwrócił uwagę na czynniki instytucjonalne, które są istotne w momencie inicjowania migracji. Osoby migrujące podejmują gorzej płatną pracę, tworząc wtórny rynek pracy. Cechują go warunki gorsze, lecz podejmowana praca i tak przynosi im większe korzyści w porównaniu z dochodami uzyskiwanymi w kraju ojczystym. Pierwotny kapitałochłonny rynek pracy z płacami wysokimi jest zarezerwowany w pierwszej kolejności dla pracowników rodzimych. Stąd

wniosek, że migranci są nieodłącznym elementem na rynku pracy (Arango, 2000, s. 290). Problemu związanego z brakiem pracowników na stanowiskach niechcianych nie można rozwiązywać przez podwyższenie wynagrodzenia, ponieważ będzie to prowadzić do inflacji strukturalnej. Podnoszenie płac dolnej hierarchii zawodowej zaburzyłoby społecznie określone relacje między statusem a wynagrodzeniem. Po zwiększeniu płac na szczeblach niższych pojawi się silna presja, by o taką samą kwotę podnieść wynagrodzenia na pozostałych wyższych stanowiskach. Przyciąganie rodzimych pracowników metodą zwiększania wynagrodzenia początkowego w czasie niedoboru siły roboczej jest kosztowne i destrukcyjne. Pracodawca będzie zatem pozyskiwał migrantów, którzy zaakceptują płace niższe, co jest rozwiązaniem problemu łatwiejszym i tańszym (Massey i in., 1993, s. 441–443). Dlatego zostały wyodrębnione dwa sektory gospodarki. Z jednej strony jest sektor kapitałointensywny, gdzie stanowiska pracy są stabilne, wysoko płatne oraz przeznaczone dla pracowników wykwalifikowanych, najczęściej rodzimych obywateli danego kraju. Z drugiej strony istnieje sektor pracointensywny, w którym stanowiska pracy nie wymagają bardziej znaczących specjalizacji zawodowych. W rezultacie płace są niższe i sektor cechuje niestabilność, ponieważ w wypadku recesji zakłady produkcyjne redukują miejsca pracy (Brzozowski, 2011, s. 67; Schwabe, 2023, s. 19–20). Migranci niską pozycję społeczną w kraju docelowym mogą rekompensować wysokim statusem społecznym w kraju ojczystym, gdzie są uważani za ludzi sukcesu przez otrzymywane wyższe dochody (Jaskułowski i Pawlak, 2016, s. 133). Janicki (2007, s. 290) stwierdza, że ta teoria umożliwia wyjaśnienie możliwości niekonkurowania o miejsca pracy między ludnością autochtoniczną a migrantami. Zauważa jednak, iż nie można zakładać, że o migracjach decydują jedynie czynniki ekonomiczne. Ponadto teoria dualnego rynku pracy ogranicza się do analizy przepływów między państwami cechującymi się dużym zróżnicowaniem w poziomie życia, natomiast nie wyjaśnia migracji między państwami o podobnym poziomie rozwoju gospodarczego i wynagrodzeń.

Następną teorią ekonomiczną jest teoria systemu światowego Immanuela M. Wallersteina. Skupiono się w niej na przyczynach migracji z uwzględnieniem uwarunkowań historycznych wykształconego kontekstu społeczno-ekonomicznego, w którym znajdują miejsce współczesne migracje (Cymanow, 2010a, s. 109–110). Teoria systemu światowego jest modyfikacją teorii zależności, która opisuje rozwój kapitalistycznego centrum, tj. krajów wysoko rozwiniętych, kosztem zależnych terenów peryferyjnych mających pokłady tanich surowców oraz miejsca eksportu kapitału z centrum, a w przypadku migracji międzynarodowych jej główną przyczyną, jak w teorii dualnego rynku pracy jest popyt na pracę na terenach wysoko rozwiniętych, ponieważ

te kraje wymagają stałych dopływów migrantów z biedniejszych miejsc (Jaskułowski i Pawlak, 2016, s. 134). Modyfikacji tych dokonał Wallerstein (2011, s. 480–487), który zależnie od pozycji danego kraju w gospodarce globalnej podzielił dane państwa na trzy grupy:

1. Pierwszą grupę stanowi kapitalistyczne centrum dominujące gospodarczo, tzw. rdzeń, tj. Ameryka Północna, Japonia, Australia czy Nowa Zelandia. Kraje bogate, mające złoża surowców, w miarę ich wyczerpywania się oraz przez wzrost kosztów rodzimej siły roboczej, poszukują terenów z surowcami wraz z tanią siłą roboczą wśród mniej zamożnych krajów (Klimek, 2015, s. 81).
2. Drugą grupą są peryferia, które są zależne statusem ekonomicznym, m.in. źródłem taniej pracy, miejscem eksportu kapitału oraz eksportowanych towarów i surowców.
3. Do trzeciej grupy zaliczane są semiperyferia, znajdujące się pomiędzy dwoma wcześniej wymienionymi grupami, czyli kraje tranzytowe albo wysyłające imigrantów.

Taki podział pokazuje dominację państw wysoko rozwiniętych nad krajami o niższym stopniu rozwoju, tworząc jądro, które dzięki migracjom zwiększa oddziaływanie, co skutkuje powiększaniem się dystansu między stale rozwijającymi się centrami a ich peryferiami (Arango, 2000, s. 290–291). Cymanow (2010, s. 110) podkreśla istotny charakter połączeń gospodarczych między centrum a peryferiami, który zmienia się zależnie od fazy cyklu koniunkturalnego. Podczas kryzysu kraje stanowiące centrum mogą zminimalizować ciężar kosztów, który stanowią pracownicy zagraniczni, ponieważ bezrobocie jest czynnikiem wypychającym. Również napływ emigrantów w kryzysie jest niewielki przez niskie stawki wynagrodzenia, co zniechęca potencjalnych migrantów. W odwrotnej sytuacji – przy wzrostowej fazie cyklu koniunkturalnego, gdy obniża się stopa bezrobocia oraz wzrasta wysokość wynagrodzeń – zwiększa się zapotrzebowanie na pracę imigrantów. Można zatem zauważyć, że migranci, którzy pracują w krajach centrum, stanowią bufor, a jego wielkość jest zależna od fazy cyklu koniunkturalnego. Wraz z eksportem kapitału wiążą się wzorce kulturowe, systemy funkcjonowania instytucji publicznych oraz standardy życia, co umacnia podstawy przepływu migrantów i zwiększa strumień migracji. Struktura powiązań gospodarki światowej staje się więc bodźcem migracyjnym, obok tylko różnicy płac (Massey i in., 1993, s. 447). Teoria systemu światowego traktuje migrantów jako osoby poddające się bodźcom stwarzanym przez kraje centrum w celu maksymalizacji własnych korzyści i zysków, nie dając im prawa do indywidualnej analizy ich potencjalnych zysków i strat powstających z podjęcia

migracji (Arango, 2000, s. 291). Dodatkowo w teorii systemu światowego nie wyjaśniono migracji powstałych między krajami o podobnym poziomie rozwoju gospodarczego oraz nie doceniono oddziaływania polityki migracyjnej państwa i organizacji ponadpaństwowych na podejmowane decyzje o migracji (Jaskułowski i Pawlak, 2016, s. 136).

Podsumowując przegląd teorii ekonomicznych, należy stwierdzić, że analizują one i koncentrują się na różnych aspektach migracji oraz dają istotny przegląd przyczyn procesów migracyjnych, niemniej nie da się zrozumieć migracji w pełni, wykorzystując tylko analizy ekonomiczne (por. Massey i in., 1993, s. 432).

2.2. TEORIE SOCJOLOGICZNE

W teoriach socjologicznych skupiono się na motywach decyzji o migracji; są one utożsamiane z badaniami behawiorystycznymi. Zalicza się do nich (rys. 5): teorię sieci migracyjnych (*migration networks theory*), teorię instytucjonalną (*institutional theory*), teorię skumulowanej przyczynowości (*cumulative causation theory*), teorię zmiennych możliwości (*intervening opportunities theory*), teorię przeszkód pośrednich (*intervening obstacles theory*) (Massey i in., 1993, s. 448–454; Janicki, 2007, s. 292–296; Cymanow,

Rys. 5. Socjologiczne teorie migracji

Źródło: opracowanie własne na podstawie Massey i in. (1993, s. 448–454), Janickiego (2007, s. 292–296), Ostafińskiej-Konik (2009, s. 198–205), Cymanowa (2010a, s. 111–115).

Fig. 5. Sociological theories of migration

Source: own study based on Massey et al. (1993, pp. 448–454), Janicki (2007, pp. 292–296), Ostafińska-Konik (2009, pp. 198–205), Cymanow (2010a, pp. 111–115).

2010a, s. 111–115), teorię przestrzeni transnarodowej (*transnational space*) oraz teorię migracji w kontekście strukturalnego funkcjonalizmu (*Hoffmann-Nowotny's structural theory of migration*) (Ostafińska-Konik, 2009, s. 198–205). Niezależnie od wielkości migracji, jest ona ważna ze względu na sposób, w jaki kształtuje i przekształca społeczeństwa, czyniąc je bardziej zróżnicowanymi oraz złożonymi. Migracja tworzy także ostre podziały między tymi, którzy akceptują potrzebę migracji oraz przyjmują jej wkład gospodarczy i kulturalny, a tymi, którzy się jej sprzeciwiają. Ostatnia grupa często określa imigrantów jako „osoby niepożądane” czy „imigrantów nielegalnych” i ma również tendencję do ich stygmatyzowania, wskazywania jako osoby kojarzone z wysoką przestępczością, bezrobociem, handlem ludźmi, prostytutką czy narkomanią (King i Mai, 2008, s. 123–124; King i Vullnetari, 2013, s. 7).

W teorii sieci migracyjnych (Edward J. Taylor, Joaquin Arango) założono stymulujący wpływ powiązań międzyludzkich, które łączą migrantów, byłych migrantów i tych, którzy są spokrewnieni, zaprzyjaźnieni bądź wywodzą się z otoczenia pochodzenia migranta. Takie powiązania zwiększają prawdopodobieństwo przepływów międzynarodowych przez obniżone koszty oraz mniejsze ryzyko możliwego przemieszczenia. Dzięki nim zwiększają się także oczekiwane zyski netto z migracji (Massey i in., 1993, s. 448). Stąd sieci migracyjne definiuje się jako uporządkowany zbiór powiązań społecznych pomiędzy jednostkami (Gurak i Cases, 1992, s. 152). Głównym celem tej teorii jest udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące czasu trwania migracji. Długość migracji w pewnym wymiarze jest wynikiem oddziaływania sieci migracyjnej. Im większa liczba powiązań sieciowych, tym szybsze i łatwiejsze staje się powstawanie struktury społecznej, która podtrzymuje procesy migracyjne. Te sieci są pewnym rodzajem kapitału społecznego, który wraz z kapitałem ekonomicznym i ludzkim, tj. wiedzą, wykształceniem, umiejętnościami, staje się zasobem migrantów (Jaskułowski i Pawlak, 2016, s. 137). Migranci opuszczający swoje otoczenie jako pierwsi w wybranym kraju docelowym nie mają szansy czerpania korzyści z więzi społecznych i proces zmian związanych z nowym otoczeniem przechodzą na własny koszt. Kolejni migranci, którzy są z nimi związani siecią społeczną, dojeżdżając, dysponują już informacjami o rzeczywistych warunkach życia na emigracji i mają możliwość otrzymania pomocy od krewnych bądź znajomych, którzy wyemigrowali wcześniej. To wsparcie może dotyczyć pomocy w znalezieniu pracy, początkowej adaptacji czy uregulowania niezbędnych formalności prawnych.

Istnienie więzi w ramach sieci jest również przyczyną niechęci do asymilacji ze społecznością danego państwa i wpływa na formowanie z imigrantów tzw. grup mniejszościowych (Wachowska, 2018, s. 140–141). Każdy kolejny

przyptyw migrantów jest dla następnych wsparciem. Tworzy się łańcuch, w którym każde ogniwo wpływa na wystąpienie następnego. Migracja zatem jest procesem samonapędzającym się: kolejni nowi migranci traktują wcześniejszych jako źródło informacji, mogą ich uchronić przed problemami, których sami wcześniej doświadczyli (Cymanow, 2010a, s. 112). Zaletą tej teorii jest możliwość wyjaśnienia migracji, które zaszły między państwami niezależnie od przyczyn zaistnienia przepływu pierwszego. Fakt powstania społeczności migrantów w kraju docelowym może być podstawą do formułowania prognoz dotyczących kierunków przepływów w przyszłości. Migracji nie można rozpatrywać jako decyzji indywidualnych oraz wzajemnie niezależnych, należy je badać jako łańcuch zdarzeń i sprzężeń zwrotnych między tymi zdarzeniami (Hägerstrand, 1957, za: Janicki, 2007, s. 293–294).

Zbliżoną w założeniach do teorii sieci migracyjnych jest teoria instytucjonalna Douglasa S. Massey'a. Tutaj również występuje łańcuch zdarzeń mający charakter sprzężeń zwrotnych. Początkowym ogniwem stają się pierwsi migranci, natomiast każde kolejne ogniwo jest zależne od poprzedniego. Następne człony danego łańcucha zwiększają popyt na usługi firm wspierających migrantów (Ostafińska-Konik, 2009, s. 202; Cymanow, 2010a, s. 113). Przez to zaznacza się obecność różnych organizacji i firm działających komercyjnie czy *non-profit*, których zadaniem jest minimalizacja ryzyka oraz dostarczanie informacji, a także pomoc w sytuacjach trudnych, co ułatwia potencjalnym migrantom podjęcie decyzji o wyjeździe i daje im przez to pewne poczucie bezpieczeństwa (Kupiszewski, 2002, s. 121).

Massey i in. (1993, s. 450–451) zaznaczają, że organizacje nastawione na zysk i prywatni przedsiębiorcy świadczą na rzecz migrantów wiele usług w zamian za opłaty. Często są one ustalane na czarnym rynku, a dotyczą: przemytu przez granice; nielegalnego transportu migrantów do miejsc docelowych; umów o pracę między pracodawcami a migrantami; fałszywych dokumentów i wiz; aranżowania małżeństw między migrantami a legalnymi rezydentami kraju docelowego; zakwaterowania, kredytów czy innej pomocy w kraju przeznaczenia. Grupy humanitarne pomagają migrantom, zapewniając doradztwo, pomoc socjalną, schronienie, porady prawne dotyczące uzyskania legalnych dokumentów, a nawet ochronę przed urzędnikami imigracyjnymi. Z czasem tego rodzaju osoby, firmy i organizacje stają się stabilnym i rozpoznawanym przez imigrantów elementem systemu instytucjonalnego, kształtującym kapitał społeczny, pozwalający migrantom uzyskać dostęp do zagranicznych rynków pracy.

W teorii skumulowanej przyczynowości Gunnar Myrdal również założył, że powstawanie kolejnych fal migracji zależy bezpośrednio od poprzednich, z tą różnicą, że tworzenie się następnych migracji nie wynika

z przyczyn indywidualnych, lecz z sieci zależności społecznych. Początkowo migracja jest skutkiem zaistnienia zależności, następnie sama zaczyna być przyczyną kolejnych migracji. Migracja poszczególnych osób na tyle znacząco zmienia sytuację społeczno-gospodarczą terenów opuszczanych, że zachęca to do nowych przyływów migracyjnych. Między migracją oraz jej skutkami powstaje zależność o charakterze sprzężenia zwrotnego (Massey i in., 1993, s. 451–454). Ta teoria wskazuje na kilka czynników, które są uznawane za najważniejsze przyczyny powstawania migracji wtórnej. Pierwszym czynnikiem są różnice w poziomie życia między osobami, które nie migrowały a reemigrantami. Porównywanie własnych korzyści osób niemigrujących z korzyściami uzyskanymi wśród reemigrantów w większości skłania ich do podjęcia decyzji o migracji. Drugi czynnik to przyzwyczajenia reemigrantów do życia na wyższym poziomie, co przyczynia się do ich powrotu na emigrację. Trzeci czynnik to zmniejszenie podaży ziemi na terenach wiejskich, wynikający ze wzrostu konkurencji lub zakupu ziemi przez reemigrantów, przy jednoczesnym zwiększeniu ich prac na roli. Skutkuje to migracją rolników słabszych ekonomicznie, których do migracji skłania zbyt silna konkurencja rolników – reemigrantów. Czwarty czynnik to tworzone sieci migracyjne, wspierające pojedyncze osoby w podjęciu decyzji odnośnie migracji oraz w jej realizacji. Piątym czynnikiem migracji jest stygmatyzacja niektórych zawodów w państwach imigracji, co skłania pracodawców do poszukiwania pracowników na zagranicznych rynkach pracy (Cymanow, 2010a, s. 113).

Wymienione czynniki wskazują, że proces migracyjny rządzi się określonymi prawami i wyróżnia się samopodtrzymywaniem (Górny i Kaczmarczyk, 2003, s. 70). Zagadnieniem trudnym do wyjaśnienia na gruncie tej teorii natomiast, typowa dla mikroskalowych analiz socjologicznych, jest kwantyfikacja wielkości migracji (Janicki, 2007, s. 295).

W teorii zmiennych możliwości Samuel A. Stouffer zakładał brak bezpośredniej zależności między wielkością migracji a jej odległością, natomiast istotną rolę pełni w niej rozmieszczenie ludności (Ostafińska-Konik, 2009, s. 198). Zdaniem twórcy tej teorii, liczba osób pokonujących daną odległość jest wprost proporcjonalna do liczby możliwości w przypadku tej odległości i odwrotnie proporcjonalna do liczby możliwości pośrednich (Stouffer, 1940, s. 846). Prawdopodobieństwo migracji zależy od możliwości dotarcia do miejsca docelowego, a nie od odległości do tego miejsca i wielkości populacji (Wang i in., 2019, s. 9). Możliwościami pośrednimi są alternatywne miejsca docelowe. Jeżeli jest ich więcej pomiędzy dwoma badanymi ośrodkami, to maleje wśród nich ruch migracyjny. Dowodem na istnienie możliwości pośrednich (rys. 6) jest powstawanie migracji między miejscem rodzimym

a miejscami występującymi pomiędzy nim oraz analizowanym miejscem docelowym (Janicki, 2007, s. 295). Tę teorię poddano krytyce i wykazano, że wiele zależy od rozumienia „możliwości”. Zauważono również ukryty związek między liczbą możliwości a odległością od miejsca rodzimego (Cymanow, 2010a, s. 114), co przyczyniło się w pewnym stopniu do określenia nowego pojęcia – odległości funkcjonalnej. Dodatkowo wybór miejsca docelowego może wynikać z łatwości przemieszczenia się w dane miejsce ze względu na relatywnie krótki czas podróży. W wielu opracowaniach dowiedziono, że liczba możliwości pośrednich na ogół nie jest miernikiem wierniejszym niż odległość fizyczna, dlatego przydatność tej teorii jest dyskusyjna (Jagielski, 1974, za: Janicki, 2007, s. 295).

Rys. 6. Analiza alternatywnych miejsc docelowych w teorii zmiennych możliwości
Źródło: opracowanie własne na podstawie Noulasa (2015, s. 13).

Fig. 6. Analysis of alternative destinations in intervening opportunities theory
Source: own study based on Noulas (2015, p. 13).

W opozycji do teorii Stouffera, w pewnym stopniu, stoi teoria przeszkód pośrednich sformułowana przez Everetta S. Lee w 1966 roku, określana również jako *push-pull theory*. Wyróżniono w niej cztery grupy czynników uwzględnianych przy skłanianiu się do decyzji o migracji oraz w czasie jej trwania. Jako pierwsze wymieniane są czynniki wypychające – *push factors*, tj. niestabilna sytuacja gospodarcza i polityczna, wysoka stopa bezrobocia, presja demograficzna, łamanie praw człowieka, wojna, konflikty zbrojne, klęski żywiołowe w kraju pochodzenia. Drugimi są czynniki przyciągające – *pull factors*, a wśród nich wyróżnia się sytuację na rynku pracy, stabilną sytuację ekonomiczną i polityczną, skuteczną ochronę praw człowieka czy możliwość zdobywania doświadczenia zawodowego w miejscu docelowym. Trzecim czynnikiem jest podejmowana decyzja migracyjna oraz wynik porównywania charakterystyk miejsca docelowego z miejscem pochodzenia, a także przeszkody pośrednie – *intervening obstacles*, które wynikają z różnic odległości, różnic kulturowych bądź instrumentów polityki imigracyjnej w danym państwie przyjmującym. Czwarty czynnik stanowią cechy osobowe migranta, co skutkuje subiektywnym charakterem decyzji migracyjnej (Górny i Kaczmarczyk, 2003, s. 40; Wójcik-Żołądek, 2014, s. 27).

Twórca tej teorii kładzie nacisk na określenie pojęcia przeszkód pośrednich i zdefiniowanie relacji wielkości emigracji oraz migracji powrotnej. Każdy duży przepływ migracyjny tworzy przepływ powrotny, a skala migracji w obydwu kierunkach jest uwarunkowana miejscem zarówno rodzimym, jak i docelowym, charakterystyką osób migrujących oraz wszelkimi okolicznościami niesprzyjającymi migracji w analizowanym kierunku – przeszkodami pośrednimi (Janicki, 2007, s. 296). Teorii tej zarzuca się ahistoryczność, która wynika z koncentrowania się na badanych czynnikach przyciągających oraz wypychających tylko w danym momencie zachodzącej migracji, a nie w perspektywie historii przepływów jednostek bądź wcześniejszych przepływów członków danej grupy ludności, do której należał potencjalny migrant (Wójcik-Żołądek, 2014, s. 28–29). Pomimo tego, teoria przeszkód pośrednich jest jedną z najbardziej wpływowych koncepcji dotyczących zjawiska migracji (Ostafińska-Konik, 2009, s. 200).

Teoria przestrzeni transnarodowej, której źródła można odnaleźć w pracach Ludgera Priesa z 1999 roku oraz Thomasa Faista z 2000 roku, jest odpowiedzią na rozwój mobilności przestrzennej w transporcie i technologii. Ma ona pomagać wyjaśniać migracje, w których przestrzenie życiowe i społeczne transmigrantów obejmują wiele różnych przestrzeni geograficznych (Pries, 1999, za: Górny i Kaczmarczyk, 2003, s. 67).

Pod pojęciem *transmigrant* rozumie się migranta, który realizuje specyficzną strategię migracyjną. Jego migracja opiera się na funkcjonowaniu

między społecznością wysyłającą oraz jedną bądź wieloma społecznościami przyjmującymi, co skutkuje częstymi oraz krótkimi wyjazdami, niejednokrotnie pracą w kilku krajach jednocześnie i niejednoznacznie określonym miejscem zamieszkania. Zakłada się, że przestrzenią społeczną stają się obszary nawet z kilku krajów (Górny i Kaczmarczyk, 2003, s. 67). Pojęcia takie, jak emigracja i imigracja zostały zastąpione pojęciami transmigracji bądź migracji transnarodowej, które implikują relacyjność, procesualność oraz dynamikę zjawiska migracji. W teorii przestrzeni transnarodowej założono, że migranci są częścią dwóch lub większej liczby państw i należy ich traktować jako wspólnotę działań i znaczeń ekonomicznych, społecznych, politycznych oraz kulturowych, a nie jako odizolowane jednostki (Jaskułowski i Pawlak, 2016, s. 139). Faist (2000, s. 191–199) definiuje transnarodowe przestrzenie społeczne jako kombinacje więzi i pozycji w sieciach, grupach i organizacjach, które gromadzą różnorodne rodzaje kapitałów ekonomicznych, społecznych oraz ludzkich. Dodatkowo zwraca on uwagę, że decyzji o migracji i reemigracji nie można traktować jako pewnych i niezmiennych. Często migranci i uchodźcy, których przemieszczenie charakteryzuje dłuższy przedział czasowy pozostają w transnarodowej więzi i łączności z krajem rodzimym⁴. Wyróżnia się trzy typy transnarodowych przestrzeni społecznych (tab. 4). Pierwszy typ to transnarodowe grupy pokrewieństwa, których głównym źródłem więzi jest wzajemność zobowiązań i oczekiwań. Charakteryzują się podtrzymywaniem norm społecznych i kontroli członków rodzin. Przykładem tego typu mogą być przesyłki z kraju przyjmującego dla członków rodzin, którzy zostali w kraju macierzystym. Drugim typem są transnarodowe wymiany cyrkulacyjne. Źródłem ich więzi są wymiana językowa bądź relacje społeczne w sieciach rówieśniczych (np. chińskie lub libańskie sieci handlowe). Trzeci typ to wspólnoty transnarodowe, których więź opiera się na solidarności. Charakteryzują się mobilizacją kolektywnych reprezentacji w obrębie więzi symbolicznych, tj. religijnych, narodowych lub etnicznych.

Teoria migracji w kontekście strukturalnego funkcjonalizmu Hansa J. Hoffmana-Nowotny'ego opiera się na systemie napięć społecznych, pojęć struktury oraz kultury, które gromadzą władzę i system norm oraz wartości świadczących o prestiżu. Władza to zdolność kontrolna jednostek systemowych (systemu, części systemu bądź jednostki), czyli zdolność do zachowania bądź poprawy pozycji w konkretnym systemie oraz kontroli dostępu do poszczególnych pozycji innych jednostek. Prestiżem jest stopień władzy, która

---

⁴ Transnarodowa przestrzeń dotyczy stałych kontaktów społecznych, poza granicami kraju, uwzględniając odwiedziny członków rodzin, podróże, przepływ dóbr konsumpcyjnych (Faist, 2000, s. 214–219; Ostafińska-Konik, 2009, s. 192).

Tabela 4. Typy transnarodowych przestrzeni społecznych
Table 4. Types of transnational social spaces

Typy transnarodowych przestrzeni społecznych	Główne źródła więzi	Główna charakterystyka	Typowe przykłady
Transnarodowe grupy pokrewieństwa	wzajemność	Przestrzeganie norm społecznych na zasadzie równowagi.	Przekazy pieniężne wysyłane przez imigrantów do członków gospodarstwa domowego lub rodziny, którzy pozostali w kraju macierzystym.
Transnarodowe wymiany cyrkulacyjne	wymiana	Wykorzystanie przewag wewnętrznych kraju przyjmującego: język, silne i słabe więzi społeczne w sieciach partnerskich/współpracy.	Sieci handlowe, np. przedsiębiorcy z Chin, Libanu i Indii.
Społeczności transnarodowe	solidarność	Mobilizacja reprezentacji zbiorowych w ramach (abstrakcyjnych) więzi symbolicznych, np. religijnych, narodowych i etnicznych.	Diaspory, np. Żydzi, Ormianie, Palestyńczycy, Kurdowie, regiony przygraniczne: Meksyk–Stany Zjednoczone, śródziemnomorski.

Źródło: Faist (2000, s. 195).

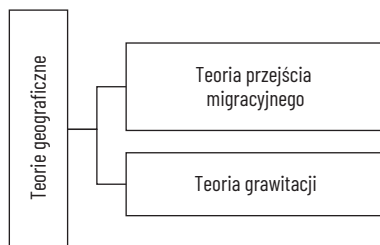
Source: Faist (2000, p. 195).

jest sprawdzana przez elementy kulturowe. Jeżeli występuje w tych podsystemach jakaś rozbieżność, to skutkiem jest napięcie strukturalne, a migracja staje się próbą jego rozładowania. Prawdopodobieństwo migracji zwiększa się wraz z malejącym dystansem strukturalnym, co jest skutkiem rosnącego prawdopodobieństwa pozytywnych zmian relacji władzy oraz prestiżu (Hoffman-Nowotny, 1970, za: Ostafińska-Konik, 2009, s. 201).

2.3. TEORIE GEOGRAFICZNE

W teoriach geograficznych skoncentrowano się na związku człowieka z przestrzenią geograficzną, a przyczyny migracji rozpatruje się w nich bezpośrednio w środowisku geograficznym (Cymanow, 2010a, s. 115) wśród czynników przyciągających oraz barier dla migracji (Janicki, 2007, s. 297). Migracje są postrzegane jako element w procesie związanym z odległością bądź jako proces dyfuzji innowacji. Główną teorią migracji w przestrzeni geograficznej (rys. 7) jest teoria przejścia migracyjnego Wilbura Zelinsky'ego (Kupiszewski,

Rys. 7. Geograficzne teorie migracji

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kupiszewskiego (2002, s. 121), Cymanowa (2010a, s. 115).

Fig. 7. Geographical theories of migration

Source: own study based on Kupiszewski (2002, p. 121), Cymanow (2010a, p. 115).

2002, s. 121), natomiast kolejną jest teoria grawitacji Ernsta G. Ravensteina (Cymanow, 2010a, s. 115).

Teoria przejścia migracyjnego, opisana przez Zelinsky'ego (1971, za: Janicki, 2007, s. 299 i za: Ostafińska-Konik, 2009, s. 210–211), pokazuje zależność zmienności migracji w czasie z przejściem demograficznym, wyjaśniającym modernizację procesu migracyjnego. Niezbędnym warunkiem do rozpoczęcia ruchu migracyjnego w badanym terenie jest konieczność wystąpienia jakiejś zmiany, a zmiana procesu migracji jest uwarunkowana przez zmiany w danym społeczeństwie. Wielkość migracji jest ściśle związana z etapem przejścia demograficznego na analizowanym obszarze i zmienia się wraz z kolejnymi etapami przejścia demograficznego. Z kolei wraz z migracją zmieniają się także jej uwarunkowania i następuje przepływ informacji (Cymanow, 2010a, s. 115). Możliwe jest przewidzenie konsekwencji decyzji o migracji, lecz jej zmiany pozostają nieodwracalne. W omawianej teorii starano się wyjaśnić zmiany mobilności osób w perspektywie przemian demograficznych. Według jej twórcy skutkiem modernizacji jest wzrost mobilności i zmiany jej rodzajów. Industrializacja nasila ruchy migracyjne w kierunku ze wsi do miasta. W rozwiniętych społeczeństwach dominuje migracja pomiędzy terenami miejskimi i charakteryzuje je ruch cyrkulacyjny, krótkoterminowy. Zintensyfikowany rozwój sieci komunikacyjnej jest czynnikiem, który ułatwia możliwość przemieszczania się. W teorii przejścia migracyjnego badany jest proces przejścia danych krajów od poziomu państw wysyłających migrantów do poziomu państw przyjmujących migrantów. „Eksportowanie” nadmiaru osób z przejścia demograficznego może prowadzić do modernizacji kraju i jego rozwoju, co daje szansę wejścia na ścieżkę gospodarek nowoczesnych (Kupiszewski i Okólski, 2018, s. 49). Tę teorię charakteryzuje wysoki stopień uniwersalizmu podejścia do procesu migracyjnego. Czasami jednak taki

uniwersalizm jest uznawany za wadę, ponieważ im ujęcia są szersze i bardziej ogólne, tym bardziej się spływają, przez co jest niemożliwa empiryczna kontrola prawidłowości przyjętych założeń (Janicki, 2007, s. 300).

Druga teoria, czyli teoria grawitacji, w swym fundamencie opiera się na założeniach fizyki społecznej określonej w połowie XX wieku, w której postrzegano ludzi jako zbiór cząsteczek. Do określenia ich ruchu są potrzebne podstawowe prawa fizyki, a przemieszczenia ludzi stają się konsekwencją grawitacyjnego oddziaływania na siebie istniejących już skupisk osób (Cymanow, 2010a, s. 115). Teoria grawitacji wywodzi się z rozważań Ernsta G. Ravensteina, który w 1889 roku sformułował prawa migracji uznawane za pierwsze naukowe ujęcie tego zagadnienia. Według niego (Ravenstein, 1889, s. 286–288):

- 1) ruch migracyjny ma charakter stopniowy
- 2) większość migracji odbywa się na krótkich odległościach
- 3) każdy przepływ migracji generuje strumień przeciwny, ale o sile słabszej
- 4) lokalne strumienie migracji wieś-miasto są niezależne od strumieni większych – imigracji zagranicznej, która przede wszystkim wpływa na wzrost liczby ludności w dużych miastach
- 5) wśród migrantów na krótkie odległości dominują kobiety
- 6) rozwój, w tym transportu, przemysłu i handlu, przyczynia się do wzrostu migracji.

Prawa i zasady te miały istotny wpływ na kolejne pokolenia. Powstające nowe prawa, teorie czy modele opierały się na nich w dużym stopniu, wnosząc do nich tylko nieznaczne zmiany i uzupełnienia, np. uporządkowanie ich w 1966 roku przez Everetta S. Lee (1966, s. 47–48).

Według teorii grawitacji przyczyn migracji należy upatrywać w przeludnieniu jednych terenów i występowaniu na innych terenach zasobów niezagospodarowanych, stwarzających możliwości uzyskania opłacalnej pracy. Wielkość migracji, którą rozpatruje się między dwiema populacjami, jest wprost proporcjonalna do iloczynu określonej liczby mieszkańców danych regionów, a odwrotnie proporcjonalna do kwadratu odległości, która między nimi zachodzi. Nie można rozpatrywać danych populacji w sposób oderwany od siebie, ponieważ one wzajemnie na siebie oddziałują (Janicki, 2007, s. 297). Migracje nie są przypadkowymi przemieszczeniami, ale tworzą strumienie migracyjne, które z kolei wytwarzają odpowiadające im przeciwstrumienie. Najistotniejszy wpływ na migrację mają czynniki ekonomiczne, stanowiące główne podłoże migracji, oraz rozwój technologiczny, który usprawnia mobilność (Ostafińska-Konik, 2009, s. 209). Modele grawitacyjne sprowadzają wyjaśnienie migracji do łatwych zależności fizycznych, nie uwzględniają

motywacji i skutków migracji oraz nie badają innych zmiennych, istotnych z punktu widzenia szczegółowych analiz nad migracjami. W podejściu grawitacyjnym pojawia się pytanie: czy migracja ma tłumaczyć motywy, którymi kieruje się potencjalny migrant, czy może bardziej ma wskazywać na zależności między migracją a kształtującymi ją czynnikami, by lepiej oszacowywać wielkości przyszłych fal przemieszczeń migrantów.

3. MIGRACJE ZAGRANICZNE NA ŚWIECIE W LATACH 2000–2020

3.1. MIGRACJE ZAGRANICZNE DO WYBRANYCH KRAJÓW WYSOKO ROZWIĘTYCH

Migracje ludności, w tym migracje zagraniczne, towarzyszą ludzkości od wielu wieków. Zmieniają rozmiary i formy, zależnie od czynników zewnętrznych i wewnętrznych. W XXI wieku odnotowano pięć ważnych procesów, które znacznie wpłynęły na kształtowanie się migracji międzynarodowych (por. Wachowska, 2018, s. 124).

Jako pierwszy ważny czynnik zwiększenia przepływu ludności w Europie, a także na świecie wymienia się podpisanie 16 kwietnia 2003 roku traktatu dotyczącego rozszerzenia Unii Europejskiej (UE) o dziesięć krajów, w wyniku którego w 2004 roku nastąpiło największe w historii rozszerzenie Unii Europejskiej (Traktat, 2004, s. 1–61). Ułatwiło to migracje zarobkowe z krajów Europy Środkowo-Wschodniej do krajów Europy Zachodniej i Północno-Zachodniej, chociaż nie wszystkie państwa od razu otworzyły rynki pracy dla obywateli krajów nowo przyjętych. Taką decyzję podjęły jedynie Wielka Brytania, Irlandia i Szwecja. Pozostałe państwa sukcesywnie w kolejnych latach otwierały rynki pracy dla mieszkańców nowych krajów członkowskich⁵.

---

⁵ Od 1 maja 2006 roku rynek pracy dla nowych państw członkowskich UE został otwarty w Finlandii, Hiszpanii, Portugalii i Grecji, a od 21 lipca 2006 roku – we Włoszech. W 2007 roku rynek pracy otwarto w Holandii (od 1 maja) i w Luksemburgu (od 1 listopada). W lipcu 2008 roku ograniczenia zniosła Francja. Od 1 maja 2009 roku – Belgia i Dania. Z kolei Niemcy i Austria wykorzystały maksymalny (siedmioletni) dopuszczony w traktacie akcesyjnym czas do 2011 roku. Austria, Belgia, Francja, Holandia, Wielka Brytania, Niemcy, Hiszpania, Luksemburg i Malta utrzymały zamknięty rynek pracy do 31 grudnia 2013 roku dla Bułgarii i Rumunii po ich przystąpieniu od 1 stycznia 2007 roku. Z kolei np. Wielka Brytania, Niemcy

Drugim ważnym czynnikiem był kryzys finansowy w 2008 roku, który dotknął wiele gospodarek na świecie, a rozpoczął się w Stanach Zjednoczonych zapaścią na rynku kredytów hipotecznych (Adamowicz, 2013, s. 9).

Trzecim czynnikiem występującym od 2015 roku były wojny domowe w Sudanie Południowym oraz Sudanie, Libii, Afganistanie, Syrii, Erytrei, jak również powstanie Państwa Islamskiego (*The Islamic State of Iraq and Syria* – ISIS). Były bowiem źródłem zwiększenia fali migracyjnej ludności z Afryki Północnej oraz Bliskiego Wschodu do Europy Zachodniej (Wachowska, 2018, s. 124).

Czwartą przyczyną było wystąpienie w 2020 roku z Unii Europejskiej Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii oraz Irlandii Północnej (Dz.U. C 384 I z 12.11.2019). Wielowymiarowość konsekwencji decyzji o opuszczeniu UE przez Wielką Brytanię, w wyniku przeprowadzonego referendum, miała odzwierciedlenie w uwarunkowaniach nie tylko politycznych i ekonomicznych, ale również prawno-konstytucyjnych oraz ustrojowych (Serzhanova i Kimla, 2020, s. 118–119).

Jako piąty ważny czynnik, który pobudził ruch migracyjny wymienia się konflikt rosyjsko-ukraiński, który 24 lutego 2022 roku przerodził się w wojnę. W jej wyniku do końca kwietnia 2022 roku odnotowano znaczny, wynoszący około 3 mln osób, napływ ludności ukraińskiej do Polski (Duszczak i Kaczmarczyk, 2022, s. 9).

Wymienione czynniki kształtowały napływy migrantów do krajów rozwiniętych (tab. 5). Biorąc pod uwagę ogólną liczbę imigrantów w 2000 roku w Europie, na tle pozostałych państw wyróżniają się: Niemcy (prawie 650 tys.), Hiszpania (ponad 330 tys., dwukrotnie mniej niż w Niemczech), Wielka Brytania (260 tys.) oraz Holandia (niecałe 100 tys.). W Polsce natomiast widoczny jest efekt wstąpienia do UE, nastąpiło bowiem ponad dwukrotne zwiększenie średniego rocznego napływu imigrantów na teren Rzeczypospolitej Polskiej, z niecałych 16 tys. w 2000 do ponad 34 tys. w 2006 roku. Analizując kraje spoza Europy, można zauważyć, że np. w 2000 roku Stany Zjednoczone przyjęły około 840 tys. imigrantów, Japonia – 345 tys., a Australia – 107 tys., tj. ośmiokrotnie mniej niż Stany Zjednoczone.

Obraz sytuacji istotny dla kraju przyjmującego daje porównanie wielkości względnych, tj. liczby imigrantów w odniesieniu do liczby ludności danego kraju. Porównując liczbę imigrantów na 1000 mieszkańców, można zauważyć, że zdecydowaną przewagę miał Luksemburg, w którym w 2000 roku przyjęto 25 imigrantów na 1000 mieszkańców. Ta liczba zwiększała się w każdym badanym roku (z 30 w 2006 do 38 w 2021), pomimo średniego rocznego napływu

---

czy Słowenia wprowadziły czasowe ograniczenia w dostępie do rynku pracy dla Chorwacji, która przystąpiła do UE 1 lipca 2013 roku.

wynoszącego niecałe 24 tys. Patrząc na rok 2000, okazuje się, że jest to trzykrotnie więcej niż w Islandii, Austrii, Niemczech oraz Hiszpanii, a około dwukrotnie więcej niż w Szwajcarii i Nowej Zelandii. Biorąc pod uwagę 2021 rok, nieznacznie mniejszą liczbę imigrantów na 1000 mieszkańców odnotowano w Islandii, a dwukrotnie mniejszą w Szwajcarii, Austrii i Niemczech. Z kolei wśród państw, które wyróżniały się najmniejszą liczbą imigrantów w odniesieniu do liczby mieszkańców były Japonia, Stany Zjednoczone i Polska. Fiszer (2021, s. 64) zauważył, że przybywający do Europy migranci pochodzą z kilkudziesięciu krajów świata. Niestety w większości przybyli oni drogą nielegalną, m.in. szlakami zachodniośroziemnomorskim, wschodnioeuropejskim, zachodniobałkańskim oraz wschodniośroziemnomorskim. Coraz częściej podkreśla się, że Europa nie jest w stanie przyjmować nieskończonej rzeszy migrantów i że zdecydowanie lepszym rozwiązaniem jest wspieranie i stymulowanie rozwoju gospodarczego w państwach afrykańskich. Bardziej wskazana jest również (Olech i in., 2021) finansowa pomoc w samych krajach afrykańskich przy realizacji inwestycji na rzecz ich rozwoju (przez Stany Zjednoczone czy wysoko rozwinięte kraje Europy Zachodniej).

Znaczący wpływ na ruchy migracyjne dla poszczególnych krajów miało ich wstąpienie do strefy Schengen. Państwa, które dołączyły do niej przed 2000 rokiem, m.in. Luksemburg, Austria oraz Niemcy, Holandia, Hiszpania, wyróżniała największa liczba imigrantów w Europie. W Islandii, która przystąpiła do strefy Schengen w 2001, odnotowano w 2006 roku średni roczny napływ powyżej 7 tys. imigrantów. Stanowiło to 24 migrantów na 1000 mieszkańców kraju i świadczyło prawie o trzykrotnym zwiększeniu w porównaniu z 2000 rokiem. Tak samo wstąpienie Szwecji do strefy Schengen, również w 2001 roku, zwiększyło dwukrotnie liczbę imigrantów. Szwajcaria jest kolejnym krajem, w którym zauważalny jest wzrost liczby imigrantów wraz z przystąpieniem do strefy Schengen (grudzień 2008). W 2013 średni roczny napływ imigrantów do Szwajcarii zwiększył się o ponad 50% w odniesieniu do 2006 roku i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców przypadało 20 imigrantów.

Polska i podobnie Estonia otworzyły swe granice w grudniu 2007 roku. Obserwacje wskazują, że w badanych latach wzrost liczby migrantów na 1000 mieszkańców pokrywa się ze znacznym napływem imigrantów wynikającym także z przystąpienia do UE w 2004 roku (dane z 2006), który do 2013 roku wyniósł ponad 36% w Polsce i 10% w Estonii.

W 2013 roku stopa bezrobocia w Hiszpanii wynosiła prawie 27% (Trading Economics, 2024b), co wpłynęło na ponad trzykrotne zmniejszenie napływu liczby imigrantów w 2013 w odniesieniu do 2006 roku. Podobna sytuacja wystąpiła w Grecji, w której stopa bezrobocia w lipcu 2013 kształtowała się na poziomie 28,3% i liczba imigracji w stosunku do 2006 roku zmniejszyła się ponad

Tabela 5. Średni roczny napływ imigrantów do krajów wysoko rozwiniętych w latach 2000–2021 (na 1000 mieszkańców)
Table 5. Average annual inflow of immigrants to highly developed countries in 2000–2021 (per 1,000 inhabitants)

Kraj	Średni roczny napływ imigrantów											
	2000		2006		2013		2021*		2000 = 100**			
	ogółem	na 1000 mieszkańców	ogółem	na 1000 mieszkańców	ogółem	na 1000 mieszkańców	ogółem	na 1000 mieszkańców	ogółem	na 1000 mieszkańców		
Luksemburg	10 792	25	13 731	30	19 797	37	23 758	38	220	152		
Islandia	2 462	9	7 070	24	3 932	13	8 547	33	347	367		
Szwajcaria	87 448	13	102 657	14	155 401	20	141 549	17	162	131		
Austria	65 954	9	82 899	10	135 228	16	139 543	16	212	178		
Niemcy	648 846	8	558 467	7	1 108 068	14	1 139 816	14	176	175		
Słowenia	.	x	.	x	11 621	6	19 662	10	169	167		
Portugalia	50 747	5	22 457	3	33 246	4	111 311	11	219	220		
Irlandia	23 900	6	88 900	19	41 000	9	35 000	7	146	117		
Nowa Zelandia	37 457	10	80 724	20	75 405	17	28 164	6	75	60		
Holandia	91 383	6	67 657	5	122 321	8	208 056	12	228	200		
Belgia	57 295	6	83 433	8	105 529	10	122 386	11	214	183		
Hiszpania	330 881	9	802 971	19	248 350	6	456 573	10	138	111		
Estonia	.	x	1 488	2	1 633	2	12 468	10	838	500		
Wielka Brytania	260 424	5	451 702	8	406 000	7	507 000	8	195	160		
Turcja	.	x	.	x	.	x	615 095	8	.	x		
Dania	22 766	5	23 979	5	41 342	8	47 274	9	208	180		
Szwecja	42 216	5	80 398	9	95 361	10	74 626	8	177	160		
Grecja	.	x	63 216	6	31 302	3	28 728	3	45	50		
Polska	15 897	1	34 210	1	46 614	2	224 206	6	1410	600		
Australia	107 148	6	176 205	9	244 849	11	153 826	6	144	100		
Stany Zjednoczone	841 002	3	1 266 129	5	990 553	4	740 002	3	88	100		
Japonia	345 779	3	325 621	3	306 742	3	79 955	1	23	33		

*Wielka Brytania – dane z 2019 roku, **Słowenia – z lat 2013–2021, Estonia – z lat 2006–2013, Grecja – z lat 2006–2021.

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD (2023).

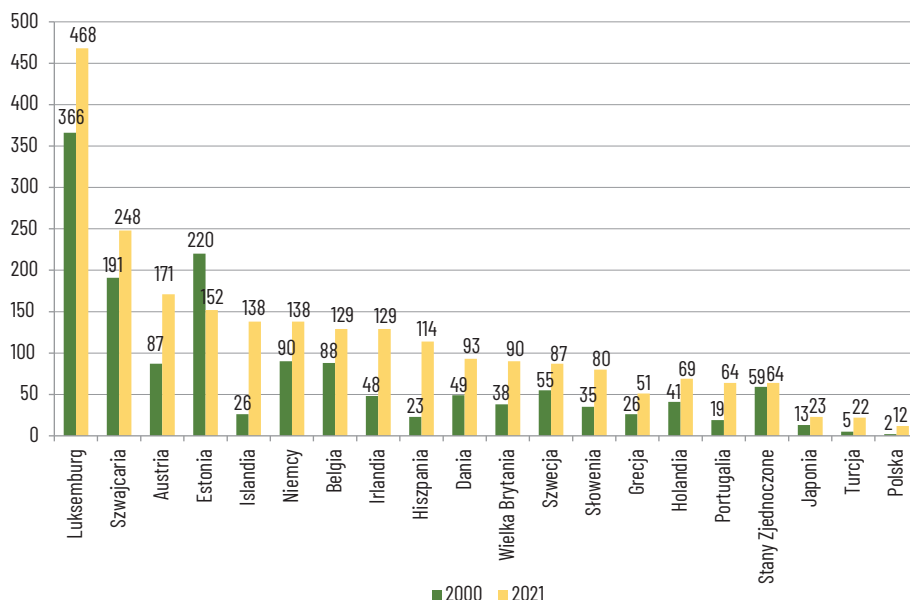
*United Kingdom – data from 2019, **Slovenia – from 2013–2021, Estonia – from 2006–2013, Greece – from 2006–2021.

Source: own study based on OECD (2023).

dwukrotnie. Z kolei w 2021 nastąpiło prawie czterokrotne obniżenie średniego rocznego napływu imigrantów w Japonii w porównaniu z 2013 rokiem, co było skutkiem zaostrzenia polityki imigracyjnej wobec wszystkich obcokrajowców (Gwiazda, 2018). Ponadto można zauważyć, że w całym badanym okresie średni roczny napływ imigrantów (na 1000 mieszkańców) zwiększył się najbardziej w Polsce (sześciokrotnie) i Estonii (pięciokrotnie). Głównym czynnikiem generującym wspomniany wzrost była wojna w Ukrainie i przyjazd imigrantów z Ukrainy, którzy szukając schronienia przed agresją rosyjską, masowo przekraczali granice terytorium Polski oraz m.in. Estonii.

Kolejną miarą migracji jest liczba imigrantów, która wskazuje na liczebność społeczności zagranicznej w danym kraju i w danym roku, niezależnie od tego, w jakich latach ci imigranci przybyli. Podobnie jak przy średnim rocznym napływie imigrantów, dla rzeczywistego ujęcia stanu migrantów przeliczono ich liczbę na 1000 mieszkańców (rys. 8). Jedynym państwem spośród analizowanych w badanym okresie, w którym odnotowano zmniejszenie liczby imigrantów na 1000 mieszkańców była Estonia. W pozostałych krajach nastąpił wzrost badanej wartości. Świadczy to o mobilności ludności i ich otwartości na nowe doświadczenia w obcej kulturze. Duże zwiększenie liczby imigrantów można zauważyć także w Hiszpanii oraz w Portugalii. Na wzrost badanej wartości w tych dwóch krajach wpływały wojny domowe na Bliskim Wschodzie oraz położenie geograficzne, ponieważ dla ludności z północno-wschodniej części Afryki to pierwszy kierunek migracyjny. Do południowo-zachodniej części Europy można się bowiem łatwo przedostać np. przez Cieśninę Gibraltarską. Wachowska (2018, s. 160) jednak zauważa, że umiejscowienie Hiszpanii wśród chętnie wybieranych destynacji jest dość zaskakujące, ze względu na jej relatywnie złą sytuację gospodarczą będącą wynikiem kryzysu. Hiszpania, oprócz Grecji, jest jednym z krajów borykających się od wielu lat z najwyższym poziomem bezrobocia w UE (12,4% w 2022; Ten kraj..., 2023), szczególnie wśród osób młodych do 25 roku życia (Opińska, 2023), a bezrobotni z tego kraju stanowią 22,8% wszystkich bezrobotnych w UE (Opińska, 2022). W teorii taka sytuacja powinna wpłynąć na zmianę kierunków migracji bądź zmniejszenie liczby imigrantów, lecz w tym przypadku ten efekt nie wystąpił. W innych krajach południowych, takich jak Turcja, Portugalia i Grecja, również zwiększyła się liczba imigrantów na 1000 mieszkańców. W Turcji wzrost był ponad czterokrotny, w Portugalii – ponad trzykrotny, natomiast w Grecji – prawie dwukrotny (rys. 8). Od 2005 roku odnotowuje się rosnącą wielkość migracji we Francji, do której kierują się głównie imigranci nielegalni, a największą grupę narodowości imigranckich stanowią Algierczycy i Marokańczycy, osiedlający się zwłaszcza w okolicach Paryża, Lyonu oraz w Marsylii (Wyligala, 2009, s. 205).

Rys. 8. Liczba imigrantów na 1000 mieszkańców w wybranych krajach wysoko rozwiniętych w 2000 i 2021 roku*

*Irlandia i Polska w 2000 dane z 2003, w Słowenii z 2008, natomiast dla Grecji w 2021 dane z 2017 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD (2023).

Fig. 8. Number of immigrants per 1,000 inhabitants in selected highly developed countries in 2000 and 2021*

*Ireland and Poland in 2000 data from 2003, in Slovenia from 2008, while for Greece in 2021 data from 2017.

Source: own study based on OECD (2023).

Liczba migrantów na 1000 mieszkańców była najwyższa w Luksemburgu. W 2021 roku wynosiła 468 osób, czyli prawie dwukrotnie więcej niż w Szwajcarii, będącej na drugim miejscu pod względem liczby przyjętych imigrantów, i ponad siedmiokrotnie więcej niż w Stanach Zjednoczonych. To, co przyciąga imigrantów do Luksemburga, to jego pierwsze miejsce na liście najbogatszych krajów świata, wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) równa 4 bln dolarów (tyle, co w Stanach Zjednoczonych) oraz poziom otwartości gospodarki. Ten ostatni, mierzony jako iloczyn sumy eksportu i importu towarów oraz usług do PKB, wynosił 382, czyli o 30 więcej od Hongkongu i ponad trzy razy więcej od Polski (Luksemburg..., 2020). Ponadto czynnikiem przyciągającym imigrantów do tego państwa był poziom PKB *per capita*, który mierzony parytetem siły nabywczej (PPP) w 2022 roku wyniósł 141,6 tys. dolarów

(Ditrich, 2023). Z kolei czynnikami przyciągającymi imigrantów do Szwajcarii są niska stopa bezrobocia, po kryzysie w 2008 osiągnęła maksymalną wartość w grudniu 2009 (tj. 4,4%; Trading Economics, 2024a), oraz PKB *per capita* (PPP) w 2022 roku wynoszące 92,4 tys. dolarów (Ditrich, 2023). W 2020 roku również podatek dochodowy firmy zmalał o ponad 3 pp. (Trading Economics, 2024a). Liczba imigrantów na 1000 mieszkańców w latach 2000–2021 wzrosła w Niemczech o 53%, natomiast liczba imigrantów ogółem od 2000 do 2013 roku mieściła się w przedziale 6,8–7,3 mln osób, w 2017 roku osiągnęła ponad 10 mln, a ponad czteromilionowy wzrost nastąpił w 2021 roku. Również Islandia od 2013 do 2021 roku zwiększyła liczbę imigrantów dwukrotnie, a w przeliczeniu na 1000 mieszkańców jest to ponad pięciokrotny wzrost w odniesieniu do 2000 roku. Podobnie w Hiszpanii, badana wartość od 2000 do 2021 roku wzrosła prawie pięciokrotnie (OECD, 2023), głównie przez fale migracyjne z Afryki Północnej (Migracja szlakami..., 2024).

Z punktu widzenia badania migracji i kształtowania polityki migracyjnej ważną jest struktura imigrantów, m.in. ze względu na ich wykształcenie czy wiek. Każdy kraj przyjmujący migrantów ponosi związane z tym koszty⁶. Jeżeli większą część imigrantów stanowią osoby wykwalifikowane w wieku produkcyjnym, to dla państwa przyjmującego migrantów będzie to korzystne. Kiedy jednak osoby przybyłe są niewykwalifikowane (np. dzieci, młodzież, dorośli i emeryci), to państwo będzie zmuszone do ponoszenia zwiększonych kosztów zależnie od ich grupy wiekowej. Osobom w wieku szkolnym trzeba zapewnić edukację, osobom dorosłym umożliwić pracę w zależności od ich umiejętności, by ograniczyć koszty wypłacanych zasiłków i pomocy socjalnej. Należy także uwzględnić różnicę między posiadaną wiedzą i kwalifikacjami zawodowymi migrantów a potrzebami rynku pracy w danym państwie. Nie zawsze migrantowi uda się pracować w wyuczonym zawodzie, stąd znaczenie ma otwartość na dalszą edukację i przekwalifikowywanie się bądź inne formy poszerzania zawodowych umiejętności. Problematyczna może być także niekorzystna struktura wiekowa imigrantów, zwłaszcza jeżeli liczba osób w wieku poprodukcyjnym jest większa niż w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym. Tak imigracja, poza kosztami budżetu państwa ponoszonymi w krótkim okresie, powoduje lub umacnia zjawisko starzenia się społeczeństwa kraju docelowego i osłabia potencjał jego rozwoju społeczno-gospodarczego.

W badanych latach do Portugalii (78%), Turcji (75%) oraz Hiszpanii (66%) przybywali z Bliskiego Wschodu imigranci o najniższym poziomie wykształcenia (tab. 6). Wymienione kraje, ze względu na położenie geograficzne, stanowią pierwszy kierunek migracyjny w drodze do Europy. Górak-Sosnowska

⁶ Szerzej opisano w rozdziale 1.4.

Tabela 6. Struktura imigrantów w wybranych krajach wysoko rozwiniętych według wykształcenia i wieku w 2024 roku* (%)

Table 6. Structure of immigrants in selected highly developed countries by education and age in 2024* (%)

Kraj	Poziom wykształcenia			Grupy wiekowe (lata)		
	ISCED 0/1/2	ISCED 3/4	ISCED 5/6	15–24	25–64	65+
Luksemburg	31,7	52,4	16,0	13,0	70,4	16,6
Szwajcaria	29,5	51,3	19,2	12,6	70,3	17,1
Austria	35,6	53,4	11,0	14,3	67,1	18,6
Niemcy	27,2	54,1	18,7	11,5	69,8	18,7
Portugalia	78,3	13,1	8,5	17,0	63,5	19,5
Irlandia	45,8	29,5	24,7	20,7	66,1	13,2
Nowa Zelandia	27,6	44,4	27,9	18,0	68,9	13,1
Holandia	41,5	39,6	18,9	14,2	69,8	15,9
Belgia	47,3	29,4	23,3	15,1	66,1	18,8
Hiszpania	65,9	15,9	18,2	16,3	64,1	19,6
Wielka Brytania	50,2	28,3	21,6	15,9	72,7	11,4
Turcja	75,1	17,9	7,0	29,6	63,1	7,3
Dania	37,5	42,3	20,1	14,1	71,2	14,6
Szwecja	25,6	51,4	23,0	16,0	73,8	10,2
Grecja	51,4	34,4	14,2	17,4	64,8	17,8
Polska	31,6	57,9	10,5	20,6	63,8	15,6
Australia	46,7	31,9	21,4	17,6	68,2	14,2
Stany Zjednoczone	23,1	49,7	27,3	16,1	67,8	16,1
Japonia	25,1	47,1	27,8	7,4	70,5	22,1

*Stan liczebny na dzień pobrania danych z bazy: 24.01.2024 roku.

ISCED – International Standard Classification of Education – Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Edukacji: ISCED 0/1/2 – poziom podstawowy, ISCED 3/4 – poziom średni, ISCED 5/6 – poziom wyższy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD (2023).

*Number of students on the day of downloading the data from the database: 24.01.2024.

ISCED – International Standard Classification of Education: ISCED 0/1/2 – primary level, ISCED 3/4 – secondary level, ISCED 5/6 – higher level.

Source: own study based on OECD (2023).

(2011, s. 134), odnosząc się do emigrantów z Bliskiego Wschodu, zaznacza, że kierunkami wybieranymi przez większość wykształconych imigrantów są Wielka Brytania, Kanada i Stany Zjednoczone, co wynika z ich bardziej

restrykcyjnej polityki imigracyjnej i zapotrzebowania na wykwalifikowaną siłę roboczą. Udział imigrantów o podstawowym poziomie wykształcenia wynosił w Wielkiej Brytanii 50% oraz w Irlandii 46%, pozostałą część stanowiły osoby z wykształceniem średnim i wyższym (21,6–29,5%). Najwięcej imigrantów z wyższym wykształceniem wybierało miejsca docelowe takie, jak Stany Zjednoczone (27,3%), Japonia (27,8%) oraz Nowa Zelandia (27,9%). Ostatnia z wymienionych ma doskonałe warunki do prowadzenia własnej działalności gospodarczej oraz bliski dostęp do rynków azjatyckich. Nowa Zelandia ma również wysoko rozwinięte i konkurencyjne rolnictwo, szczególnie w zakresie produktów mleczarskich, co czyni ją wiodącym światowym eksporterem tych wyrobów. Jednocześnie niedobory wykwalifikowanej siły roboczej skutkują często wyborem tego kraju jako miejsca docelowego (Gospodarka i rynek..., 2023). Do Stanów Zjednoczonych oraz Japonii zdecydowanie przyciąga migrantów wysoki rozwój technologiczny oraz gospodarczy, zwłaszcza w branży informatycznej, farmaceutycznej i medycznej oraz w lotnictwie i przemyśle zbrojeniowym. W każdym z analizowanych krajów większość imigrantów stanowiły osoby w wieku produkcyjnym. Niezależnie od poziomu wykształcenia, osoby w przedziale wiekowym 25–64 lat stanowiły od 63% do 74% ogólnej liczby imigrantów. Świadczy to pośrednio o dominacji migracji zarobkowych, motywowanych czynnikami ekonomicznymi.

3.2. MIGRACJE Z POLSKI I DO POLSKI

Jednym ze skutków wydarzeń historycznych na ziemiach polskich były przymusowe i zarobkowe migracje zagraniczne Polaków. Wyszyński i Leszczyński (2023, s. 8), na podstawie wybranych wydarzeń historycznych, wyodrębnili poszczególne fale i wielkość strumieni emigracji z Polski oraz oszacowali liczebność polskich emigrantów na świecie. W tabeli 7 przedstawiono typy fal migracyjnych i wielkość strumieni emigracji Polaków do wybranych krajów. Emigracja po powstaniach i zrywach niepodległościowych w XIX wieku była związana z wojnami napoleońskimi, upadkiem powstania listopadowego i styczniowego oraz Wiosną Ludów. Głównymi kierunkami migracji były: Francja, Kanada, Wielka Brytania, Włochy, Belgia, Szwajcaria, Turcja, Rosja oraz Haiti. Emigracja ta została nazwana „Wielką Emigracją” nie ze względu na liczbę emigrantów, lecz rangę emigrujących, m.in. byli to oficerowie, żołnierze, przedstawiciele szlachty, Rządu Narodowego oraz inteligencji (Nitschke, 2012, s. 66). Kolejne sześć fal migracji następowało bezpośrednio z przyczyn ekonomicznych, tj. emigracja ekonomiczna drugiej połowy XIX i początków XX wieku, migracje wewnątrz państw zaborczych, emigracja

Tabela 7. Typy fal i wielkość strumieni emigracji Polaków w wybranych krajach
 Table 7. Types of waves and size of emigration flows of Poles in selected countries

Fale	Emigracja po powstaniach i zrywach niepodległościowych	Emigracja ekonomiczna II połowy XIX i początków XX wieku	Migracje wewnątrz państw zaborczych	Emigracja okresu II Rzeczypospolitej	Emigracja wojenna i powojenna okresu II wojny światowej	Deportowani wewnątrz ZSRR	Emigracja polityczna lat 50., 60., 70. XX wieku	Emigracja ekonomiczna okresu PRL-u i III Rzeczypospolitej lat 90. XX wieku	Emigracja solidarnościowa	Emigracja poakcesyjna	Emigracja serc	Misjonarze, wolontariusze i osoby duchowne	Ekspaci	Studenci	Ludność autochtoniczna	Rezydenci i rentierzy	Pracownicy sezonowi	Minimum	Maksimum
Stany Zjednoczone		x		x	x			x	x									9 380 000	9 380 000
Brazylia		x			x		x					x						800 000	3 000 000
Niemcy		x	x		x		x	x	x	x							x	970 995	2 000 000
Białoruś															x			294 500	1 200 000
Francja	x	x	x	x			x	x	x									1 000 000	1 000 000
Kanada	x	x		x	x			x	x									982 000	982 000
Wielka Brytania	x				x			x		x								695 000	695 000

3.2. Migracje z Polski i do Polski | 61

Rosja	x	x	x	x															22 400	300 000	
Litwa																			x	258 000	258 000
Australia				x																209 281	209 281
Szwecja				x																141 783	200 000
Holandia			x	x																186 775	186 775
Norwegia																				121 406	180 000
Irlandia																				122 515	150 000
Czechy																				38 218	150 000
Argentyna			x	x																121 000	121 000
Belgia	x			x																96 641	120 000
Hiszpania			x	x																108 000	108 000
Włochy	x			x																74 981	100 000
Austria																				88 400	100 000
Dania		x		x																45 919	52 000
Izrael			x																	500	45 000
Szwajcaria	x			x																38 519	43 519

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wyszyńskiego i Leszczyńskiego (2023, s. 90–91).
Source: own study based on Wyszyński and Leszczyński (2023, pp. 90–91).

z II Rzeczypospolitej, emigracja ekonomiczna z okresu PRL-u i III Rzeczypospolitej lat 90. XX wieku, emigracja solidarnościowa oraz emigracja poakcesyjna. Wymienione emigracje miały następujące orientacje: Stany Zjednoczone, Kanada, Francja, Niemcy, Belgia czy inne kraje Europy Zachodniej, a także Australia czy kraje Ameryki Południowej.

Kolejne powody migracji polskiej były związane z konfliktami militarnymi oraz wojnami. Zaliczyć do tej grupy można ludność polską deportowaną wewnątrz ZSRR po zajęciu przez Związek Radziecki części ziem polskich. Przesiedlenia odbywały się do Kazachstanu, Uzbekistanu, Tadżykistanu oraz Syberii. Trzeba też wspomnieć emigrację wojenną i powojenną okresu II wojny światowej, której kierunkami docelowymi były głównie: Wielka Brytania, Niemcy, Stany Zjednoczone, Kanada, Argentyna, Francja, Australia oraz kolonie w Afryce (Wyszyński i Leszczyński, 2023, s. 79–83).

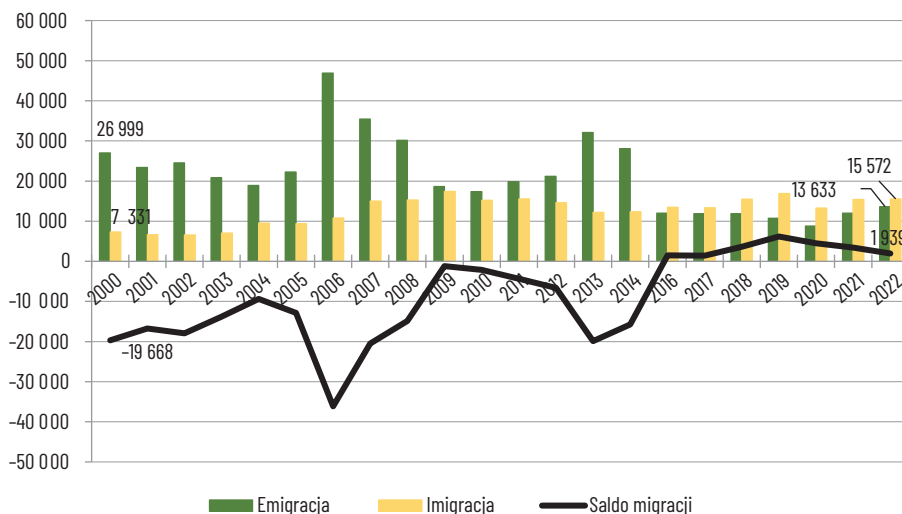
Po II wojnie światowej, w latach 1945–1949, w związku ze zmianami granic Polski, jej ustroju politycznego, repatriacjami oraz wysiedleniami, strumienie migracyjne polskiej ludności kierowały się na wschód, na tereny Związku Radzieckiego, a także na zachód do Niemiec. Kolejną przyczyną była sytuacja polityczna w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, będąca źródłem tzw. emigracji politycznej lat 50., 60. i 70. XX wieku, której kierunkiem była Europa Zachodnia, Izrael oraz Stany Zjednoczone (Domke, 2014, s. 54–55). Wydarzenia w latach 1946–1951 oraz 1956–1968, skutkujące przesiedleniami polskich Żydów do RFN i NRD, generowały przemieszczaniem się migrantów głównie do Izraela lub Niemiec (Stola, 2020, s. 59–126). Liczba Żydów w Polsce w 1946 była oszacowana na około 220 tys., w 1961 wynosiła już tylko 37 tys., a po wydarzeniach z marca 1968 roku sięgała zaledwie 13 tys. (Szaynok, 2018). W tym czasie była również zauważalna niemiecka reemigracja z Polski. W tym samym okresie ważną część migracji stanowiły powroty z emigracji żołniersko-politycznej oraz reemigracja z terenów wschodnich (Adamowicz i Siedlanowski, 2021, s. 29). W latach 1960–1980 dominowały migracje zarobkowe do Niemiec, Stanów Zjednoczonych oraz Kanady. W późniejszym okresie istotną rolę miała tzw. emigracja serc. Była uwarunkowana względami matrymonialnymi, a dotyczyła mieszanych małżeństw oraz ich dzieci i wnuków. Emigracja serc to główny trzon emigracji Polaków przede wszystkim do krajów afrykańskich i Bliskiego Wschodu, kiedy w okresie PRL-u do Polski przyjeżdżali studenci z wymienionych kierunków (kraje Afryki oraz Bliskiego Wschodu utrzymywały dobre stosunki polityczne z Polską Rzeczpospolitą Ludową). Stąd małżeństwa z obcokrajowcami skutkowały wyjazdem całych rodzin poza polskie granice. Misjonarze, wolontariusze i osoby duchowne podróżowali na wszystkie kontynenty, gdzie zaistniała konieczność pomocy. Zaawyczaj były to emigracje czasowe, choć wyjazdy osób duchownych odbywały

się niekiedy w jedną stronę (Wyszyński i Leszczyński, 2023, s. 83–84). Lata 1981–1989 charakteryzują także migracje polityczne spowodowane stanem wojennym oraz migracje ekonomiczne, których przyczyną był kryzys gospodarczy w kraju. Kierunki tych migracji zewnętrznych to przede wszystkim: Niemcy, Francja, Belgia, Holandia, Szwecja, Austria i Włochy, Stany Zjednoczone, Kanada, Australia. W tym czasie Polskę opuściło około miliona osób, głównie dobrze wykształconych. Zmiana ustroju w 1989 roku skutkowałą kolejnymi zmianami, również w polityce migracyjnej oraz na rynku pracy. Wielu Polaków zaczęło wyjeżdżać głównie na określony czas, między innymi do prac sezonowych trwających kilka miesięcy. Od 1989 roku, po zmianach politycznych i rozpoczęciu transformacji ekonomiczno-społecznej w Polsce, migracja stała się zjawiskiem legalnym i była motywowana głównie względami ekonomicznymi (Adamowicz i Siedlanowski, 2021, s. 31–32).

Kolejny typ migracji tworzyli ekspaci, czyli pracownicy dobrze wykwalifikowani i wykształceni. Nie byli emigrantami ekonomicznymi, ponieważ nie wyjeżdżali z powodów finansowych, lecz z chęci rozwoju zawodowego i wybierali kierunki mające im to zapewnić (Bień, 2019, s. 164–166). Następną falę emigracyjną tworzyli studenci, którzy migrowali z przyczyn edukacyjnych, głównie do Europy Zachodniej oraz Ameryki Północnej (Krywult-Albańska, 2011, s. 9), ale także Australii (Wyszyński i Leszczyński, 2023, s. 90). Rezydentami oraz rentierami były osoby, które przeszły na emeryturę bądź miały stały dopływ gotówki i wyjeżdżały przede wszystkim do Hiszpanii czy Włoch, ale i Meksyku, Senegalu czy na Kubę. Następną grupą była ludność autochtoniczna, której powodem migracji (lub zmiany kraju zamieszkania bez fizycznej zmiany miejsca zamieszkania) była zmiana granic państwowych. Główne destynacje w tej grupie to: Czechy, Litwa, Ukraina, Białoruś, Łotwa oraz Mołdawia (Wyszyński i Leszczyński, 2023, s. 90–91). Badania wskazują, że współcześnie około 20 mln Polaków, tj. około 1/3 ludności polskiego narodu, żyje poza granicami terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Wyszyński i Leszczyński, 2023, s. 4).

Zmiany przepisów odnoszących się do ruchu zagranicznego w wyniku procesu akcesyjnego, a następnie rozszerzenia Unii Europejskiej zwiększyły możliwości wyjazdów oraz wpłynęły dodatnio na mobilność migrujących (Adamowicz i Siedlanowski, 2021, s. 32). W warunkach ułatwionego przepływu osób poziom migracji stał się w dużej mierze związany z sytuacją gospodarczą i wielkością bezrobocia. Od 2000 do 2014 roku saldo migracji w Polsce było ujemne. Zdecydowanie największe wahania miała emigracja, natomiast imigracja, mimo sinusoidalnego kształtu, wykazywała mniejsze różnice. Największa emigracja Polaków nastąpiła w 2006 ze względu na wstąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku (rys. 9). Porównując z 2005, w 2006 roku ponad dwukrotnie zwiększyła się liczba emigrantów. Saldo ujemne migracji

64 | 3. Migracje zagraniczne na świecie w latach 2000–2020

Rys. 9. Migracja z Polski / do Polski w latach 2000–2022* (osoby)

*Brak danych dla 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Głównych kierunków... (2023).

Fig. 9. Migration from / to Poland in 2000–2022* (persons)

*No data for 2015.

Source: own study based on Głównie kierunki... (2023).

w tym okresie było największe i wynosiło ponad 36 tys. osób, w latach 2006–2009 miało jednak trend wzrostowy i zbliżyło się do zera. Liczba emigracji z Polski malała, a rosła imigracja do Polski. W tym przedziale czasowym stopa bezrobocia w Polsce wynosiła w styczniu 2006 roku 18,0%, a w grudniu tego samego roku zmalała do 14,8%. Następnie ulegała dalszemu zmniejszeniu aż do grudnia 2008 roku, kiedy osiągnęła poziom 9,5% (Stopa bezrobocia..., 2024). Kolejny znaczny wzrost stopy bezrobocia dotyczył lat 2012–2013 (do 14,4% w lutym 2013). W tym samym przedziale czasowym odnotowano trzecią największą liczbę emigracji z Polski. Od 2016 do 2022 roku saldo migracji było dodatnie i Polska stała się krajem imigracyjnym. Zmiana była wynikiem wybuchu wojny w Ukrainie w 2014 roku. Polska zaczęła stanowić atrakcyjny cel migracyjny dla obywateli Ukrainy, zwłaszcza wobec szybkiego wzrostu gospodarczego w Polsce oraz utrzymującego się i rosnącego popytu na pracę (Duszczak i Kaczmarczyk, 2022, s. 3). Polskie przedsiębiorstwa niefinansowe po trzech kwartałach 2016 roku zwiększyły przychody o 54 mld zł w porównaniu z rokiem poprzednim, w tym prawie 52% stanowiły zyski z przemysłu. Stopa bezrobocia osiągnęła poziom najniższy od 25 lat i wynosiła 8,2%. Średnie wynagrodzenie brutto również wzrosło, o 4,1% w porównaniu

z rokiem poprzedzającym. Osoby fizyczne zaoszczędziły w formie depozytów bankowych łącznie 651,7 mld zł, co stanowi 10% więcej w stosunku do roku wcześniejszego (Raport..., 2016). Dodatkowo, od 1 kwietnia 2016 roku, zostało wprowadzone świadczenie wychowawcze „Rodzina 500 Plus” (Dz.U. 2016, poz. 195). Ekonomiczne warunki życia w kraju znacznie się polepszyły, w efekcie liczba imigracji przewyższyła liczbę emigracji z kraju. Rok 2019 był czasem spowolnienia PKB, przy jednoczesnym wzroście wynagrodzeń oraz spadku bezrobocia. Polska gospodarka szczyt koniunkturalny odnotowała w trzecim kwartale 2018 roku i następnie tempo rozwoju zmniejszyło się minimalnie (Słomski, 2019). Można zauważyć tę poprawę gospodarczą m.in. w liczbie imigracji do Polski. W 2019 roku była ona największa w badanym okresie.

Analizując polską migrację pod kątem kierunków wyjazdów i przyjazdów, można zauważyć, że dominuje migracja europejska (tab. 8, tab. 9). Kraje europejskie, znajdujące się w stosunkowo bliskiej odległości w porównaniu z państwami na innych kontynentach, stwarzają większe poczucie bezpieczeństwa. Dodatkowo ryzyko wyjazdu z Polski jest zminimalizowane przez mniejsze koszty podróży i łatwiejszy powrót. Podobna do krajowej kultura europejska zwiększa również komfort adaptacji migranta do nowego emigracyjnego otoczenia. Emigracja z Polski do krajów europejskich, która w 2000 wynosiła niemal 23 tys., zmalała do 2002 roku do niespełna 20 tys. Następnie aż do 2004 jej poziom malał, by zacząć rosnąć i osiągnąć szczyt w 2006 roku – ponad 41 tys. W kolejnych latach, aż do 2010 roku, następowało zmniejszenie emigracji z Polski, po czym w latach 2013–2014 nastąpił jej ponowny wzrost. W 2016 odnotowano spadek liczby polskich emigrantów do Europy o 56,3% w porównaniu z 2014 rokiem. Wielkość emigracji z Polski wyniosła wtedy niecałe 11 tys. i poza latami 2019–2020 (9,7–8,2 tys.) oscylowała między wymienioną liczbą z dokładnością około +/- 1,5 tys. do 2022 roku (tab. 8).

Drugim kontynentem pod względem wielkości emigracji z Polski jest Ameryka Północna i Ameryka Środkowa⁷. W latach 2000–2005 liczba emigracji w tym kierunku wynosiła od nieco ponad 3 tys. do ponad 3,8 tys. osób rocznie. Gwałtowny wzrost odnotowano w 2006 roku, do ponad 5 tys. osób, czyli 46% więcej niż w roku poprzednim. W kolejnych latach, aż do 2020, liczba imigrantów malała, z pojedynczymi wzrostami w 2008, 2013, 2017 oraz w okresie 2021–2022 wynoszącymi maksymalnie do 200 osób. Włączenie Polski do amerykańskiego programu bezwizowego w 2019 roku nie przyczyniło się do nagłego zwiększenia liczby polskich emigrantów w Stanach

⁷ W latach 2000–2005 nie rozróżniono w danych statystycznych podziału na Amerykę Północną i Środkową oraz Południową.

Zjednoczonych, a w 2022 było około pięciokrotnie mniej emigrantów z Polski do Ameryki niż w 2000 roku (tab. 8). Dodatkowo należy zwrócić uwagę na niewielkie liczby emigracji do Ameryki Południowej oraz Afryki, szczególnie Subsaharyjskiej. Wiąże się to z pewnością z: dużą odległością, nieznaną języka, brakiem atrakcyjności ekonomicznej (poza nielicznymi wyjątkami emigracji zawodowej) i panującymi w tych destynacjach wysokim poziomem ubóstwa oraz przestępczością (Piekutowska i Kuźelewska, 2017, s. 15). Do 2005 roku poziom emigrantów udających się do Azji był zbliżony do charakteryzującego Afrykę. Od 2006 emigracja z Polski do Azji zaczęła jednak przybierać rozmiary większe, a jej największe natężenie wystąpiło w latach 2013–2014 oraz w 2022 roku. Nieco więcej odnotowano emigrantów udających się z Polski w kierunku Australii i Oceanii, porównując z liczbami charakteryzującymi kontynenty Ameryki Południowej, Afryki oraz Azji (ale tylko do 2019). Emigracja do Australii i Oceanii od 2000 do 2014 roku mieściła się średnio w przedziale około 200–300 osób, oprócz 2006 roku, kiedy odnotowano największą liczbę, przekraczającą 400 wyjeżdżających. Od 2016 do 2022 roku emigracja w tym kierunku była mniejsza niż 100 osób, czyli zmniejszenie względem 2000 roku było ponad dwukrotne.

Napływ migrantów z Europy do Polski był kilkanaście razy większy niż z kontynentów pozostałych. W latach 2000–2003 wynosił średnio 4,5 tys. Od 2004 do 2009 liczba imigrantów zwiększała się, aby w 2009 osiągnąć wartość ponad 14 tys. osób, co stanowiło ponad trzykrotny wzrost w porównaniu z 2000 rokiem. W kolejnych latach imigracja do Polski malała, aż do 2013 i 2014 roku, kiedy tylko nieznacznie przekraczała 10 tys. osób. Następnie liczba imigrantów przyjeżdżających do Polski ponownie wzrastała i w 2019 roku osiągnęła największą w badanym okresie wartość – niemal 15 tys. osób, czyli ponad trzykrotnie większą niż w 2000 roku (tab. 9).

Drugim kontynentem pod względem liczby imigrantów przybywających do Polski była Ameryka Północna i Ameryka Środkowa⁸. W latach 2000–2005 liczba osób przyjeżdżających z obu Ameryk kształtowała się na poziomie wynoszącym od nieco 1,3 tys. do ponad 1,7 tys. osób. Od 2006 do 2009 liczba migrantów wzrastała, a jej najwyższą wartość odnotowano w 2008, kiedy wynosiła około 2,3 tys. osób, czyli o ponad 46% więcej niż w 2000 roku. W kolejnych latach imigracja z tego kontynentu malała i w 2022 roku osiągnęła minimalny poziom 701 osób.

Warto zwrócić uwagę na dysproporcję w wielkościach emigracji do Azji oraz imigracji z kontynentu azjatyckiego do Polski (tab. 8, tab. 9). Napływ

---

⁸ W latach 2000–2005 nie rozróżniono w danych statystycznych podziału na Amerykę Północną i Środkową oraz Południową.

Tabela 8. Wielkość emigracji z Polski na pobyt stały według kontynentów w latach 2000–2022 (osoby)**Table 8.** The volume of emigration from Poland for permanent residence by continent in 2000–2022 (persons)

Lata*	Kontynent**					
	Europa	Azja	Ameryka Północna i Środkowa	Ameryka Południowa	Afryka	Australia i Oceania
2000	22 914	43	3 810		38	193
2001	19 476	35	3 558		48	250
2002	20 485	40	3 708		39	204
2003	17 294	26	3 289		17	179
2004	15 547	39	3 081		21	184
2005	18 416	46	3 478		46	244
2006	41 221	115	5 067	20	94	413
2007	31 163	76	3 912	16	41	264
2008	25 710	74	4 010	23	58	261
2009	15 726	61	2 539	12	36	244
2010	14 651	94	2 392	15	32	175
2011	17 150	83	2 353	27	50	193
2012	18 672	82	2 175	18	37	216
2013	28 166	128	3 380	42	56	331
2014	25 031	131	2 576	20	56	266
2016	10 936	47	873	12	16	86
2017	10 621	57	1 085	16	11	98
2018	10 710	63	974	9	5	88
2019	9 701	64	869	12	8	72
2020	8 194	54	476	2	8	46
2021	11 164	91	673	15	6	56
2022	12 624	120	779	15	10	85

*Brak danych dla 2015 roku.

**W latach 2000–2005 nie rozróżniono w danych statystycznych podziału na Amerykę Północną i Środkową oraz Południową.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznika demograficznego (2007–2023), Głównych kierunków... (2023).

*No data for 2015.

**In the years 2000–2005, the statistical data did not distinguish between North and Central America and South America.

Source: own study based on Rocznik demograficzny (2007–2023), Główne kierunki... (2023).

Tabela 9. Wielkość imigracji do Polski na pobyt stały według kontynentów w latach 2000–2022 (osoby)**Table 9.** The volume of immigration to Poland for permanent residence by continent in 2000–2022 (persons)

Lata*	Kontynent**					
	Europa	Azja	Ameryka Północna i Środkowa	Ameryka Południowa	Afryka	Australia i Oceania
2000	4 737	732	1 576		120	162
2001	4 509	509	1 352		99	111
2002	4 413	548	1 403		44	105
2003	4 498	703	1 622		114	110
2004	6 536	893	1 759		164	140
2005	6 906	572	1 649		100	134
2006	8 270	388	1 829	38	125	149
2007	12 040	379	2 245	28	121	173
2008	12 324	360	2 259	38	117	176
2009	14 369	485	2 210	28	153	176
2010	12 463	402	1 972	51	187	163
2011	12 623	436	1 984	58	260	158
2012	11 976	409	1 753	51	235	158
2013	10 023	483	1 309	38	199	143
2014	10 049	599	1 326	47	168	137
2016	11 439	701	989	54	198	89
2017	11 456	718	864	43	159	77
2018	13 306	847	928	68	177	100
2019	14 768	842	953	62	190	88
2020	11 939	548	564	36	125	48
2021	13 552	775	837	78	131	32
2022	13 825	763	701	70	163	40

*Brak danych dla 2015 roku.

**W latach 2000–2005 nie rozróżniono w danych statystycznych podziału na Amerykę Północną i Środkową oraz Południową.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznika demograficznego (2007–2023), Głównych kierunków... (2023).

*No data for 2015.

**In the years 2000–2005, the statistical data did not distinguish between North and Central America and South America.

Source: own study based on Rocznik demograficzny (2007–2023), Główne kierunki... (2023)

migrantów z tamtej części świata był nawet do kilkunastu razy większy niż ich odpływ i kształtował się na poziomie od 732 osób w 2000 do 763 osób w 2022 roku (wzrost zaledwie o 4%). Najniższa imigracja wystąpiła w 2008, gdy wyniosła 360 osób, a najwyższa, po przystąpieniu Polski do UE w 2004, kiedy z Azji przybyły do Polski 893 osoby. Przyjazdy te były głównie związane z edukacją oraz pracą (Imigranci w Polsce, 2010, s. 5–6; Białek, 2024). Liczba imigrantów z Afryki oraz Australii i Oceanii mieściła się w przedziale 32–260 osób, co, poza Ameryką Południową, stanowi udział najniższy w porównaniu z innymi kontynentami.

Najczęstszym kierunkiem migracyjnym wybieranym przez Polaków były Niemcy (tab. 10). W 2000 roku granicę niemiecką przekroczyło, wyjeżdżając na pobyt stały, niewiele ponad 20 tys. Polaków, co było wartością maksymalną w badanym okresie. Liczba ta malała do 2010, w którym osiągnęła wartość trzykrotnie mniejszą niż w 2000, a następnie wzrosła o ponad 50% i w 2013 roku wynosiła niecałe 12,5 tys. W kolejnych latach, aż do 2022 roku, znów malała, zmniejszając wartość ponad trzykrotnie, do niecałych 4 tys. osób. Akcesja Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku otworzyła nowe możliwości oraz mocno pobudziła falę emigracyjną w Polsce. Jej konsekwencje były dostrzegalne już w 2006 roku, kiedy liczba emigrantów z Polski osiągnęła maksimum w większości z badanych krajów. Widać to dobrze na przykładzie Wielkiej Brytanii, gdzie w 2006 odnotowano niemal 18 tys. imigrantów z Polski, sześciokrotnie więcej niż w 2005 roku. Porównując te same lata, również można zauważyć, że sześciokrotnie więcej Polaków wyemigrowało na stałe do Irlandii, prawie trzykrotnie więcej do Holandii, o 50% więcej do Stanów Zjednoczonych, a do Kanady więcej o 35%. W Wielkiej Brytanii liczba migrantów z Polski wzrastała od 2000 (189 osób) do 2006 roku (18 tys. osób), następnie malała i na koniec badanego okresu utrzymywała się w przedziale około 2–3 tys. osób, z wyjątkiem 2013 roku (niemal 7,8 tys.) oraz 2014 roku (niemal 7,4 tys.).

Siła niemieckiej gospodarki, bliskość terytorialna, wysokie wynagrodzenia oraz pomoc socjalna były silną konkurencją wobec zalet innych możliwych miejsc docelowych. Inaczej jednak niż w pozostałych destynacjach europejskich, liczba migracji do Niemiec była największa przed akcesją Polski do Unii Europejskiej (niemal 20,5 tys. osób w 2000) i malała, z pewnymi krótkotrwałymi wahaniami, do poziomu około 3,9 tys. osób w 2022 roku. Można przypuszczać, że na taką sytuację wpłynęła względna łatwość podróżowania oraz podjęcia legalnej pracy w pozostałych państwach Unii Europejskiej, po otwarciu tamtejszych rynków pracy dla pracowników z państw nowo przyjętych. Tym samym stracił na znaczeniu argument bliskości migracji, a siła gospodarki niemieckiej przez potencjalnych migrantów mogła być porównywana z innymi europejskimi gospodarkami, w których można podjąć dobrze płatną pracę.

Tabela 10. Wielkość emigracji na pobyt stały z Polski do wybranych krajów wysoko rozwiniętych w latach 2000–2022 (osoby)

Table 10. The volume of emigration for permanent residence from Poland to selected highly developed countries in 2000–2022 (persons)

Lata*	Niemcy	Wielka Brytania	Stany Zjednoczone	Kanada	Irlandia**	Holandia
2000	20 472	189	2 572	1 206	.	239
2001	16 900	208	2 485	1 037	9	265
2002	17 806	254	2 676	1 016	13	290
2003	15 013	282	2 464	800	20	275
2004	12 646	543	2 404	657	83	363
2005	12 317	3 072	2 633	808	405	393
2006	14 950	17 996	3 951	1 097	2 307	925
2007	13 771	9 165	3 078	821	2 089	1 098
2008	11 884	6 565	3 158	841	1 422	1 004
2009	7 769	3 502	1 961	571	570	691
2010	6 818	3 472	1 767	607	565	680
2011	7 784	4 434	1 797	550	712	899
2012	8 399	4 900	1 597	562	820	982
2013	12 419	7 779	2 641	730	1 147	1 440
2014	10 266	7 392	1 877	673	1 196	1 356
2016	4 437	2 946	695	176	524	786
2017	4 514	2 596	902	177	484	758
2018	4 370	2 719	765	202	480	787
2019	3 846	2 383	691	172	361	770
2020	2 588	2 102	368	96	343	968
2021	3 722	2 655	547	116	490	1 169
2022	3 913	3 493	628	140	589	961

*Brak danych dla 2015 roku.

**Irlandia dla 2000 dane z 2001 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Głównych kierunków... (2023).

*No data for 2015.

**Ireland for 2000 data from 2001.

Source: own study based on Główne kierunki... (2023).

Analizując dane dotyczące imigracji do Polski i porównując te same lata, można zauważyć dużą dysproporcję w odpływie Polaków do Niemiec oraz napływie emigrantów z Niemiec do Polski. W 2000 roku było dziesięciokrotnie mniej imigrantów z Niemiec w porównaniu z emigracją z Polski (tab. 10, tab.

11). W badanym okresie imigracja z Niemiec kształtowała się na poziomie od 3,9 tys. w 2007 do 1,9 tys. osób w 2016 roku. Imigrantów z Wielkiej Brytanii w 2000 przybyło mniej niż 0,3 tys., a w 2005 roku było to niecałe 0,5 tys. osób. Jednak w kolejnych latach ta liczba szybko wzrastała, do prawie 1,6 tys. w 2006 i ponad 5,4 tys. osób w 2009 roku, a na koniec badanego okresu zmalała do niespełna 2,6 tys. osób.

Tabela 11. Wielkość imigracji na pobyt stały do Polski z wybranych krajów wysoko rozwiniętych w latach 2000–2022 (osoby)

Table 11. The volume of permanent immigration to Poland from selected highly developed countries in 2000–2022 (persons)

Lata*	Niemcy	Wielka Brytania	Stany Zjednoczone	Kanada	Irlandia	Holandia	Ukraina	Rosja
2000	2 494	256	1 185	331	5	60	291	129
2001	2 177	246	1 008	282	4	86	486	125
2002	2 335	208	1 137	230	4	83	350	86
2003	2 261	261	1 216	351	12	72	423	103
2004	2 697	313	1 348	323	15	138	1 196	294
2005	2 823	468	1 289	303	32	164	1 067	250
2006	3 227	1 592	1 470	341	211	236	682	171
2007	3 913	3 913	1 737	493	589	285	777	158
2008	3 174	4 365	1 854	391	917	360	776	156
2009	3 175	5 408	1 823	364	1 458	518	609	102
2010	2 677	4 409	1 601	354	1 200	393	599	128
2011	2 655	4 378	1 568	379	1 130	395	619	139
2012	2 485	4 066	1 369	347	950	412	607	132
2013	2 203	3 040	1 029	255	675	407	630	133
2014	2 358	2 944	1 059	235	586	376	749	140
2016	1 921	3 286	803	164	627	497	1 351	197
2017	2 015	3 315	674	177	617	492	1 396	228
2018	2 320	3 511	697	196	675	525	1 912	262
2019	2 507	4 015	733	189	747	633	2 209	221
2020	2 230	2 810	409	129	507	581	2 052	209
2021	2 431	2 776	597	210	531	634	3 106	258
2022	2 348	2 591	477	198	481	675	3 212	330

*Brak danych dla 2015 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Główne kierunki... (2023).

*No data for 2015.

Source: own study based on Główne kierunki... (2023).

Liczba imigrantów ze Stanów Zjednoczonych do Polski wzrosła od 2000 do 2008 roku o około 56%. Wtedy osiągnęła największą w badanym okresie wartość, tj. niemal 1,9 tys. osób. Następnie liczba imigrantów ze Stanów Zjednoczonych malała, a jej wartość minimalną odnotowano w 2022, kiedy wynosiła niespełna 0,5 tys. osób, czyli o 60% mniej niż w 2000 roku. Napływ ludności z Kanady kształtował się na poziomie od nieco ponad 0,1 tys. osób w 2020 do niemal 0,5 tys. osób w 2007 roku. Liczba imigrantów z Rosji wynosiła od niespełna 0,1 tys. osób w 2000 do niemal 0,3 tys. osób w 2004 roku. Z kolei z Irlandii w 2000 przybyło zaledwie pięciu imigrantów, w 2009 roku było to już prawie 1,5 tys. osób, a na koniec badanego okresu – około 0,5 tys. osób. Liczba imigrantów z Holandii wzrosła w analizowanym okresie dziesięciokrotnie, z zaledwie 60 osób w 2000 do niemal 0,7 tys. osób w 2022 roku. Liczba imigracji na pobyt stały z Ukrainy zwiększyła się z niespełna 0,3 tys. osób w 2000 do ponad 3,2 tys. osób w 2022 roku. W tym przypadku znaczna część migracji mogła być spowodowana wojną w Ukrainie, przy czym wyraźny wzrost liczby przyjazdów na pobyt stały rozpoczął się już w 2016 roku, co może świadczyć o pewnym znaczeniu czynników ekonomicznych.

3.3. NAJWAŻNIEJSZE CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE WIELKOŚĆ MIGRACJI

Latuch (1996, s. 21) współczesne międzynarodowe migracje zapoczątkowane w XX wieku przedstawia z jednej strony jako wyraz postępu, a z drugiej zafobania, ponieważ często wynikają one z niedostatku podstawowych środków potrzebnych do życia. Jednak powodów migracji może być wiele. Najczęściej nie wynikają one z jednego czynnika zewnętrznego, lecz z różnych zależności i powiązań, a decyzje o migracji są konsekwencją splotu wielu wydarzeń i uwarunkowań. Czynnikiem wypychającym może być między innymi: wysokie bezrobocie, które znacznie utrudnia znalezienie pracy bądź zbyt niskie wynagrodzenia oraz złe warunki mieszkaniowe, ograniczona dostępność (zwłaszcza) dóbr pierwszej potrzeby, niski poziom opieki zdrowotnej, a także brak pomocy socjalnej. Do migracji poza granicę kraju skłania ponadto ograniczenie wolności, zagrożenie militarne lub klęskami żywiołowymi, jak również napięcia, konflikty, prześladowania polityczne, rasowe i inne, a także ciężkie warunki klimatyczne. Ważnym czynnikiem wypychającym jest również poczucie, że w kraju zamieszkania nie istnieją możliwości samorealizacji na miarę aspiracji potencjalnego migranta. Jednocześnie istnieje wiele czynników przyciągających, zwiększających poczucie bezpieczeństwa migranta i stwarzających większe możliwości realizacji jego celów ekonomicznych oraz społecznych. Są to między innymi: możliwości zatrudnienia, silna gospodarka

i wyższy poziom życia, lepsze szanse na rozwój osobisty bądź sukces podjętej działalności gospodarczej i wyższe płace.

Jedną z głównych przyczyn zmian wielkości migracji zagranicznych w Europie w badanym okresie było podpisanie 7 lutego 1992 roku w Maastricht Traktatu o Unii Europejskiej, który wszedł w życie 1 listopada 1993 roku. Rozwój Unii Europejskiej i jej poszerzanie o kolejne kraje zdecydowanie ułatwił przemieszczanie się ludności między krajami będącymi jej członkami. Traktat ułatwił także transport, handel, wymianę dóbr i zwiększył możliwości w zakresie gospodarczych oraz osobistych inwestycji zagranicznych, w tym wybór zagranicznych uczelni oraz firm (The Maastricht..., 2014, s. 1–2). Utworzona przez Unię Europejską strefa Schengen znacznie zwiększyła komfort przemieszczania się i podróżowania. W konsekwencji zmalały koszty wyjazdów i ryzyko podjęcia decyzji o migracji. Łatwiejszy przepływ towarów i usług między krajami Unii Europejskiej wpłynął także na rozszerzenie zasięgu jej wymiany handlowej z innymi państwami (Pawlak i in., 2010, s. 126; Pawlak, 2013, s. 334). To z kolei oddziałuje pozytywnie na wielkość PKB państw Unii Europejskiej oraz zwiększa tempo rozwoju i podnosi poziom życia. Strefa Schengen nie obejmuje wszystkich krajów będących jej członkami. Należy do niej 25 państw Unii Europejskiej (poza Irlandią i Cyprem) oraz dodatkowo Islandia, Liechtenstein, Norwegia oraz Szwajcaria. Znajdują się one poza Unią Europejską, wyraziły jednak chęć wstąpienia do strefy i spełniły jej warunki, tj. podjęły odpowiedzialność za kontrolę granic zewnętrznych UE, stosowanie wspólnych przepisów dotyczących Schengen (kontrola graniczna na lądzie, morzu i w powietrzu oraz wydawanie wiz jednolitych Schengen), zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa w strefie Schengen, skutkiem czego jest współpraca z organami ścigania w innych należących do niej krajach oraz ustanowienie połączenia z Systemem Informacyjnym Schengen (SIS) i korzystanie z niego (Strefa Schengen..., 2018; Zarządzanie granicami..., 2024). Wśród 20 krajów Unii Europejskiej obowiązującą walutą jest euro, co m.in. minimalizuje koszty transakcji. Pewną prawidłowością jest wzrost liczby migracji z krajów, które zostały przyjęte do Unii Europejskiej lub do strefy Schengen (tab. 5). Najbardziej widoczne jest to w Polsce, Islandii oraz Szwajcarii. Ważnym elementem procesu integracji jest swobodny przepływ pracowników, który zmniejsza poziom dyskryminacji w zakresie wynagrodzenia, zatrudnienia oraz warunków pracy wobec pracowników pochodzących ze słabiej rozwiniętych państw członkowskich (Adamowicz i Siedlanowski, 2021, s. 36).

Wydarzeniem, które nasiliło ruchy migracyjne był ogólnoswiatowy kryzys finansowy w 2008 roku. Genezą tego kryzysu było wejście na giełdę w Nowym Jorku Goldman Sachs, jednego z największych banków inwestycyjnych w latach 90. XX wieku. Wejście na giełdę zmieniło hierarchię celów

strategicznych, przesuając na pierwsze miejsce maksymalizację zysków bieżących i zwiększając skłonność do podejmowania ryzyka. Doprowadziło to do zwiększenia wolumenu operacji o wysokim ryzyku oraz wycofania zapisanego w prawie bankowym zakazu łączenia dwóch typów bankowości, tj. depozytowo-kredytowej oraz inwestycyjnej. Dość szybko doszło do pęknięcia bańki inwestycyjnej na rynku nieruchomości, ponieważ kredyty wysokiego ryzyka okazały się niespłacalne, zwłaszcza w krótkim okresie spłaty wymaganym przez banki. Te ostatnie zaczęły więc wykazywać straty, a na złe nastroje inwestycyjne szybko zareagowała giełda. Panika i chęć szybkiej sprzedaży akcji wywołały zmniejszenie wartości niemal wszystkich przedsiębiorstw notowanych na giełdach (Adamowicz, 2013, s. 10–15). Kryzys był na tyle duży, że zagroził istnieniu, a w konsekwencji doprowadził do upadku banku inwestycyjnego Lehman Brothers, który zatrudniał ponad 26 tys. pracowników i posiadał aktywa o łącznej wartości 680 mld dolarów. Skutkowało to w pierwszej kolejności falą zwolnień, a następnie upadłością w 2009 roku m.in. Chryslera oraz General Motors, a także licznymi zwolnieniami pracowników w Volkswagenu oraz Fordzie (Adamiak, 2018). Szok na rynku finansowym spowodował zaburzenie funkcjonowania gospodarki światowej. W konsekwencji zmieniły się kierunki migracji i wybór krajów docelowych (tab. 5). Łączna liczba imigracji wzrastała, ale zmalał średni roczny napływ imigrantów, m.in. w Stanach Zjednoczonych, Nowej Zelandii, Grecji oraz Japonii. Duży wzrost imigracyjny można było natomiast zauważyć w Niemczech. W tym jednak przypadku było to przede wszystkim wynikiem znaczącego ułatwienia imigracji do Niemiec, we wrześniu 2015 roku, w wyniku proimigracyjnej polityki prowadzonej przez kanclerz Angelę Merkel (Dumont, 2021, s. 40–42).

Kolejną przyczyną zmian wielkości ruchów migracyjnych były wojny domowe na Bliskim Wschodzie, począwszy od 2010 roku, m.in. w Syrii, Libanie oraz Libii (Lizak, 2013, s. 256). Dodatkowo znaczenie miało powstanie Państwa Islamskiego, z którego uciekali głównie chrześcijanie z obawy przed prześladowaniami religijnymi (Kocoń, 2018, s. 107–109). Obalenie Mu'ammara al-Kaddafiego oraz destabilizacja Libii także zwiększyły migrację z tego kraju. W reakcji na łamanie praw człowieka oraz wprowadzenie obowiązkowej nieokreślonej czasowo służby wojskowej, mieszkańcy Libii zdecydowali się na emigrację (Minda i Sasnal, 2016, s. 1–2). Podobnie w Sudanie Południowym przyczyną emigracji stało się uzyskanie niepodległości. Wymienione przykłady pokazują, jak w krajach Bliskiego Wschodu niestabilna sytuacja polityczna (w konsekwencji także gospodarcza) skutkuje decyzjami o emigracji, najczęściej do Europy. Migranci szukają lepszej przyszłości, lepszych warunków ekonomicznych, a także możliwości życia w pokoju i poczuciu bezpieczeństwa (Brylonek, 2019, s. 72).

4. EKONOMICZNE I SPOŁECZNE PRZYCZYNY ORAZ SKUTKI MIGRACJI WEDŁUG RESPONDENTÓW BADANIA ANKIETOWEGO⁹

4.1. CHARAKTERYSTYKA PRÓBY

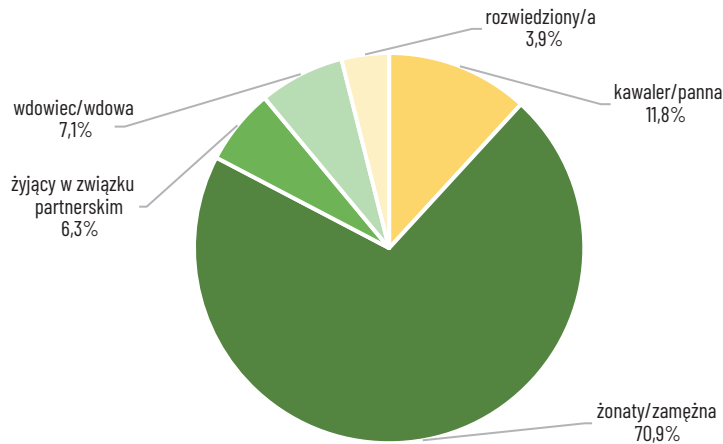
Badanie ekonomicznych i społecznych skutków migracji Polaków przeprowadzono na podstawie danych pierwotnych, pozyskanych w formie ankiety wykonanej na próbie $n = 128$ respondentów, w tym 96 kobiet (75,0%) oraz 32 mężczyzn (25,0%). Zdecydowaną większość stanowiły osoby pozostające w związku formalnym (70,9%), a następnie osoby stanu wolnego niebędące wcześniej w związku formalnym (11,8%). Zbliżony udział w grupie respondentów miały osoby żyjące w związku partnerskim (6,3%) oraz wdowy/wdowcy (7,1%), natomiast osoby rozwiedzione stanowiły 3,9% (rys. 10).

Wiek deklarowany przez respondentów zawierał się w przedziale 30–78 lat, ale aż 28 osób nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie (rys. 11). Większość z osób, które udzieliły odpowiedzi, była w wieku produkcyjnym (82,3%), a tylko 17,7% w wieku poprodukcyjnym (przyjmując wiek emerytalny dla kobiet od 60 roku życia, a dla mężczyzn od 65 roku). Dzieci miało 78,1% ankietowanego. Najwięcej badanych miało dwoje dzieci (28,9%), jedno dziecko – 25,0% ankietowanych, a troje dzieci – 17,1%. Nieznaczny odsetek (6,3%) stanowiły osoby mające czworo, pięcioro lub sześcioro dzieci, natomiast 0,8% badanych miało siedmioro dzieci (rys. 12).

---

⁹ Część wyników badania ankietowego została zaprezentowana jako opisowe uzupełnienie do tekstu bez ujęcia ilustracyjnego.

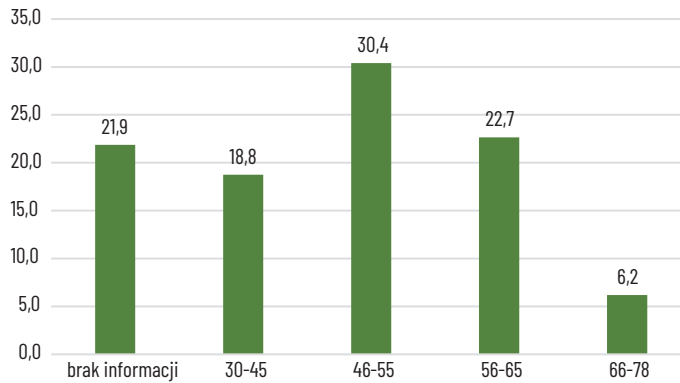

Rys. 10. Struktura respondentów według stanu cywilnego (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 10. Structure of respondents by marital status (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

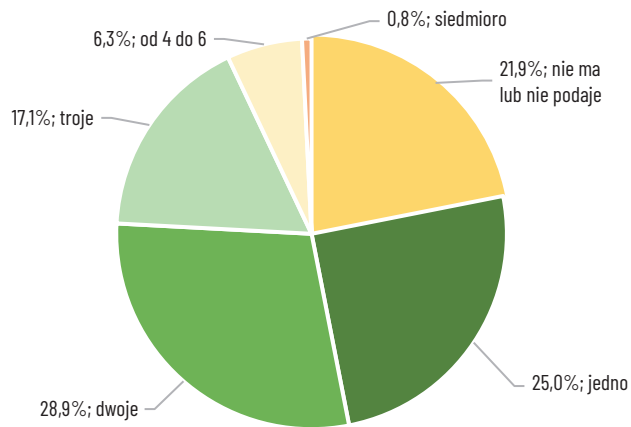
Rys. 11. Struktura respondentów według grup wieku (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 11. Structure of respondents by age group (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

W większości (84,0%) respondenci ukończyli edukację w Polsce, natomiast pozostały odsetek stanowiły osoby, które zakończyły naukę za granicą (16,0%). Spośród wszystkich badanych najczęściej miało wykształcenie wyższe (42,7%) i średnie (42,6%). Zaledwie 13,9% wyróżniało wykształcenie zawodowe, a 0,8% – podstawowe. Wśród badanych osób 22,1% legitymowało się

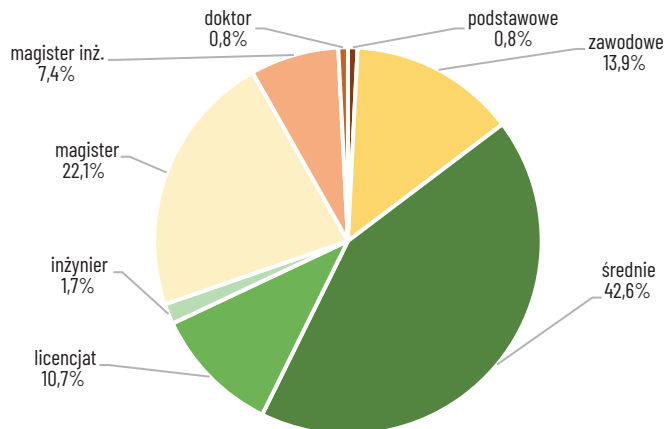
Rys. 12. Struktura respondentów ze względu na liczbę dzieci (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 12. Structure of respondents by number of children (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

tytułem zawodowym magistra, 7,4% – magistra inżyniera i 10,7% – licencjata. Znacznie mniej było respondentów z tytułem zawodowym inżyniera (1,7%) oraz stopniem naukowym doktora (0,8%) (rys. 13).

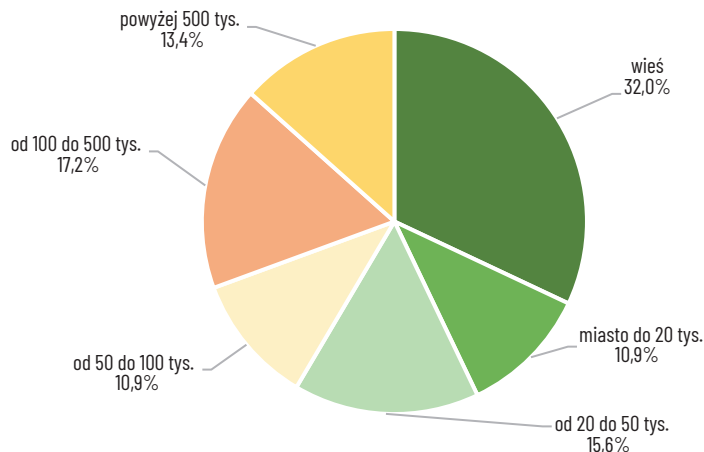
Rys. 13. Poziom wykształcenia respondentów (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 13. Educational level of respondents (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Przed migracją 68,0% ankietowanych mieszkało w różnej wielkości miastach (rys. 14). Zbliżony udział miały osoby z miast o wielkości 20–50 tys. mieszkańców oraz 100–500 tys. mieszkańców (odpowiednio 15,6% i 17,2%), zdecydowanie mniej było osób pochodzących z miast do 20 tys. mieszkańców

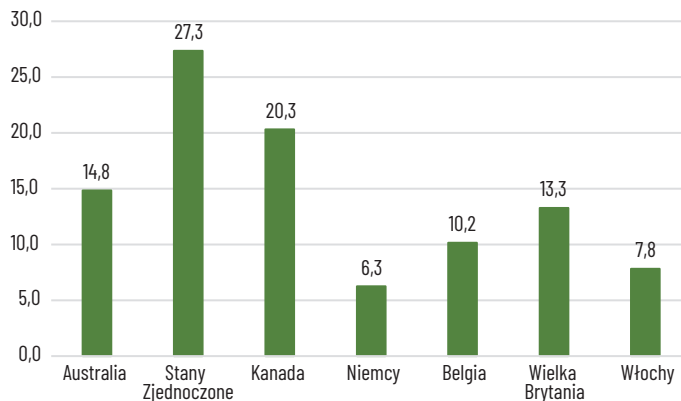

Rys. 14. Klasa wielkości miejscowości zamieszkania respondentów przed emigracją (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 14. Size class of respondents' place of residence before emigration (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Rys. 15. Kraj docelowy emigracji (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 15. Destination country of emigration (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

oraz 50–100 tys. mieszkańców (po 10,9%). Ludność migrująca z terenów wiejskich stanowiła 32,0% wszystkich ankietowanych.

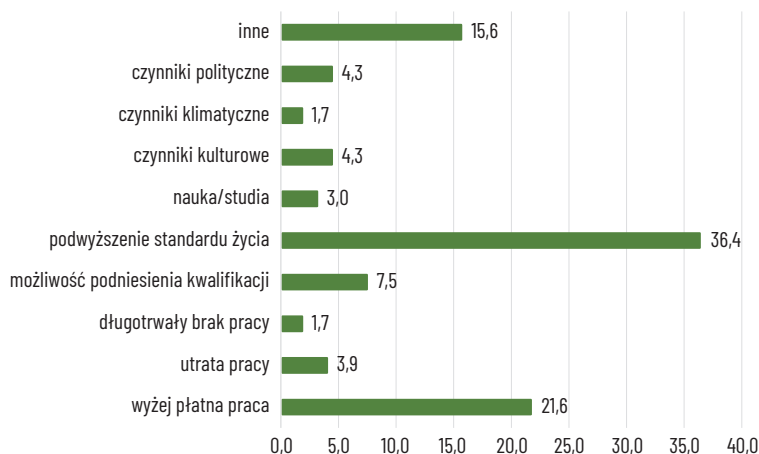
Na rysunku 15 przedstawiono kraj docelowy migracji ankietowanych osób. Respondenci w większości (62,4%) wyemigrowali z Polski poza Europę: najczęściej do Stanów Zjednoczonych (27,3%), Kanady (20,3%) oraz Australii (14,8%). Z kolei 37,6% wyemigrowało do Europy: Wielkiej Brytanii (13,3%), Belgii (10,2%), Włoch (7,8%) oraz Niemiec (6,3%). Wszyscy, którzy wyemigrowali do Włoch wcześniej mieli w Polsce pracę. Spośród emigrujących do Belgii i Wielkiej Brytanii pracę w Polsce posiadało ponad 85%. Zatrudnienie miało około 70% wybierających jako kraje docelowe Stany Zjednoczone, Kanadę i Australię, natomiast Niemcy były kierunkiem migracji dla osób, spośród których tylko połowa miała pracę w Polsce. Wybrany kraj docelowy 93,0% ankietowanych wskazało jako stałe miejsce, 4,7% zmieniło jednorazowo miejsce zamieszkania za granicą, a 2,3% takie zmiany wprowadzało kilkakrotnie.

4.2. EKONOMICZNE PRZYCZYNY I SKUTKI MIGRACJI

4.2.1. Aktywność zawodowa

Uzyskane wyniki wskazują, że wyjazdy emigracyjne były motywowane przede wszystkim czynnikami ekonomicznymi¹⁰. Najwięcej wskazań dotyczyło (rys. 16) emigracji jako szansy podwyższenia standardu życia (36,4%) oraz uzyskania wyższego wynagrodzenia za wykonywaną pracę (21,6%). Według wskazań utrata pracy w Polsce była jednym z powodów opuszczenia kraju ojczystego dla 3,9% wyjeżdżających. Poza czynnikami ekonomicznymi wskazano także na czynniki polityczne i kulturowe (po 4,3%). Znaczenie miały też chęć zainwestowania w siebie przez podniesienie kwalifikacji zawodowych (7,5%) oraz skupienie się na osobistym rozwoju w wyniku podjęcia nauki/studiów (3,0%). Najmniejszy wpływ na decyzję o emigracji miały czynniki klimatyczne oraz długotrwały brak pracy w Polsce (po 1,7%). Wiele osób wskazywało na inne powody wyjazdu za granicę (15,6%), a były nimi przede wszystkim względy osobiste, tj. uczucie do bliskiej osoby, która mieszkała poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pragnienie dołączenia do rodziny, podróże, wylosowana wiza, potrzeba dawania świadectwa wiary za granicą,

¹⁰ W pytaniach, w których respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź, na wykresach pokazano strukturę ogólnej liczby odpowiedzi.

Rys. 16. Powody emigracji z Polski* (% odpowiedzi)

*Respondenci biorący udział w badaniu mieli możliwość wyboru kilku opcji, maksymalnie trzech.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

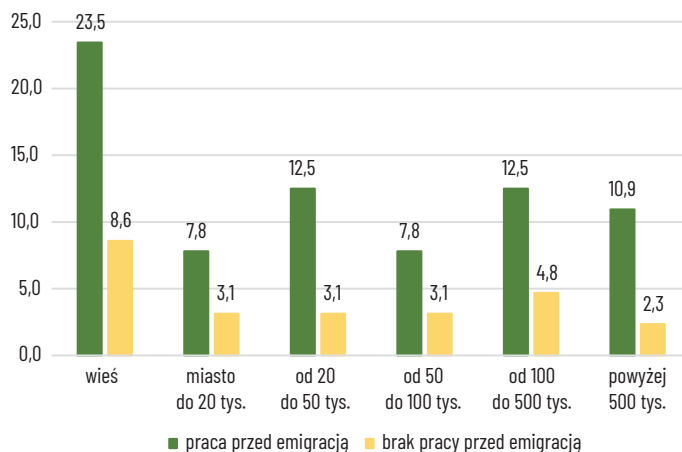
Fig. 16. Reasons for emigrating from Poland* (% of indications)

*Respondents could choose several options, a maximum of three.

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

chęć usamodzielnienia się, kupno domu, a także śmierć ojca i w związku z tym potrzeba wsparcia finansowego dla matki (wynagrodzenie za pracę za granicą umożliwiało zapewnienie tego wsparcia) oraz podjęcie pracy w wyuczonym zawodzie.

Przed podjęciem decyzji o emigracji 75,0% badanych miało w Polsce pracę. W tej grupie najwyższy odsetek stanowili mieszkający na obszarach wiejskich (rys. 17), czyli prawie dwukrotnie większy niż w miastach o wielkości 20–50 tys., 100–500 tys. oraz powyżej 500 tys. mieszkańców, a także trzykrotnie większy niż w miastach do 20 tys. oraz 50–100 tys. mieszkańców. Liczba osób pracujących przed emigracją, których miejscem zamieszkania było miasto, mieściła się, w zależności od wielkości miasta, w przedziale 7,8–12,5% wszystkich respondentów w poszczególnych grupach. Pracujący przed wyjazdem z kraju mieszkańcy wsi stanowili 23,5% całkowitej liczby badanych. Jak można zauważyć na rysunku 17, relacja liczby pracujących przed wyjazdem z kraju do niepracujących była najkorzystniejsza w miastach wielkości powyżej 500 tys. i 20–50 tys. mieszkańców, a najgorsza w miastach do 20 tys. i 50–100 tys. mieszkańców. Nieco lepsza sytuacja pod tym względem była na wsi. Należy jednak pamiętać, że samo wykonywanie pracy na obszarach wiejskich nie musi oznaczać osiągnięcia wynagrodzenia wystarczającego na godne życie.

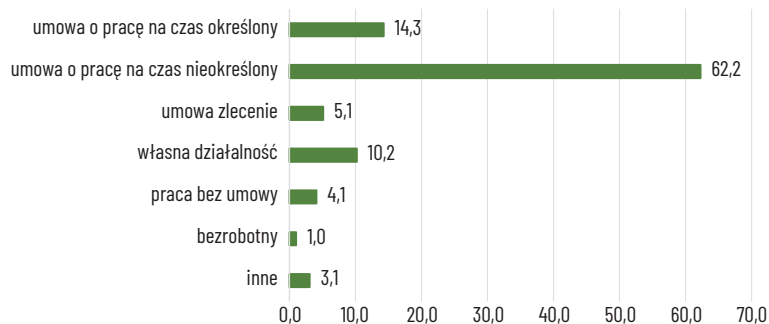
Rys. 17. Praca przed emigracją według klas miejscowości zamieszkania (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 17. Work before emigration by size class of place of residence (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Wśród ankietowanych 62,2% miało podpisaną umowę o pracę na czas nieokreślony, a 14,3% – na czas określony. Własną działalność gospodarczą prowadziło 10,2% badanych. Pozostali nie mieli stałego, formalnie potwierdzonego, zarobkowego źródła utrzymania i pracowali na umowę zlecenie, bez umowy, w inny sposób (np. dorywczo) lub nie mieli pracy (rys. 18).

Rys. 18. Status zawodowy w Polsce (%)

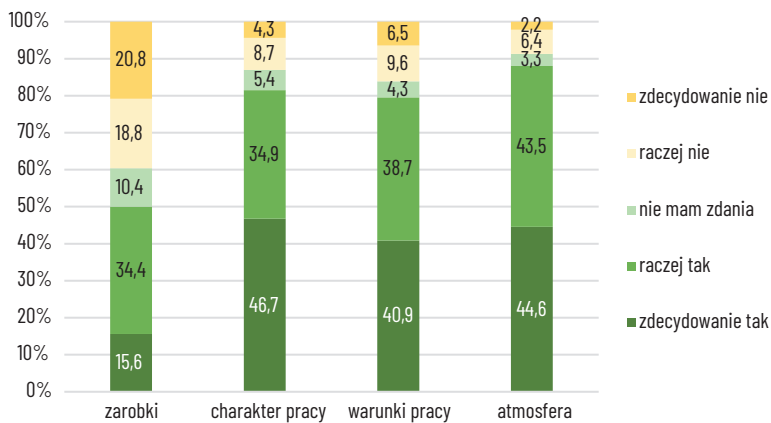
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 18. Professional status in Poland (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Stosunkowo dużo osób było zdecydowanie zadowolonych i raczej zadowolonych z pracy w Polsce (rys. 19) ze względu na jej charakter (46,7% i 34,9%), warunki pracy (40,9% i 38,7%) oraz atmosferę panującą w miejscu pracy (44,6% i 43,5%). Znacznie niższy poziom zadowolenia odnotowano jednak w przypadku wysokości wynagrodzenia (15,6% i 34,4%). Dużą część badanych stanowią zdecydowanie niezadowoleni i raczej niezadowoleni z wynagrodzenia (18,8% i 20,8%). Relatywnie duża część ankietowanych (10,4%) nie miała na ten temat zdania lub, co bardziej prawdopodobne, nie chciała się wypowiedzieć na ten temat.

Porównując skalę zadowolenia z pracy przed i po emigracji z Polski, można zauważyć, że ponad dwukrotnie wyższy, niż w przypadku pracy w Polsce, był udział osób zdecydowanie zadowolonych z uzyskiwanych zarobków (38,8%). Wyraźnie zwiększył się także udział osób raczej zadowolonych z wynagrodzenia (do 49,6%). Łączny udział zdecydowanie i raczej zadowolonych z charakteru pracy i jej warunków również był nieco wyższy na emigracji niż w kraju, ale równocześnie zmniejszył się udział raczej zadowolonych z atmosfery pracy (rys. 19, rys. 20).

Rys. 19. Zadowolenie z pracy w Polsce przed wyjazdem emigracyjnym ze względu na wybrane kryteria (%)

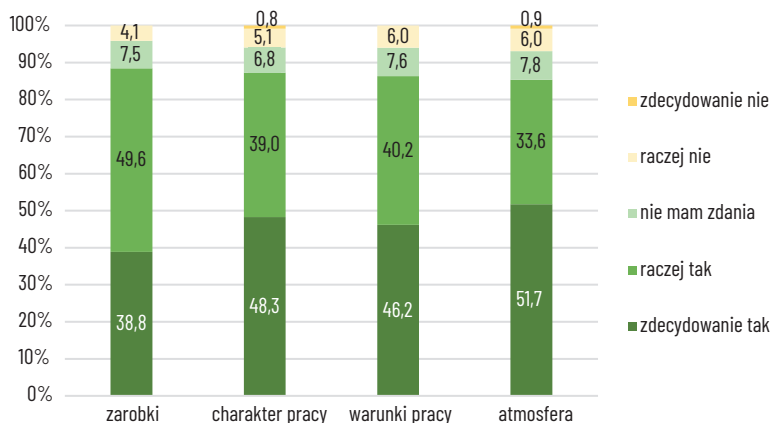
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 19. Satisfaction with work in Poland before emigration due to selected criteria (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Umową o pracę na czas nieokreślony na emigracji dysponowało 65,9% respondentów, 11,9% prowadziło własną działalność gospodarczą, po 7,1% miało umowę na czas określony oraz pracę bez umowy. Zaledwie po 0,8% badanych

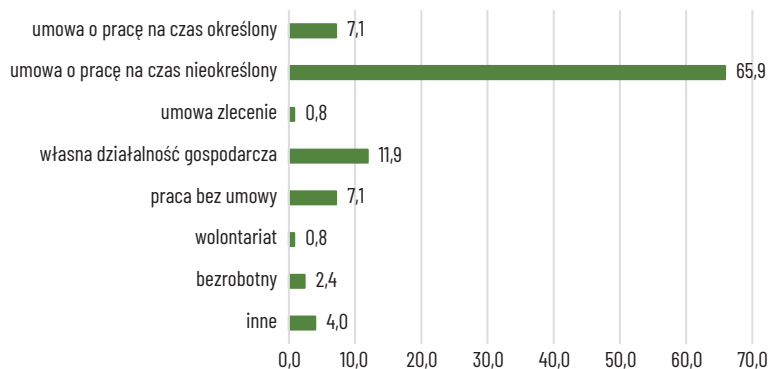
Rys. 20. Zadowolenie z pracy na emigracji ze względu na wybrane kryteria (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 20. Satisfaction with expatriate work by selected criteria (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

pracowało na umowę zlecenie i w wolontariacie, 4,0% respondentów miało formę zatrudnienia inną niż wymienioną w ankiecie, a 2,4% określiło się jako osoby bezrobotne (rys. 21).

Rys. 21. Status zawodowy na emigracji (%)

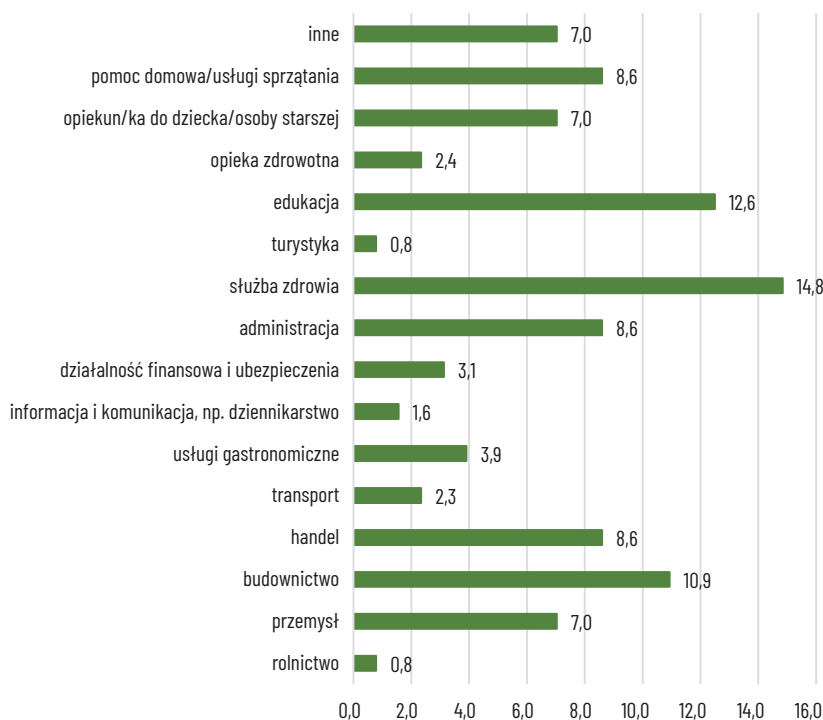
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 21. Expatriate professional status (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Najczęściej wskazywanymi branżami zawodowymi, z którymi respondenci łączyli się na emigracji były (rys. 15): służba zdrowia (14,8%), edukacja

(12,6%), budownictwo (10,9%), administracja, handel oraz pomoc domowa i usługi sprzątanania (po 8,6%). Następne pod względem liczby odpowiedzi były takie zawody, jak: opiekun dziecka lub osoby starszej oraz pracownicy zatrudnieni w przemyśle (po 7,0%). W usługach gastronomicznych pracowało 3,9% osób. Najmniej osób (0,8–3,1%) było związanych z rolnictwem, turystyką, opieką zdrowotną, transportem, informacją i komunikacją oraz działalnością finansową i ubezpieczeniową. Wśród innych wskazań znalazły się prace związane z: szeroko pojętymi usługami, modą, IT, nieruchomościami, zakładami farmaceutycznymi oraz organizacjami religijnymi (rys. 22). Badanie ankietowe ujawniło, że 11,2% pracujących ma umowę o pracę (na czas nieokreślony i określony) i 40,0% pozostałych badanych nie odprowadza składek emerytalnych. Ponadto 49,1% pracujących respondentów (43,8% wszystkich badanych) wykonywało podjętą pracę zgodnie ze swoim wykształceniem, a pozostałych 50,9% (45,2% wszystkich) zdecydowało się na pracę niezgodną

Rys. 22. Branża zawodowa respondentów na emigracji (%)

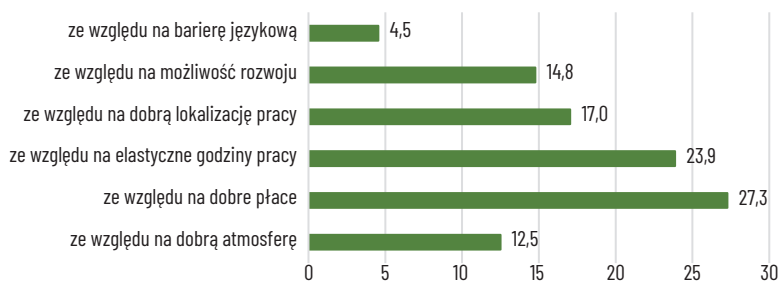
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 22. Occupational industry of expatriate respondents (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

z wykształceniem. Udział osób niepracujących wynosił 10,9% wszystkich ankietowanych, w tym ponad połowę stanowili emeryci.

Głównymi powodami niezgodności wykonywanej pracy z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi były względy finansowe (rys. 23). Praca podjęta w innym zawodzie niż posiadane kwalifikacje umożliwiła uzyskanie wyższego wynagrodzenia (27,3% wszystkich odpowiedzi). Kolejnym czynnikiem skłaniającym do zmiany wykonywanego zawodu były elastyczne godziny pracy (23,9% odpowiedzi). Wśród osób, które wybrały taką opcję ponad 90% stanowili członkowie rodzin z dziećmi na utrzymaniu, a wśród nich ponad 80% to kobiety. Dodatkowo przy wyborze pracy respondenci zwracali uwagę na dobrą lokalizację jej miejsca (17,0% odpowiedzi), możliwość rozwoju

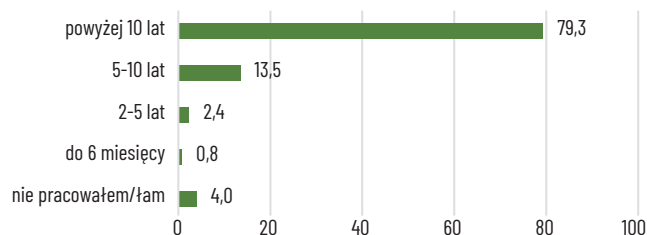
Rys. 23. Przyczyny niezgodności pracy podjętej na emigracji z wykształceniem respondentów* (% odpowiedzi)

*Respondenci biorący udział w badaniu mieli możliwość wyboru kilku opcji, maksymalnie trzech.
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 23. Reasons for incompatibility of work taken up with emigrant respondents' education* (% of indications)

*Respondents could choose several options, a maximum of three.

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Rys. 24. Staż pracy na emigracji (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 24. Length of expatriate job service (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

osobistego (14,8%), a także dobrą atmosferę (12,5%), natomiast najrzadziej była wskazywana bariera językowa (4,5%).

Spośród wszystkich respondentów (rys. 24) zdecydowana większość (79,3%) miała ponad dziesięcioletni staż pracy na emigracji, 13,5% stanowili pracujący 5–10 lat, natomiast pozostali respondenci mieli krótsze doświadczenie zawodowe za granicą, wynoszące 2–5 lat (2,4%) i do 6 miesięcy (0,8%). Nikt z badanych osób nie zadeklarował stażu pracy na emigracji w przedziale od 6 miesięcy do dwóch lat. Cztery procent respondentów nie pracowało w ogóle za granicą. W większości emigranci wykonywali pracę fizyczną (56,6%), a spośród wszystkich pracujących respondentów 25,0% było zatrudnionych na stanowiskach kierowniczych.

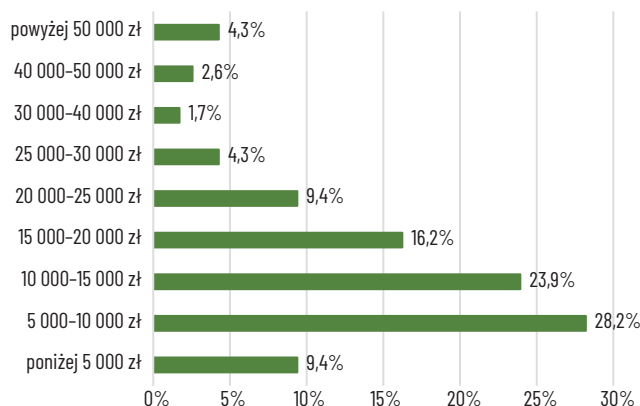
4.2.2. Dochody emigrantów i ich przeznaczenie

Jak wykazano wcześniej, współczesne migracje z Polski mają w większości charakter ekonomiczny, a praca za granicą jest źródłem środków finansowych, które mogą być transferowane do Polski i przeznaczane na wydatki konsumpcyjne, akumulację lub inwestycje w kraju docelowym. W mniejszym, lecz także ważnym stopniu są okazją do zdobycia nowych umiejętności, doświadczenia oraz kwalifikacji zawodowych. Transferowane środki z zagranicy wpływają bezpośrednio i pośrednio na poziom bogactwa i dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych emigrantów. Bezpośrednim efektem transferów jest poprawa sytuacji materialnej gospodarstw domowych emigrantów. Napływ pieniędzy z zagranicy podnosi także poziom PKB w kraju rodzimym, poprawia saldo bilansu obrotów kapitałowych i zwiększa możliwość finansowania importu (Mansoor i Quillin, red., 2006, s. 6–8). Napływ pieniędzy z zagranicy i ich włączenie do obiegu gospodarczego generuje także dodatkowe, pozytywne efekty mnożnikowe (Kaczmarczyk, red., 2008, s. 209).

Wielkość możliwych transferów jest zależna od wysokości zarobków emigrantów, ich potrzeb i kosztów życia na emigracji. Im wyższe zagraniczne wynagrodzenie migrantów, tym większa szansa na wysokie transfery środków pieniężnych do kraju ojczystego. Spośród wszystkich ankietowanych najwięcej, tj. 28,2%, zarabiała miesięcznie na emigracji 5–10 tys. zł¹¹. Drugą najliczniejszą grupę stanowiły osoby uzyskujące pensje w przedziale 10–15 tys. zł (23,9%), następnie 15–20 tys. zł (16,2%). Po około 9,4% udziału mieli zarabiający mniej niż 5 tys. zł oraz w granicach 20–25 tys. zł. Można zauważyć, że niewielki udział wyróżniał emigrantów, którzy otrzymywali

¹¹ Waluty w poszczególnych krajach zostały przeliczone na PLN według średnich kursów Narodowego Banku Polskiego na dzień 6 czerwca 2023 roku.

powyżej 25 tys. zł. W przedziale 25–30 tys. zł oraz powyżej 50 tys. zł uzyskiwało zarobki po 4,3%, 30–40 tys. zł – zaledwie 1,7% a 40–50 tys. zł – jedynie 2,6% pracujących (rys. 25).

Rys. 25. Miesięczne zarobki respondentów (%)

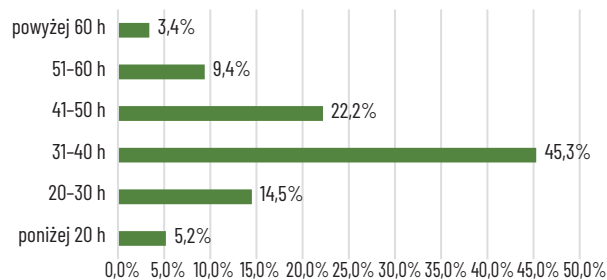
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 25. Monthly earnings of respondents (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Spośród wszystkich pracujących respondentów 5,2% pracowało mniej niż 20 godzin tygodniowo (rys. 26) i były to wyłącznie kobiety wychowujące dzieci. Wśród nich niecałe 40% otrzymywało wynagrodzenie w przedziale 5–10 tys. zł, a 60% – poniżej 5 tys. zł (tab. 12). Pracujący 20–30 godzin tygodniowo stanowili 14,5% ogółu pracujących. Zarobki w tej grupie wynosiły od poniżej 5 tys. zł do 20 tys. zł, ale w przedziale wynagrodzenia 15–20 tys. zł znalazło się zaledwie 6,1%. Respondenci pracujący w tygodniu 31–40 godzin stanowili 45,3% i zarabiali 5–30 tys. zł oraz powyżej 50 tys. zł. Najwięcej spośród nich osiągało dochody między 5 tys. zł a 10 tys. zł (31,4%), wynagrodzenie w wysokości 25–30 tys. zł uzyskiwało 3,9%, a 7,9% – powyżej 50 tys. zł. Połowa badanych otrzymujących wynagrodzenie w wymienionym przedziale mieszkała w Niemczech, Belgii i we Włoszech¹². Respondenci pracujący

¹² Porównując przytoczone wielkości do najniższego wynagrodzenia w tych krajach na rok 2023, zakładając 40 godzin pracy tygodniowo, można stwierdzić, że 38% badanych Polaków uzyskiwało płace zbliżone do minimalnego wynagrodzenia dopuszczalnego w tych państwach (minimalne wynagrodzenie w Niemczech wynosiło 8602 zł, w Belgii 8781 zł, a we Włoszech 11 917 zł; por. Trading Economics, 2024b).

Rys. 26. Tygodniowy czas pracy respondentów (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 26. Weekly working time of respondents (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Tabela 12. Struktura wynagrodzenia respondentów w zależności od tygodniowego czasu pracy (%)

Table 12. Structure of respondents' remuneration by weekly working time (%)

Wynagrodzenie (zł)	Czas pracy (h)					
	poniżej 20	20-30	31-40	41-50	51-60	powyżej 60
Poniżej 5 000	60,0	31,3	0,0	0,0	18,2	0,0
5 000-10 000	40,0	31,3	31,4	26,9	9,1	25,0
10 000-15 000	0,0	31,3	25,5	30,8	18,2	0,0
15 000-20 000	0,0	6,1	13,7	26,9	18,2	50,0
20 000-25 000	0,0	0,0	17,6	3,8	9,1	0,0
25 000-30 000	0,0	0,0	3,9	7,8	9,1	0,0
30 000-40 000	0,0	0,0	0,0	0,0	18,2	0,0
40 000-50 000	0,0	0,0	0,0	3,8	0,0	0,0
Powyżej 50 000	0,0	0,0	7,9	0,0	0,0	25,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

41-50 godzin tygodniowo stanowili w strukturze pracujących 22,2%. Zараbiali między 5 tys. zł a 50 tys. zł, przy czym najwięcej z nich (30,8%) uzyskiwało wynagrodzenie 10-15 tys. zł, a najmniej - 20-25 tys. zł i 40-50 tys. zł (po 3,8%). W grupie pracujących 51-60 godzin znalazło się 9,4% badanych. Była to grupa bardzo zróżnicowana pod względem wysokości zarobków, które kształtowały się na poziomie od poniżej 5 tys. zł do 30-40 tys. zł (po 18,2%). Ostatnia grupa wyodrębniona według tygodniowego czasu pracy, powyżej

60 godzin, była najmniejsza (3,4%). Połowa jej członków otrzymywała wynagrodzenie 15–20 tys. zł, a po 25,0% zarabiała 5–10 tys. zł i powyżej 50 tys. zł.

W tabeli 13 przedstawiono strukturę wynagrodzenia pracujących emigrantów w zależności od poziomu zdobytego wykształcenia. W grupie osób z wykształceniem podstawowym miesięczny dochód nie przekraczał 5 tys. zł. W lepszej sytuacji były osoby posiadające wykształcenie zawodowe, ale spośród nich 17,6% otrzymywało wynagrodzenie do 5 tys. zł. Największy udział w omawianej grupie mieli zarabiający 5–10 tys. zł (52,9%), a najniższy udział charakteryzował pracujących za 15–20 tys. zł oraz 20–25 tys. zł (po 5,9%). Wśród osób z wykształceniem zawodowym nikt nie osiągał zarobków większych niż 25 tys. zł. Kolejne dwie grupy emigrantów wyodrębnione ze względu na poziom wykształcenia charakteryzuje duże zróżnicowanie poziomu wynagrodzeń. W grupie osób posiadających wykształcenie średnie odnotowano relatywnie duży udział osób pracujących za mniej niż 5 tys. zł miesięcznie, lecz także aż 8,9% osiągających zarobki powyżej 50 tys. zł miesięcznie. Najwyższy udział mieli uzyskujący wynagrodzenie w trzech przedziałach: 5–10 tys. zł i 10–15 tys. zł (po 22,2%) oraz 15–20 tys. zł (20,0%). Grupa pracujących emigrantów legitymujących się dyplomem studiów wyższych miała zbliżoną strukturę do grupy osób z wykształceniem średnim w przedziałach wynagrodzenia 5–10 tys. zł (22,0%), 10–15 tys. zł (26,0%) oraz 15–20 tys. zł (18,0%). Udział osób zarabiających mniej niż 5 tys. zł był wśród nich najniższy

Tabela 13. Struktura wynagrodzenia respondentów w zależności od wykształcenia (%)
Table 13. Salary structure of respondents by education (%)

Wynagrodzenie (zł)	Wykształcenie			
	podstawowe	zawodowe	średnie	wyższe
Poniżej 5 000	100,0	17,6	11,1	6,0
5 000–10 000	0,0	52,9	22,2	22,0
10 000–15 000	0,0	17,6	22,2	26,0
15 000–20 000	0,0	5,9	20,0	18,0
20 000–25 000	0,0	5,9	6,7	14,0
25 000–30 000	0,0	0,0	8,9	2,0
30 000–40 000	0,0	0,0	0,0	4,0
40 000–50 000	0,0	0,0	0,0	6,0
Powyżej 50 000	0,0	0,0	8,9	2,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

(6,0%). Warto zwrócić uwagę na strukturę zarobków osób najlepiej wykształconych w najwyższych przedziałach wynagrodzeń. Co prawda udział wynagrodzeń powyżej 50 tys. zł jest ponad czterokrotnie niższy, niż w przypadku wykształcenia średniego, ale za to odnotowano ponad dwukrotnie wyższy udział w grupie 20–25 tys. zł (14,0%) i łącznie 12,0% w grupach między 25 tys. zł a 50 tys. zł. Można więc stwierdzić, że zgodnie z oczekiwaniami wyższemu wykształceniu zwykle towarzyszy wyższy dochód. Nie jest to jednak zależność liniowa. Występują także inne czynniki wpływające na wysokość zarobków emigrantów.

Aż 35,5% badanych wyemigrowało samotnie, zostawiając pozostałych członków rodziny w Polsce¹³, co sprzyjało bezpośrednim transferom pieniężnym respondentów do kraju macierzystego. Najważniejszą jednak kwestią warunkującą możliwość przesyłania pieniędzy do Polski był poziom dochodów i wielkość nadwyżki finansowej, która pozostaje emigrantom po zaspokojeniu ich potrzeb życiowych. Odpowiedzi pokazują, że w wyniku emigracji zwiększyła się ponad dwukrotnie możliwość zaspokajania przez respondentów ich potrzeb, a przy tym zostawały im oszczędności, które mogli gromadzić bądź inwestować (rys. 27). Taki stan potwierdziło 49,5% odpowiedzi wobec 21,2% przed wyjazdem. Niemal o połowę zmniejszył się udział odpowiedzi deklarujących występowanie sytuacji zmuszających do korzystania z pożyczek lub kredytów (z 14,6% przed wyjazdem do 7,7% na emigracji). Poprawę sytuacji materialnej emigrantów można dostrzec wyraźnie na podstawie odpowiedzi na pytanie o konieczność wyboru najtańszych artykułów spożywczych oraz odzieżowych. Przed wyjazdem udział odpowiedzi twierdzących na to pytanie wynosił 14,0%, a na emigracji zaledwie 1,6%.

Dodatkowo o 8,8 p.p., do poziomu 18,1%, obniżył się udział odpowiedzi twierdzących na pytanie o konieczność uwzględniania cen produktów i wyboru tańszych. Najmniej zmienił się udział odpowiedzi osób, które deklarowały, że wystarczyło im środków na zaspokojenie potrzeb, jednak nie miały nadwyżek pozwalających na gromadzenie oszczędności (z 23,3% na 23,1%). Tak niewielka zmiana, wobec wyraźnych różnic w pozostałych grupach, może wskazywać (choć nie musi) na przyczyny raczej mające źródło w niewystarczającej umiejętności gospodarowania środkami finansowymi, których siła oddziaływania nie została zrównoważona przez wyższe dochody uzyskiwane na emigracji.

¹³ Relacje rodzinne zostały omówione w rozdziale 4.3.

Rys. 27. Zaspokojenie potrzeb materialnych w Polsce i na emigracji* (% wskazań)

*Respondenci biorący udział w badaniu mieli możliwość wyboru kilku opcji, maksymalnie trzech.

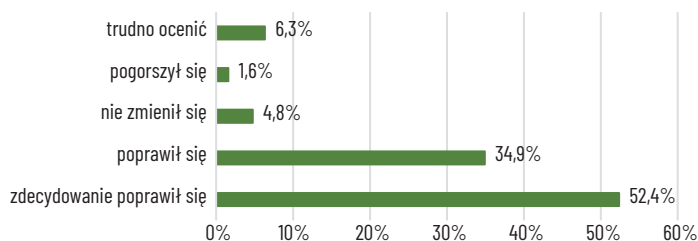
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 27. Satisfaction of material needs in Poland and abroad* (% of indications)

*Respondents could choose several options, a maximum of three.

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Ekonomiczne motywacje migracji respondentów wiązały się z nadzieją na poprawę statusu materialnego, lepsze zaspokojenie potrzeb osobistych lub potrzeb rodziny oraz zgromadzenie oszczędności lub przeprowadzenie inwestycji. Zdecydowana większość emigrantów osiągnęła zakładany cel. Poprawę materialnego standardu życia w wyniku przebywania na emigracji odczuło ponad 87,3% respondentów (rys. 28). Resztę stanowiły osoby, których poziom życia się nie zmienił (4,8%) lub się pogorszył (1,6%). Niektórym osobom (6,3%) trudno było ocenić zmiany w tym zakresie.

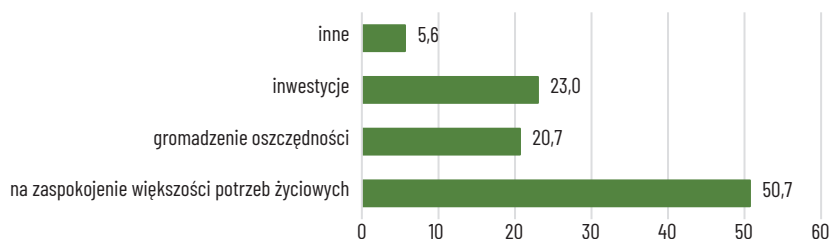
Rys. 28. Zmiana materialnego poziomu życia w wyniku emigracji z Polski (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 28. Change in material standard of living as a result of emigrating from Poland (%)

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Uzyskiwane za granicą wynagrodzenie najczęściej przeznaczano na zaspokojenie potrzeb życiowych. Taka odpowiedź stanowiła wśród wszystkich odpowiedzi 50,7%, czyli prawie dwuipółkrotnie więcej niż w przypadku gromadzenia oszczędności i ponad dwukrotnie więcej w porównaniu z inwestycjami (rys. 29). Respondenci dzięki pracy za granicą mogli regulować bieżące zobowiązania, uwzględniając konieczność zakupu artykułów spożywczych oraz odzieżowych, a także zaspokajać wszelkie potrzeby związane z życiem społecznym, kulturalnym oraz pasjami i marzeniami.

Rys. 29. Przeznaczenie wynagrodzenia uzyskanego z pracy na emigracji* (% wskazań)

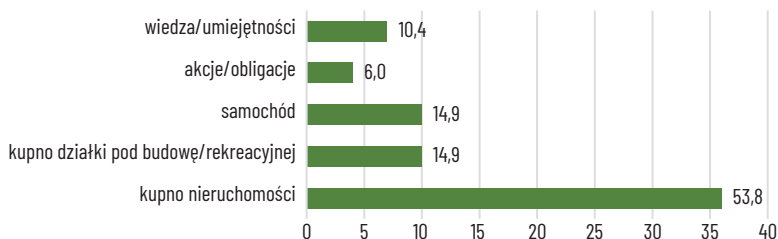
*Respondenci biorący udział w badaniu mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 29. Allocation of remuneration received from expatriate work* (% of indications)

*Respondents could select more than one answer.

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Rys. 30. Inwestycje respondentów* (% wskazań)

*Respondenci biorący udział w badaniu mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 30. Investments by respondents* (% of indications)

*Respondents could select more than one answer.

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

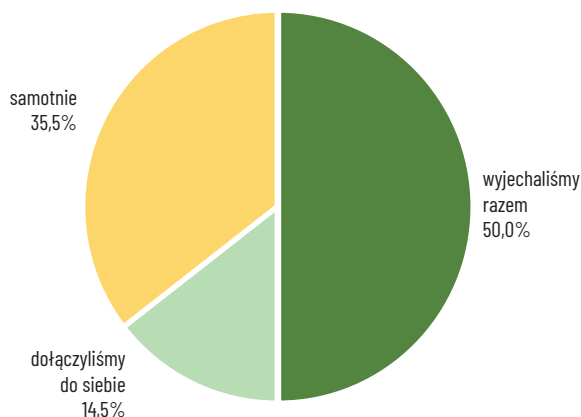
Przeznaczenie wynagrodzenia na inwestycje wskazywało 23,0% odpowiedzi (rys. 29), a najczęstszymi podejmowanymi inwestycjami wśród ankietowanych było kupno nieruchomości (53,8%) lub kupno działki pod budowę / działki rekreacyjnej (14,9%). Taki sam odsetek odpowiedzi dotyczył zakupu samochodu. Z kolei lokata we własne umiejętności i wiedzę stanowiła 10,4% wybranych odpowiedzi. Najmniejszy, wynoszący 6,0%, udział w ogólnej liczbie odpowiedzi dotyczył inwestycji w akcje i obligacje (rys. 30).

4.3. SPOŁECZNE SKUTKI MIGRACJI

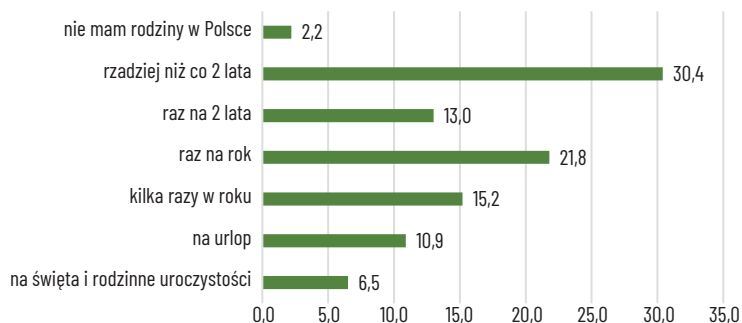
4.3.1. Rodzina i dzieci

Migracje, rozłąka i zmiana otoczenia nie mogą pozostać bez wpływu na społeczne i rodzinne relacje migrantów. Tradycyjna polska kultura jest związana z wartościami rodzinnymi, a wielu Polaków życiową stabilizację oraz poczucie bezpieczeństwa osadza w relacjach rodzinnych. Wyjazdy poszczególnych członków rodziny przyczyniają się do zachwiania fundamentami tych relacji, zmieniają oczekiwania oraz zakłócają budowanie i umacnianie trwałych więzi, a także odmieniają ich kształt. Rodzice zderzają się z wyzwaniem wychowawczymi dotyczącymi ich dzieci, które często zmagają się z problemami emocjonalnymi, behawioralnymi oraz poznawczymi, m.in. z trudnościami z koncentracją oraz słabszymi wynikami w szkole. Stąd migracyjne korzyści finansowe nie zawsze rekompensują negatywne konsekwencje społeczne wyjazdów.

Połowa respondentów przeprowadzonego badania ankietowego wyjechała za granicę razem z najbliższymi, a 14,5% dołączyło do bliskich na emigracji lub bliscy dołączyli do wyjeżdżających. Jednak ponad jedna trzecia respondentów (35,5%) udała się za granicę samotnie; zostawiła rodziny w kraju i przebywała na emigracji w pojedynkę (rys. 31). Z tej grupy niecałe 12% stanowiły panie oraz kawalerowie. Pozostali emigranci przed wyjazdem założyli rodziny, a z nich około 80% miało dzieci, spośród których część pozostała w kraju. To dla nich trudna sytuacja, tym bardziej, że częstotliwość przyjazdów respondentów do Polski była niewielka (rys. 32). Najwięcej badanych zaznaczyło odpowiedź, że ich przyjazdy do rodziny mieszkającej w kraju były rzadsze niż raz na 2 lata (30,4%). Były to wyłącznie osoby, które wyemigrowały poza Europę, tj. do Stanów Zjednoczonych, Kanady oraz Australii. Emigranci przyjeżdżający raz na dwa lata stanowili 13,0% ogółu i pochodzili z tych samych kierunków migracyjnych. Emigranci odwiedzający Polskę raz na rok (21,8% badanych) byli spoza Europy w 70%, natomiast w 30% – z Wielkiej Brytanii oraz Włoch. Emigranci przyjeżdżający kilka razy do roku (15,2%) i emigranci

Rys. 31. Respondenci emigrujący samotnie i z bliskimi (%)
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.
Fig. 31. Respondents emigrating alone and with relatives (%)
Source: own study based on a survey, $n = 128$.

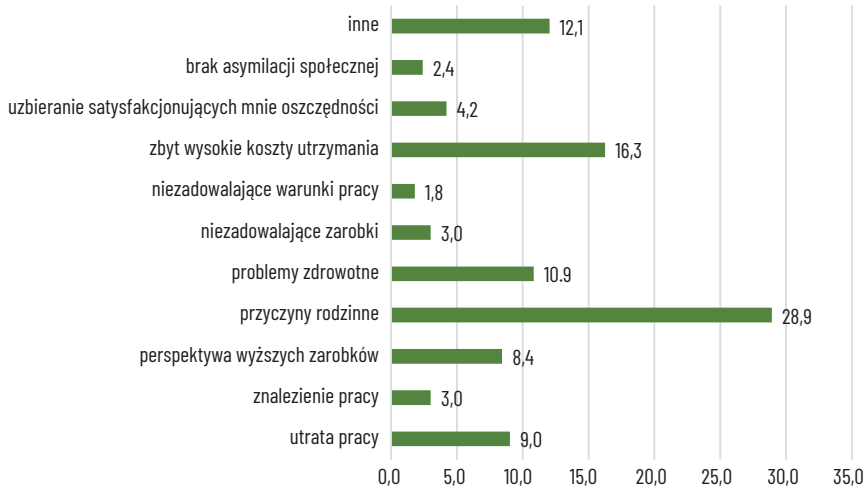

Rys. 32. Częstotliwość przyjazdów respondentów do Polski (%)
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.
Fig. 32. Frequency of respondents' visits to Poland (%)
Source: own study based on a survey, $n = 128$.

przyjeżdżający na urlop (10,9% ogółu) mieszkali wyłącznie w państwach europejskich. Wyraźnie widoczna jest odwrotna zależność oddalenia kraju docelowego migracji i częstotliwości przyjazdów emigrantów. Im dalej od Polski znajduje się kraj docelowy, tym radsze przyjazdy do członków rodzin będących w kraju ojczystym. Decyzja o pozostaniu na emigracji, wobec braku możliwości zapewnienia częstych kontaktów z bliskimi, często skutkuje późniejszym wyjazdem także członków rodzin pozostawionych w kraju. Ponad

60% respondentów, którzy początkowo wyjechali poza Europę, po pewnym czasie sprowadziło rodzinę lub bliskich do swojego miejsca emigracji.

Śród różnych czynników skłaniających do powrotu z emigracji (rys. 33) respondenci wskazywali najczęściej przyczyny rodzinne (28,9% odpowiedzi). Decyzje o emigracji były podejmowane z założeniem jej charakteru tymczasowego i z nadzieją zwiększenia budżetu rodzinnego. To pozwalało przetrwać, z założenia, chwilową rozłąkę, która często jednak ulegała wydłużeniu. Z upływem czasu wzrastał poziom bogactwa materialnego rodziny, ale poczucie tęsknoty stawało się silniejsze i następowało osłabienie więzi. Kolejnym wskazywanym powodem powrotu były zbyt wysokie koszty utrzymania na obczyźnie (16,3% odpowiedzi). Bywało, że emigranci, podejmując decyzję o migracji, nie mieli pełnej wiedzy o trudach i wyzwaniach życia w obcym kraju i odmiennej kulturze. Często doświadczali niespodziewanego wzrostu kosztów życia, a równocześnie nie osiąkali zakładanych dochodów. Wynagrodzenie wypłacane w obcej walucie może się wydawać korzystne po przeliczeniu na walutę krajową i znacząco zwiększać zamożność emigranta po powrocie do kraju, zanim to jednak nastąpi emigrant musi ponieść relatywnie wysokie koszty utrzymania w kraju docelowym. Z punktu widzenia realiów

Rys. 33. Przyczyny skłaniające respondentów do powrotu z emigracji* (% wskazań)

*Respondenci biorący udział w badaniu mieli możliwość wyboru kilku opcji, maksymalnie trzech.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 33. Reasons underlying respondents' returning from emigration* (% of indications)

*Respondents could choose several options, a maximum of three.

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

panujących w kraju emigracji, nie zawsze uzyskiwane dochody są wystarczające do osiągnięcia zakładanych celów emigracji. W ograniczonej perspektywie czasowej migranci mogą zminimalizować konsumpcję i zrezygnować z realizacji części potrzeb życiowych, aby osiągnąć cel finansowy migracji. Jednak taki stan nie może trwać zbyt długo, wobec czego ich wydatki konsumpcyjne z czasem zwiększają się, aż osiągną poziom, w którym pozostająca nadwyżka dochodów nad wydatkami przestaje być dla emigrantów na tyle atrakcyjna, aby zaakceptować niematerialne koszty alternatywne, takie jak rozłąka, osłabienie więzi rodzinnych i tęsknota za domem.

Wielu respondentów zaznaczyło również inne przyczyny skłaniające do powrotu z emigracji (12,1% odpowiedzi). W tej grupie wskazywane było przede wszystkim przejście na emeryturę¹⁴ oraz względy religijne i polityczne. Przyczyny religijne były wymieniane przez osoby, które chciały wychowywać swoje dzieci zgodnie z wartościami moralnymi oraz społecznymi wyniesionymi z kraju macierzystego. Często za granicą problemem stawała się dla nich ograniczona edukacja w zakresie religii bądź niewielka dostępność duszpasterstw i wspólnot chrześcijańskich. Jest to skutkiem postępującej laicyzacji społeczeństw zachodnich i wynikającego z niej braku możliwości zaspokojenia potrzeb religijnych, zwłaszcza przez osoby praktykujące religię katolicką.

Kolejnymi wskazywanymi przez emigrantów przyczynami, które mogłyby ich skłonić do powrotu były problemy zdrowotne i chęć leczenia w Polsce (10,9% odpowiedzi). Możliwość rekonwalescencji i rehabilitacji pośród członków rodziny nakłaniałaby emigrantów do powrotu. Ponadto ważną kwestią były ograniczenia dotyczące finansowania leczenia za granicą. Do powrotu do Polski skłoniłaby emigrantów także utrata pracy za granicą (9,0%) oraz możliwość uzyskania w kraju pracy zapewniającej wyższe wynagrodzenie (8,4%). Tylko 4,2% odpowiedzi dotyczyło uzyskania na emigracji wystarczającej sumy oszczędności, a zaledwie 2,4% odpowiedzi wskazywało na brak asymilacji społecznej.

¹⁴ Emigranci, którzy przed wyjazdem za granicę pracowali w Polsce, mogą ubiegać się o przyznanie dwóch emerytur, polskiej i zagranicznej, pod warunkiem, że spełniony jest warunek przepracowania u kobiet 20 lat oraz u mężczyzn 25 lat, łącznie z wymaganym okresem pracy za granicą, różnym dla poszczególnych państw. W Niemczech jest to co najmniej rok pracy, opłacanie składek emerytalnych przez kolejne 4 lata oraz ukończenie 66 roku życia. W Wielkiej Brytanii należy przepracować przynajmniej 10 lat, posiadać National Insurance Numer, tj. brytyjski PESEL, oraz ukończyć 66 lat (Zasadni, 2023). Z kolei w Stanach Zjednoczonych emerytura w pełnej wysokości jest przyznawana po ukończeniu 65 lat. Emerytura amerykańska jest pomniejszana o pół emerytury polskiej, zgodnie z przepisami Windfall Elimination Provision dotyczącymi eliminacji nieoczekiwanych zysków (Ikel, 2024).

4.3.2. Światopogląd i religia

Nowe doświadczenia – związane z nową dla emigranta kulturą, specyficzną dla poszczególnych państw – umożliwiają przekraczanie ograniczeń, zmianę nabytych przyzwyczajęń, przekonań i pozbycie się uprzedzeń wynikających z historii oraz tradycji polskiej. Zmiany dotyczą także samooceny migrantów. Anketowani w większości wskazywali (rys. 34) na wzmocnienie poczucia własnej wartości (19,9% odpowiedzi). Dodatkowo respondenci dostrzegali możliwość realizacji zainteresowań, pasji oraz marzeń (16,3%). Częstymi marzeniami i pasjami były podróże, które poszerzały horyzonty i kształtowały światopogląd. Zderzenie się z nowymi kulturami oraz tradycjami weryfikowało osobiste przeżywanie i subiektywny odbiór sytuacji życiowych. Zmalało także poczucie niepewności dotyczącej przyszłości (14,0%), wzmacniało się poczucie bezpieczeństwa, a nowa sytuacja pozwalała na indywidualny rozwój emigranta.

Rys. 34. Pozytywne i negatywne skutki migracji dla samopoczucia respondentów* (% wskazań)

*Respondenci biorący udział w badaniu mieli możliwość wyboru kilku opcji, maksymalnie pięciu.
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

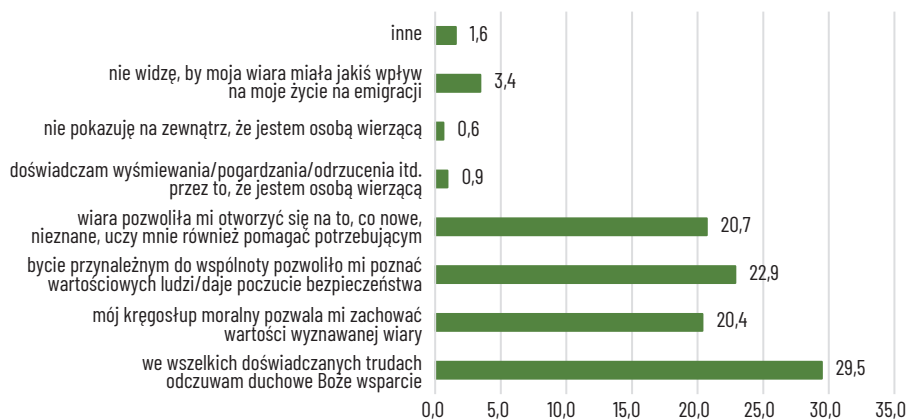
Fig. 34. Positive and negative effects of migration on respondents' well-being* (% of indications)

*Respondents could choose up to five options.
Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Wśród udzielonych odpowiedzi 11,3% wskazywało, że chociaż samopoczucie na emigracji jest zbliżone do wcześniejszego w kraju, to emigracja

dała więcej możliwości wartych podjęcia trudu. Poza skutkami pozytywnymi emigracji wskazywano także negatywne, m.in. osłabienie więzi rodzinnych (13,6%), co rodziło tęsknotę i smutek (6,8%). Wraz z poznawaniem nowych środowisk i ludzi o odmiennej kulturze, badani wskazali na pojawienie się poczucia wyobcowania (bycia nie na swoim miejscu; 5,9%) oraz uczucia samotności (3,6%). W nieco mniejszym stopniu nowa kultura oraz obcy język powodowały izolowanie się polskich emigrantów od życia towarzyskiego (2,3%). Niewielki odsetek stanowiły odpowiedzi, że nic się nie zmieniło (2,7%) oraz „inne” (3,6%).

Często wobec zagubienia, poczucia wykluczenia, tęsknoty za bliskimi i w trudnych sytuacjach życiowych, np. podczas choroby lub wobec odczuwanego braku nadziei na przyszłość, emigranci poszukiwali głębszego sensu swoich doświadczeń. W pytaniu dotyczącym znaczenia osobistej wiary w życiu emigrantów 29,5% wskazań potwierdzało odczuwanie duchowego Bożego wsparcia w trudach migracyjnych (rys. 35).

Rys. 35. Znaczenie religii w życiu na emigracji* (% wskazań)

*Respondenci biorący udział w badaniu mieli możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 35. Importance of religion in expatriate life* (% of indications)

*Respondents could select more than one answer.

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Drugą najczęściej wybieraną odpowiedzią była przynależność do wspólnoty (22,9%), która pozwoliła poznać wartościowych ludzi oraz dała poczucie bezpieczeństwa i akceptacji. Dodatkowo wiara wpłynęła na otwarcie się emigrantów na nowe oraz nieznanne, a także nauczyła ich dostrzegać

potrzebujących i służyć im pomocą (20,7% odpowiedzi). Ważność posiadania kręgosłupa moralnego, który pozwala na zachowywanie wartości wypływających z wyznawanej religii potwierdzało 20,4% wskazań. Niewielka część badanych odpowiedziała, że nie dostrzega wpływu wiary na życie emigracyjne (3,4%) lub że doświadczała wyśmiewania, pogardy i odrzucenia przez innych ze względu na bycie wierzącym (0,9%). Najmniej osób wskazało, że nie okazuje wśród otoczenia bycia wierzącym (0,6%). Niektórzy respondenci przyznawali, że emigracja wpłynęła na pogłębienie ich wiary i wskazała sens życia oraz była pomocna w pracy („inne”, 1,6% wskazań).

4.3.3. Pozytywne i negatywne efekty emigracji oraz związane z nią trudności i wyzwania

Według ankietowanych (rys. 36) największą korzyścią z emigracji było uzyskanie wynagrodzenia na wyższym poziomie (21,1% wskazań) oraz udoskonalenie znajomości języka obcego (20,8%). Emigranci z Polski otrzymywali wynagrodzenie wyższe niż w kraju ojczystym, chociaż nie zawsze wynikało to z wykorzystania ich pełnego potencjału, wiedzy i doświadczenia. W konsekwencji mogli realizować cele ekonomiczne, takie jak zgromadzenie środków pieniężnych z przeznaczeniem na konkretny cel (9,5%). Dostrzegano

Rys. 36. Pozytywne efekty emigracji* (% wskazań)

*Respondenci biorący udział w badaniu mieli możliwość wyboru kilku opcji, maksymalnie trzech.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 36. Positive effects of emigration* (% of indications)

*Respondents could choose several options, a maximum of three.

Source: Own study based on a survey, $n = 128$.

także korzyści związane z poznaniem nowej kultury oraz zwyczajów (13,6%). Ważne miejsce wśród pozytywnych skutków emigracji zajmowały kwestie zawodowe: 9,5% wskazań dotyczyło poszerzenia doświadczenia zawodowego, a 7,4% podkreślało korzyści z podniesienia kwalifikacji zawodowych. Pozytywną konsekwencją zamieszkania w nowym kraju według 8,9% odpowiedzi było zdobycie nowych kontaktów zawodowych i osobistych. Życie w kraju o odmiennej kulturze i tradycjach umożliwiało poznawanie różnic, czerpanie z nich inspiracji, a jednocześnie nie wykluczało zachowywania odrębności kulturowej i rezygnacji z tradycji wyniesionych z kraju pochodzenia. W wybranych odpowiedziach tylko 1,5% świadczyło o braku korzyści z wyjazdu, natomiast udział odpowiedzi „inne” wynosił 2,1%.

Negatywnymi skutkami emigracji (rys. 37), wskazywanymi najczęściej (35,5% odpowiedzi) była rozłąka z najbliższymi oraz tęsknota za ojczyzną (30,4%). Pomimo nowych szans oraz pozytywnych skutków kontaktów z innymi kulturami i tradycjami, emigranci doświadczali także mniejszego poczucia bezpieczeństwa, wynikającego z przebywania w środowisku uznającym wzorce inne, niż nabyte przez emigrantów w procesie wychowania. Wszelkie różnice kulturowe, zwłaszcza nieakceptowane przez migrantów, w dłuższym okresie przebywania za granicą mogą rodzić uczucie wyobcowania. Kolejnym powodem, który mógłby skłonić do powrotu z emigracji było zaniedbywanie relacji rodzinnych (13,0% wskazań). Z kolei 8,0% wskazań dotyczyło zanikania kultury, tradycji oraz polskich zwyczajów. Nowe środowiska mogą

Rys. 37. Negatywne skutki emigracji* (% wskazań)

*Respondenci biorący udział w badaniu mieli możliwość wyboru kilku opcji, maksymalnie trzech.

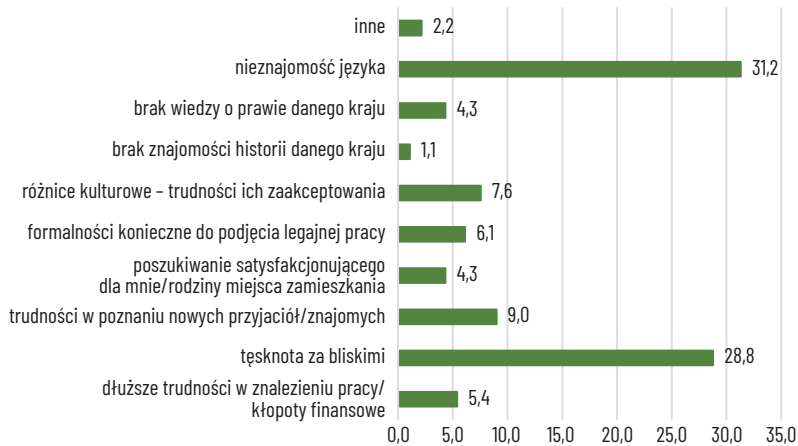
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 37. Negative effects of emigration* (% of indications)

*Respondents could choose several options, a maximum of three.

Source: Own study based on a survey, $n = 128$.

wywierać nacisk w kierunku pełnej asymilacji, co w konsekwencji prowadzi do utraty tożsamości narodowej i kulturowej. Dodatkowo wskazywano na problemy zdrowotne spowodowane pracą zawodową (5,4%). Zaledwie 4,3% odpowiedzi stwierdzało brak negatywnych skutków emigracji.

Rys. 38. Największe wyzwania i trudności napotymane na emigracji* (% wskazań)

*Respondenci biorący udział w badaniu mieli możliwość wyboru kilku opcji, maksymalnie trzech.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $n = 128$.

Fig. 38. Biggest challenges and difficulties encountered in emigration* (% of indications)

*Respondents could choose several options, a maximum of three.

Source: own study based on a survey, $n = 128$.

Największym dla respondentów wyzwaniem i trudnością (rys. 38) była nieznajomość języka obcego (31,2% wskazań), która ograniczała zdolność do asymilacji w nowym środowisku, w tym poznawanie nowych zwyczajów oraz znajomych i przyjaciół (9,0%). Dodatkowo 28,8% odpowiedzi dotyczyło tęsknoty za bliskimi, która była jednym z głównych uczuć, z którymi zmierzali się badani w swojej emigracyjnej codzienności. Udział wskazań dotyczących trudnych do zaakceptowania różnic kulturowych wynosił 7,6%. Kolejną trudnością (6,1% odpowiedzi) były formalności związane z podjęciem legalnej pracy, a także trwające długo trudności w znalezieniu pracy oraz wynikające z tego kłopoty finansowe (5,4%). Kłopotliwe bywało znalezienie właściwego, satysfakcjonującego miejsca zamieszkania (4,3%), brak znajomości prawa kraju docelowego (4,3%) i jego historii (1,1%).

PODSUMOWANIE

Zagadnienia omówione w książce dotyczą teoretycznego i empirycznego ujęcia zjawiska migracji międzynarodowych. Na podstawie danych wtórnych, pochodzących ze statystyki publicznej, przeanalizowano najważniejsze przyczyny i zmiany wielkości migracji zagranicznych Polaków do wybranych państw wysoko rozwiniętych. Następnie poddano analizie sytuację zawodową i społeczną emigrantów, a także przyczyny i skutki emigracji z Polski. Wykorzystano w tym celu dane pierwotne pochodzące z badania ankietowego przeprowadzonego w okresie od lipca do sierpnia 2023 roku wśród Polonii, na próbie liczącej 128 osób, przez pracowników placówek duszpasterskich Zgromadzenia Sióstr Misjonek Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej, znajdujących się w Australii, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Niemczech, Belgii, Wielkiej Brytanii oraz we Włoszech. Przeprowadzona analiza pozwoliła na sformułowanie przedstawionych poniżej spostrzeżeń i wniosków.

1. W XXI wieku odnotowano pięć procesów, które wpłynęły najmocniej na kształtowanie się wielkości migracji międzynarodowych. Były to: 1) poszerzenie Unii Europejskiej w 2004 roku i stopniowe otwieranie rynku pracy państw zachodnioeuropejskich dla obywateli krajów nowo przyjętych, 2) kryzys finansowy w 2008 roku, 3) wojny domowe od 2015 roku w Sudanie Południowym oraz Sudanie, Libii, Afganistanie, Syrii i Erytrei, a także powstanie Państwa Islamskiego, 4) wystąpienie w 2020 roku Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej z Unii Europejskiej, 5) wybuch pełnoskalowej wojny w Ukrainie w 2022 roku.
2. Największa liczba emigrantów docierała do Stanów Zjednoczonych, Niemiec, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii, Australii i Japonii. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców największy napływ imigrantów odnotowano w Luksemburgu (38 osób w 2021) oraz Islandii (33 osoby w 2021), a następnie już dwukrotnie mniejszy w Szwajcarii, Austrii i Niemczech oraz Nowej Zelandii (do 2013). Największy napływ imigrantów do Polski wystąpił w 2021 roku (niecałe 225 tys. osób, czyli sześciu imigrantów na 1000 mieszkańców).

3. Najgorzej wykształceni emigranci przybywali do Portugalii, Turcji oraz Hiszpanii. Emigranci z wyższym wykształceniem kierowali się głównie do krajów o wysokim poziomie rozwoju technologicznego oraz gospodarczego, tj. Stanów Zjednoczonych, Japonii oraz Nowej Zelandii. Zdecydowana większość migrantów we wszystkich analizowanych krajach była w wieku produkcyjnym.
4. Wielkość migracji zagranicznych Polaków w badanym okresie ulegała zmianom. Emigracja Polaków osiągnęła szczyt w 2006 roku, co mogło mieć związek z otwarciem rynków pracy państw zachodnioeuropejskich i pojawieniem się możliwości podjęcia tam legalnej pracy lub działalności gospodarczej. Saldo migracji w Polsce od 2000 do 2014 było ujemne, natomiast w 2016 roku odnotowano po raz pierwszy saldo dodatnie.
5. Główną destynacją emigrujących Polaków była Europa, ze względu na stosunkowo niewielką odległość w porównaniu z innymi kontynentami, niższe koszty wyjazdu oraz łatwiejsze uzyskanie prawa legalnego pobytu i pracy. Najczęściej wybieranymi przez Polaków państwami docelowymi były Niemcy oraz Wielka Brytania, także z tych państw w ostatnich latach badania przybywało do Polski najwięcej reemigrantów. Po 2016 roku odnotowano zwiększony napływ ludności z krajów Europy Wschodniej (Ukraina i Rosja), co miało związek z trwającym od 2014 roku konfliktem rosyjsko-ukraińskim. Polska stała się atrakcyjnym miejscem pracy i zamieszkania dla osób emigrujących z Europy Wschodniej ze względu na szybki rozwój gospodarczy, bliskie położenie, bezpieczeństwo i niewielkie różnice kulturowe.
6. Główne powody wyjazdu emigracyjnego ankietowanych Polaków były związane z kwestiami ekonomicznymi i zawodowymi. Najwięcej wskazań dotyczyło emigracji jako szansy podwyższenia standardu życia oraz uzyskania wyższego wynagrodzenia za wykonywaną pracę. W przypadku pracy w Polsce, na subiektywnej skali zadowolenia, najniżej była oceniana wysokość wynagrodzeń. Na emigracji osób zdecydowane zadowolonych z uzyskiwanych zarobków było ponad dwukrotnie więcej niż w przypadku pracy w Polsce, więcej było także osób raczej zadowolonych z wynagrodzenia.
7. Zarobki respondentów na emigracji kształtowały się na poziomie od poniżej 5 tys. zł do ponad 50 tys. zł miesięcznie. Najwięcej ankietowanych zarabowało 5–10 tys. zł. Widoczna jest dodatnia zależność między poziomem wykształcenia a wysokością zarobków, jednak najwyższe wynagrodzenia uzyskiwała część osób z wykształceniem średnim, co może świadczyć

o ważnej roli rodzaju wykonywanej pracy, doświadczenia i kwalifikacji nieopartych dyplomem uczelni wyższej.

8. O stosunkowo mocnej pozycji polskich emigrantów na zagranicznych rynkach pracy świadczy wysoki udział umów o pracę na czas nieokreślony i relatywnie niewielki pracy bez umowy. Jednocześnie występuje jednak duży udział emigrantów pracujących w zawodach niezgodnych z posiadanym wykształceniem i kwalifikacjami, zwykle motywowany chęcią uzyskania wyższego wynagrodzenia, dogodnymi godzinami pracy, lokalizacją miejsca pracy, możliwościami rozwoju i dobrą atmosferą w miejscu pracy.
9. Niemal połowa emigrantów, po zaspokojeniu wszystkich swoich potrzeb, mogła przeznaczyć część dochodu na oszczędności lub inwestycje, co zwłaszcza w emigracji czasowej zwykle wiąże się z generowaniem transferów pieniężnych do Polski. W porównaniu z sytuacją przed emigracją, wyraźnie zmalał udział odpowiedzi osób zmuszonych do oszczędzania na podstawowych artykułach spożywczych i odzieżowych. Na podobnym poziomie pozostał udział odpowiedzi wskazujących, że uzyskane dochody wystarczają na zaspokojenie potrzeb, lecz nie umożliwiają akumulacji. Wobec wyraźnych zmian w pozostałych grupach odpowiedzi może to wskazywać na niewystarczające umiejętności gospodarowania środkami finansowymi, nieskompensowane przez wyższe dochody uzyskiwane na emigracji.
10. Wyraźnie widoczna jest odwrotna zależność odległości kraju docelowego emigracji i częstotliwości przyjazdów emigrantów odwiedzających bliskich mieszkających w Polsce. Im dalej od Polski znajduje się kraj docelowy, tym rzadsze przyjazdy do członków rodzin przebywających w kraju ojczystym. Decyzja o pozostaniu na emigracji, wobec braku możliwości zapewnienia częstych kontaktów z bliskimi, skutkuje często późniejszym wyjazdem także członków rodzin pozostawionych w kraju. Ponad 60% respondentów, którzy wyemigrowali poza Europę, po pewnym czasie sprowadziło rodzinę lub bliskich do miejsca emigracji.
11. Rzadkość przyjazdów do Polski była jednym z najważniejszych powodów skłaniających emigrantów do powrotu. Respondenci, spośród różnych czynników skłaniających ich do powrotu z emigracji, najczęściej wskazywali na przyczyny rodzinne. Decyzje o emigracji były podejmowane z założeniem jej tymczasowego charakteru i z nadzieją zwiększenia budżetu rodzinnego. To pozwalało emigrantom przetrwać z założenia chwilową rozłąkę, która jednak często ulegała wydłużeniu. Z upływem

czasu wzrastał poziom bogactwa materialnego rodziny, ale stawało się silniejsze poczucie tęsknoty i następowało osłabienie więzi. Kolejnymi według ważności czynnikami potencjalnie skłaniającymi do reemigracji były zbyt wysokie koszty utrzymania, potencjalne problemy zdrowotne i utrata pracy.

12. Do najważniejszych pozytywnych skutków migracji respondenci zaliczyli wzmocnienie poczucia własnej wartości, możliwość realizacji zainteresowań, pasji oraz marzeń, mniej obaw dotyczących przyszłości i więcej możliwości wartych podjęcia trudu ich realizacji. Wśród negatywnych skutków emigracji dominowały osłabienie więzi rodzinnych, tęsknota i smutek oraz poczucie wyobcowania.
13. W kwestiach dotyczących religii i wiary najwięcej respondentów wskazywało odczuwanie duchowego Bożego wsparcia w trudach życia na emigracji, poczucie bezpieczeństwa i kontakty z ludźmi związane z przynależnością do wspólnoty. Dodatkowo wiara wpłynęła na otwarcie się emigrantów na nowe oraz nieznanne, a także uczyła ich dostrzegać ludzi potrzebujących i służyć im pomocą. Respondenci wskazywali także na ważność posiadania kręgosłupa moralnego, który pozwala na zachowywanie wartości wpływających z wyznawanej religii.
14. Wśród pozytywnych efektów emigracji respondenci wymieniali przede wszystkim odpowiedzi dotyczące kwestii ekonomicznych i społecznych: uzyskanie wynagrodzenia na wyższym poziomie niż w Polsce, podniesienie kompetencji językowych i poznanie nowej dla nich kultury oraz miejscowych zwyczajów. Wśród negatywnych skutków migracji ankietowani najczęściej wskazywali aspekty pozaekonomiczne: rozłąkę z najbliższymi, tęsknotę za ojczyzną i zaniedbywanie relacji rodzinnych. Wśród trudności i wyzwań spotykanych na emigracji wymieniano najczęściej nieznaną języka i tęsknotę za bliskimi.

BIBLIOGRAFIA

- Adamiak, B. (2018). Upadek Lehman Brothers. Pobrano 16.04.2024 r. z: <https://goldenmark.com/pl/mysaver/upadek-lehman-brothers/>
- Adamowicz, M., Siedlanowski, P. (2021). Migracja jako uwarunkowanie rynku pracy w Polsce. W: A. Siedlecka, D. Guzal-Dec (red.), Rynek pracy wobec wyzwań przyszłości – ujęcie interdyscyplinarne. Bielsko Biała: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II.
- Adamowicz, T. (2013). Przyczyny i skutki I fazy kryzysu finansowego lat 2007–2009 w wybranych krajach na świecie. *Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, 9(58), 9–21.
- Arango, J. (2000). Explaining migration: a critical view Person. *International Social Science Journal*, 52, 3/165, 283–296.
- Balon, J., Desperak, J. (2003). *Tablice geograficzne*. Warszawa: Świat Książki.
- Białek, K. (2024). Cudzoziemcy z Azji w Polsce – podstawowe informacje. Pobrano 16.04.2024 r. z: <https://miedzykulturowa.org.pl/czytelnia/artykuly/cudzoziemcy-azji-polsce-podstawowe-informacje/>
- Bień, I. (2019). Ekspaci w Polsce – charakterystyka i przegląd badań. *Studia BAS*, 4(60), 163–178.
- Bilsborrow, R., Zlotnik, H. (1995). The systems approach and the measurement of the determinants of international migration. W: R. van der Erf, L. Heering (Eds.), *Causes of international migration. Proceedings of a workshop, Luxembourg, 14–16 December 1994*. Brussels–Luxembourg: ECSC-EC-EAEC.
- Borrie, W.D. (red., 1956). *The cultural integration of immigrants*. Paris: UNESCO.
- Borys, M. (2011). Sięgając do początków – polskie migracje zarobkowe w XIX wieku. W: P. Juško, M. Borys (red.), *Współczesna polska emigracja. Stracone czy zyskane szanse? Jednostka – rodzina – społeczeństwo*. Zeszyt Metodyczny Samorządowego Centrum Edukacji (76, s. 19–39). Tarnów: Samorządowe Centrum Edukacji.
- Brylonek, M. (2019). Południowy Sudan: droga do niepodległości i bieżące problemy bezpieczeństwa. *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*, 32(3), 65–82.
- Brzozowski, J. (2010a). Marnotrawstwo mózgow wśród wykwalifikowanych emigrantów a inwestycje w kapitał ludzki. *Ekonomista*, 6, 841–858.

- Brzozowski, J. (2010b). Zjawisko drenażu mózgow w teorii ekonomii. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 843, 73–91.
- Brzozowski, J. (2011). Ekonomiczne teorie migracji międzynarodowych. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 855, 55–73.
- Brzozowski, J., Kaczmarczyk, P. (2018). Ekonomiczne badania nad migracjami. W: A. Horolets, M. Lesińska, M. Okólski (red.), *Raport o stanie badań nad migracjami w Polsce po 1989 roku*. Warszawa: Komitet Badań nad Migracjami PAN.
- Castles, S., Miller, M.J. (2011). *Migracje we współczesnym świecie*. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.
- Cymanow, P. (2010a). Przegląd teorii migracji w świetle współczesnych wyjazdów zarobkowych. *Krakowskie Studia Małopolskie*, 14, 104–118.
- Cymanow, P. (2010b). Społeczne i ekonomiczne konsekwencje migracji zewnętrznych mieszkańców obszarów wiejskich. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie – Problemy Rolnictwa Światowego*, 10(25), 1, 33–40.
- Ditrich, R. (2023). Najbogatsze kraje świata 2023. Jak na ich tle wypada Polska? [RANKING]. Pobrano 21.07.2024 r. z: <https://obserwatorgospodarczy.pl/2023/01/26/najbogatsze-kraje-swiata-2023-jak-na-ich-tle-wypada-polska-ranking/>
- Doiczman-Łoboda, N. (2020). Problem „eurosieroctwa” w opinii ekspertów kierujących pomoc do rodzin migrantów zarobkowych. *Praca socjalna i wsparcie psychologiczne w doświadczeniach rozłąki migracyjnej*. *Teologia i Moralność*, 15, 2(28), 213–225.
- Domke, R. (2014). Polska emigracja polityczna wobec problemów kraju w latach 70. XX wieku. *Przegląd Polsko-Polonijny*, 7/8, 53–68.
- Dumont, G.F. (2021). Niemcy. Geopolityka migracji: tragedia kanclerz Merkel w pięciu aktach. *Chrześcijaństwo – Świat – Polityka*. *Zeszyty Społecznej Myśli Kościoła*, 25, 34–51.
- Duszczak, M., Kaczmarczyk, P. (2022). Wojna i migracja: napływ uchodźców wojennych z Ukrainy i możliwe scenariusze na przyszłość. *Newsletter of Centre of Migration Research*, 4 (39), 1–15.
- Eisenstadt, S.N. (1953). Analysis of patterns of immigration and absorption of immigrants. *Population Studies. A Journal of Demography*, 7, 2, 167–180.
- EMN (2014). Asylum and migration glossary. Pobrano 13.05.2024 r. z: <https://www.gov.pl/web/europejska-siec-migracyjna/slownik-esm>
- Encyklopedia PWN (b.d.). Pobrano 18.09.2023 r. z: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/migracje;3941121.html>
- Faist, T. (2000). Transnationalization in international migration: Implications for the study of citizenship and culture. *Ethnic and Racial Studies*, 23(2), 189–222. <https://doi.org/10.1080/014198700329024>
- Fiszer, J.M. (2021). Migracje i migranci we współczesnym świecie. *Magazyn Polskiej Akademii Nauk*, 2/66, 61–65.
- Gieorgica, J.P. (2018). *Polskie migracje w świetle procesów globalnych*. Wrocław: PRESSCOM.

- Glossary on migration (2011). R. Perruchoud, J. Redpath-Cross (Eds.), *International Migration Law*, 25. Geneva: International Organization for Migration. Pobrano 21.03.2024 r. z: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf
- Glossary on migration (2019). *International Migration Law*, 34. Geneva: International Organization for Migration. Pobrano 18.03.2024 r. z: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf
- Główne kierunki emigracji i imigracji na pobyt stały w latach 1966–2022 (2023). Warszawa: GUS. Pobrano 24.01.2024 r. z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/glowne-kierunki-emigracji-i-imigracji-na-pobyt-staly-w-latach-1966-2023,4,2.html>
- Golinowska, S. (2001). Teorie migracji a debata o swobodzie przepływu pracowników w rozszerzonej Unii Europejskiej. *Problemy Polityki Społecznej*, 3, 17–31.
- Gospodarka i rynek Nowej Zelandii (2023). Pobrano 8.03.2024 r. z: <https://kuke.com.pl/rynki-swiatowe/gospodarka-nowej-zelandii>
- Górak-Sosnowska, K. (2011). Migracje zarobkowe w świecie arabskim. *Athenaeum*, 28, 128–145.
- Górny, A., Kaczmarczyk, P. (2003). Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych. Seria: *Prace Migracyjne*, nr 49. Warszawa: ISS UW.
- Gurak, D.T., Caces, M.F. (1992). Migration networks and the shaping of migration systems. W: M.M. Kritz, L.L. Lim, H. Zlotnik (Eds.), *International migration systems. A global approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Gwiazda, A. (2018). Dlaczego bogata Japonia tak rzadko przyznaje azyl uchodźcom? Pobrano 21.07.2024 r. z: <https://forsal.pl/artykuly/1109877,dlaczego-bogata-japonia-tak-rzadko-przyznaje-azyl-uchodzcom.html>
- Hicks, J.R. (1939). The foundations of welfare economics. *JSTOR*, 49, 196, 696–712.
- Iekel, J. (2024). Windfall elimination provision and government pension offset updated for 2024. *The American Society of Pension Professionals and Actuaries (ASPPA)*. Pobrano 23.07.2024 r. z: <https://www.asppa.org/news/windfall-elimination-provision-and-government-pension-offset-updated-2024>
- Imigranci w Polsce (2010). *Biuletyn Migracyjny*. Ośrodek Badań nad Migracjami, 25 (luty), 5–6.
- Isański, J. (2015). Migracje i transfery kapitału społecznego. Seria *Socjologia* nr 76. Poznań: Wyd. Nauk UAM.
- Janicki, W. (2007). Przegląd teorii migracji ludności. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio B. Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia*, 62, 285–304.
- Jaskułowski, K., Pawlak, M. (2016). Główne teorie migracji międzynarodowych: przegląd, krytyka, perspektywy. Wrocław: SWPS Uniwersytet Humanistyczno-Społeczny.
- Jażwińska, E. (2002). Migracje zagraniczne a kariery zawodowe. W: B. Klimaszewski (red.), *Emigracja z Polski po 1989 roku*. Kraków: Wyd. Grell.

- Jaźwińska, E., Łukowski, W., Okólski, M. (1997). *Przyczyny i konsekwencje emigracji z Polski*. Seria: *Prace Migracyjne*, nr 7. Warszawa: Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kacperska, E., Kacprzak, M., Kmieć, D., Król, A., Łukasiewicz, K. (2019). *Migracje międzynarodowe w Europie*. Warszawa: Wyd. SGGW.
- Kacperska, E.M. (2016). Międzynarodowe przepływy siły roboczej. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 116, 21–35.
- Kaczmarczyk, P. (2002a). Migracje o charakterze cyrkulacyjnym a inne formy mobilności terytorialnej w świetle doświadczeń badawczych. Seria: *Prace Migracyjne* nr 45. Warszawa: Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kaczmarczyk, P. (2002b). Uwarunkowania współczesnych migracji zagranicznych mieszkańców Polski – podejście mikroanalizy. W: B. Klimaszewski (red.), *Emigracja z Polski po 1989 roku*. Kraków: Wyd. Grell.
- Kaczmarczyk, P. (red., 2008). *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*. Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kaczmarczyk, P., Tyrowicz, J. (2008). Migracje osób z wysokimi kwalifikacjami. *Biuletyn FISE*, 3, 1–14.
- Kawczyńska-Butrym, Z. (2008a). Migracje – zmiany położenia społecznego. W: M.S. Zięba (red.), *Migracja – wyzwanie XXI wieku*. *Studia nad migracją*. T. 1. Lublin: KUL.
- Kawczyńska-Butrym, Z. (2008b): Migracje zarobkowe – w poszukiwaniu możliwości zwiększenia własnego potencjału/kapitału. W: M.S. Zięba (red.), *Migracja – wyzwanie XXI wieku*. *Studia nad migracją*. T. 1. Lublin: KUL.
- Kawczyńska-Butrym, Z. (2009). *Migracje. Wybrane zagadnienia*. Lublin: Wyd. UMCS.
- King, R., Mai, N. (2008). Italophilia meets Albanophobia: paradoxes of asymmetric assimilation and identity processes amongst Albanian immigrants in Italy. *Ethnic and Racial Studies*, 32, 1, 117–138. <https://doi.org/10.1080/01419870802245034>
- King, R., Vullnetari, J. (2013). *Interrelationships between gender, care and migration: Albania during and after communism*. Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations 3/13. Malmö: Malmö University.
- Klimek, D. (2015). *Funkcja ekonomiczna migracji zarobkowej z Ukrainy do Polski*. Łódź: Politechnika Łódzka.
- Kłós, L. (2017). Uwarunkowania ekomigracji w Polsce. *Optimum. Studia Ekonomiczne*, 1(85), 130–142.
- Kocoń, S. (2018). „Państwo Islamskie” jako nowa forma terroryzmu międzynarodowego. *Kultura Bezpieczeństwa. Nauka, Praktyka, Refleksje*, 31, 105–118. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.8598>
- Kotarski, H. (2013). Marnotrawstwo mózgow? Kapitał ludzki podkarpackich bezrobotnych. *Modern Management Review*, 17, 20(4), 117–128.

- Kozielska, J. (2014). Poakcesyjne migracje zarobkowe. Kontekst teoretyczno-empiryczny. Wsparcie społeczne. Seria Psychologia i Pedagogika nr 204. Poznań: Wyd. Nauk. UAM.
- Krywult-Albańska, M. (2011). Przyczyny i okoliczności emigracji z Polski w latach 1980. na przykładzie emigracji do Kanady. CMR Working Papers nr 49/107. Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kubiak, H., Slany, K. (2002). Migracje. W: Z. Bokszański, A. Kojder (red.), Encyklopedia socjologii. T. 2. K-N. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Kuciński, K. (2004). Migracje w teorii ekonomii. *International Journal of Management and Economics*, 15, 8–20.
- Kupiszewski, M. (2002). Modelowanie dynamiki przemian ludności w warunkach wzrostu znaczenia migracji międzynarodowych. *Prace Geograficzne* nr 181. Warszawa: Polska Akademia Nauk Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego.
- Kupiszewski, M., Okólski, M. (2018). Demograficzne aspekty badań nad migracjami. W: A. Horolets, M. Lesińska, M. Okólski (red.), Raport o stanie badań nad migracjami w Polsce po 1989 roku. Warszawa: Komitet Badań nad Migracjami PAN.
- Latuch, M. (1996). Współczesna emigracja Polaków: aspekty demograficzne i społeczno-ekonomiczne zewnętrznego procesu migracyjnego ludności Polski lat osiemdziesiątych XX wieku. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.
- Lee, E.S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3, 1, 47–57.
- Lesińska, M. (2011). Migracje we współczesnej analizie politologicznej – niewykorzystany potencjał. CMR Working Papers, 47/105. Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytet Warszawski.
- Lesińska, M. (2014). Migracje. W: A. Florczak, A. Lisowska (red.), Organizacje międzynarodowe w działaniu. Wrocław: OTO Agencja Reklamowa.
- Lesińska, M., Okólski, M. (red., 2013). Współczesne polskie migracje: strategie – skutki społeczne – reakcja państwa. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Lewis, W.A. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *The Manchester School*, 22(2), 139–191. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1954.tb00021.x>
- Lewis, G.J. (1982). *Human migration: a geographical perspective*. New York: St. Martin's Press.
- Lizak, W. (2013). Bliski Wschód – stare i nowe problemy. *Rocznik Strategiczny*, 14, 19. Warszawa: Instytut Stosunków Międzynarodowych, Uniwersytet Warszawski.
- Lucassen, J., Lucassen, L., Manning, P. (2010). *Migration history in world history multidisciplinary approaches*. Leiden–Boston: Brill.
- Luksemburg – od stalowego magnata do raju podatkowego (2020). Pobrano 20.04.2024 r. z: <https://forsal.pl/gospodarka/artykuly/7846400,luksemburg-od-stalowego-magnata-do-raju-podatkowego.html>
- Małachowski, W. (2010). *Migracje we współczesnym świecie. Implikacje dla Polski*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.

- Manning, P. (2005). *Migration in world history*. New York: Routledge.
- Manning, P. (2015). *Migration in human history*. W: D. Christian (red.), *The Cambridge world history. Volume 1: Introducing world history, to 10,000 BCE*. Cambridge: University Press.
- Mansoor, A., Quillin, B. (red., 2006). *Migration and remittances. Easter Europe and the Former Soviet Union*. Washington: The World Bank.
- Markowski, K. (red., 2008). *Migracja – wartość dodana?* Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J.E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19, 3, 431–466.
- Migracja szlakami zachodnimi (2024). Pobrano 21.07.2024 r. z: <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-migration-policy/western-routes/>
- Minda, A., Sasnal, P. (2016). Kryzys w Libii a wzrost dżihadyzmu i migracji. *PISM. Biuletyn nr 21 (1371)*, 1–2.
- Molinero Gerbeau, Y. (2017). Mass migrations across the world system's history. Pobrano 16.03.2024 r. z: <https://digital.csic.es/bitstream/10261/153771/1/Mass%20Migrations%20across%20the%20World%20Systems%20History.pdf>
- Nitschke, B. (2012). Walka o „dusze” Polonii. Formy pozyskiwania polskich środowisk emigracyjnych w okresie lat 60. *Athenaeum*, 33, 65–79.
- Noulas, A. (2015). *Social and technological network analysis: spatial networks, mobility and applications*. Lancaster: Lancaster University.
- OECD Data Explorer. (2023). Pobrano 14.12.2023 r. z: <https://stats.oecd.org>
- Okólski, M. (2001). Współczesne europejskie migracje międzynarodowe a dynamika procesów integracyjnych. *Studia Socjologiczne*, 1 (160), 33–54.
- Olech, A., Siewierka, K., Badzyńska, K. (2021). Masowa migracja jako główny problem Europy i świata. *Myśl Suwerenna. Przegląd Spraw Publicznych*, 2(4), 55–60.
- Olsson, G. (1965). Distance and human interaction a migration study. *Geografiska Annaler: Series B. Human Geography*, 47, 1, 3–43. <http://dx.doi.org/10.1080/04353684.1965.11879282>
- Oltmer, J. (2020). *Hintergründe, Bedingungen und Formen räumlicher Mobilität*. W: A. Gillessen, S. Golsabahi-Broclawski, A. Biakowski, A. Broclawski (red.), *Interkulturelle Kommunikation in der Medizin*. Heidelberg: Springer Nature.
- Opińska, G. (2022). Bezrobocie w UE. Hiszpania numerem 1 od ponad dekady. Pobrano 6.05.2024 r. z: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Bezrobocie-w-UE-Hiszpania-numerem-1-od-ponad-dekady-8334755.html>
- Opińska, G. (2023). Hiszpania ma największe bezrobocie w UE, także wśród młodzieży. Eurostat. Pobrano 6.05.2024 r. z: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Eurostat-Hiszpania-ma-najwyzsze-bezrobocie-w-UE-takze-wsrod-mlodziezy-8469877.html>
- Ostafińska-Konik, A. (2009). Perspektywa transnarodowa w kontekście wybranych teorii migracji. *Państwo i Społeczeństwo*, 9, 2, 191–211.

- Oxford English Dictionary (b.d.). Pobrano 14.03.2024 r. z: https://www.oed.com/dictionary/migration_n?tl=true
- Paliś, B. (2018). Polityka migracyjna a ekonomiczne znaczenie imigracji i emigracji w opinii ekspertów. *Współczesne Problemy Ekonomiczne*, 1 (16), 17–37.
- Pawlak, K. (2013). Pozycja konkurencyjna głównych producentów i eksporterów produktów pochodzenia zwierzęcego w handlu wewnątrzspółnotowym. *Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy*, 6, 333–349.
- Pawlak, K., Kołodziejczak, M., Kołodziejczak, W. (2010). Konkurencyjność sektora rolno-spożywczego nowych krajów członkowskich UE w handlu wewnątrzspółnotowym. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 1, 126–142.
- Piekutowska, A., Kuźlewska, E. (2017). Migracje międzynarodowe w XXI wieku. Nowe trendy i wyzwania. *Teka Komisji Politologicznej i Stosunków Międzynarodowych – OL PAN*, 12/3, 11–22.
- Przyczyny migracji: dlaczego ludzie migrują? (2020). Pobrano 3.04.2024 r. z: <https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20200624STO81906/przyczyny-migracji-dlaczego-ludzie-migruja>
- Przytuła, S. (2017). Ekspatriacja tradycyjna i samoinicjowana jako formy migracji transnarodowej. *Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny*, 1 (163), 285–306.
- Puchalska, K., Barwińska-Małajowicz, A. (2010). Międzynarodowe przepływy kapitału i siły roboczej. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Pujer, K. (2017). Poakcesyjne migracje zarobkowe Polaków. W: T. Homoncik, K. Pujer, I. Wolańska (red.), *Ekonomiczno-społeczne aspekty migracji. Wybrane problemy*. Wrocław: Wyd. Exante.
- Puzio-Waśławik, B. (2010). Społeczno-ekonomiczne skutki migracji Polaków po akcesji Polski do Unii Europejskiej. *Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego*, 8, 179–193.
- Raport: Polska gospodarka w 2016 – podsumowanie roku w liczbach (2016). Pobrano 13.03.2024 r. z: <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/gospodarka,83,0,2226515.html>
- Ravenstein, E.G. (1889). The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52, 2 (Jun.), 241–305.
- Rocznik demograficzny (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Rogowska-Mikiel, I. (2004). Międzynarodowe przepływy siły roboczej. W: P. Bożyk (red.), *Egzemplifikacja międzynarodowych stosunków gospodarczych*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Wyższej Szkoły Handlu i Prawa.
- Romaniszyn, K. (1999). Kulturowe implikacje współczesnych migracji międzynarodowych. *Zarys problematyki na przykładzie Polski. Studia Polonijne*, 20, 85–110.
- Rozporządzenie (WE) nr 862/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej (art. 2, pkt 1a). (2007). *Dz.U. L 199 z 31.7.2007*.
- Scheffer, P. (2011). *Immigrant nations*. Cambridge: Polity Press.

- Schwabe, M. (2023). Czynniki migracji zarobkowych w świetle emigracji Polaków do Wielkiej Brytanii po akcesji Polski do UE. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Segeš-Frelak, J. (2016). Doświadczenia Polski i Niemiec w przyciąganiu wykwalifikowanych migrantów; wybrane zagadnienia. Badania Ekspertyzy Rekomendacje. Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych.
- Serzhanova, V., Kimla, A. (2020). Potencjalny wpływ brexitu na ustrój terytorialny i integralność Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. *Przegląd Sejmowy*, 6(161), 117–143. <https://doi.org/10.31268/PS.2020.83>
- Sitek, M. (2016). The refugee crisis and the institutional crisis of the European Union. *Journal of Modern Science*, 1/28, 457–471.
- Sjaastad, L.A. (1962). The costs and returns of human migration. *Journal of Political Economy*, 70, 5, 80–93.
- Słomski, D. (2019). Polska gospodarka na 10 wykresach. Jaki był 2019 rok? Pobrano 16.04.2024 r. z: <https://www.money.pl/gielda/polska-gospodarka-na-10-wykresach-jaki-byl-2019-rok-6459785796986497a.html>
- Słownik Języka Polskiego (b.d.). PWN. Pobrano 14.03.2024 r. z: <https://sjp.pwn.pl/sjp/migracja;2567820.html>
- Stańczyk, J. (2015). „Eurosieroctwo” jako skutek migracji zarobkowej. *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*, 17(4), 31–38.
- Stark, O. (1991). *The migration of labor*. Cambridge: Basil Blackwell.
- Stark, O., Taylor, J.E. (1989). Relative deprivation and international migration. *Demography*, 26, 1 (Feb.), 1–14. <https://doi.org/10.2307/2061490>
- Stola, D. (2020). Kraj bez wyjścia? Migracje z Polski 1949–1989. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990–2024 (2024). Pobrano 22.07.2024 r. z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2024,4,1.html?contrast=yellow-black>
- Stouffer, S.A. (1940). Intervening opportunities: A theory relating mobility and distance. *American Sociological Review*, 5, 6 (Dec.), 845–867.
- Strefa Schengen: rozszerzenie europejskiego obszaru bez granic (2018). Pobrano 16.04.2024 r. z: <https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20180216STO98008/strefa-schengen-rozszerzenie-europejskiego-obszaru-bez-granic>
- Szaynok, B. (2018). Powojnie: historia społeczności żydowskiej w Polsce po 1945 – materiały edukacyjne. Wstęp – kontekst historyczny. Pobrano 1.09.2024 r. z: https://www.polin.pl/pl/system/files/attachments/wstep_kontekst_historyczny_0.pdf
- Ten kraj ma najwyższe bezrobocie w Unii. Co trzeci młody nie pracuje (2023). Pobrano 6.05.2024 r. z: <https://finanse.wp.pl/ten-kraj-ma-najwyzsze-bezrobocie-w-unii-co-trzeci-mlody-nie-pracuje-6854126381439552a>
- The Maastricht and Amsterdam Treaties (2024). Pobrano 22.07.2024 r. z: https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf/en/FTU_1.1.3.pdf

- Trading Economics (2024a). Pobrano 21.07.2024 r. z: <https://pl.tradingeconomics.com/switzerland/indicators>
- Trading Economics (2024b). Pobrano 23.07.2024 r. z: <https://pl.tradingeconomics.com/indicators>
- Traktat (2004). Dz.U. 2004, nr 90, poz. 864.
- Umowa o wystąpieniu Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej z Unii Europejskiej i Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej 2019/C 384 I/01 (2019). Dz.U. C 384 I z 12.11.2019.
- Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (2016). Dz.U. 2016, poz. 195.
- Wachowska, M. (2018). Migracje międzynarodowe ludności po kryzysie 2008 r. W: J. Kundera (red.), *Gospodarka światowa po kryzysie 2008 r.* Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- Wallerstein, I. (2000). *The Essential Wallerstein*. New York: The New Press.
- Wallerstein, I. (2011). *The modern world – system I. Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*. Berkeley: University of California Press.
- Wang, J., Kong, X., Xia, F., Sun, L. (2019). Urban human mobility: Data-driven modeling and prediction. *ACM SIGKDD Explorations Newsletter*, 21(1), 1–19. <https://doi.org/10.1145/3331651.3331653>
- Waniek, K. (2015). „Ucieczka do...” jako istotna przyczyna mobilności w Europie. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica*, 53, 31–50.
- Wójcik-Żołądek, M. (2014). Współczesne procesy migracyjne: definicje, tendencje, teorie. W: Ł. Żołądek (red.), *Migracje i polityka migracyjna*. Studia BAS, 4(40), Warszawa: Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu.
- Wyligąła, H. (2009). Problem imigracji w relacjach francusko-niemieckich. W: P. Mickiewicz, H. Wyligąła (red.), *Dokąd zmierza Europa? Nacjonalizm, separatyzm, migracje – nowe wyzwania Unii Europejskiej*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Wyszyński, R., Leszczyński, K. (2023). *Atlas Polaków na świecie*. Warszawa: Instytut Pokolenia.
- Wzrost odpływu absolwentów szkół wyższych z Polski za granicę (2005). *Biuletyn Migracyjny*, 3, 1–8.
- Zarządzanie granicami zewnętrznymi (2024). Pobrano 22.07.2024 r. z: <https://www.gov.pl/web/mswia/zarządzanie-granicami-zewnetrznymi>
- Zasadni, A. (2023). Emerytura z Niemiec i innych krajów. Czy mogę pobierać ją razem ze świadczeniem z ZUS? Pobrano 23.07.2024 r. z: <https://biznes.interia.pl/emerytury/news-emerytura-z-niemiec-i-innych-krajow-czy-moge-pobierac-ja-raz,nId,6911684>
- Zawajska, A. (2010). Nastawienie i skłonność do emigracji zagranicznej wśród studentów uniwersyteckich w Polsce. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*. *Ekonomia*, 113, 1057–1067.